

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Avopuolisoiden keskinäinen jäämistösuunnittelu

Asianajajan perhe- ja perintöoikeus
OTM-tutkielma

Laatija:
Johanna Savanainen

14.11.2021

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

OTM-tutkielma

Oppiaine: perhe- ja perintöoikeus
Tekijä(t): Johanna Savanainen
Otsikko: Avopuolisoiden keskinäinen jäämistösuunnittelu
Ohjaaja(t): Tuulikki Mikkola
Sivumäärä: I-XI + 64 sivua
Päivämäärä: 14.11.2021

Avoliitot ovat yleistyneet Suomessa merkittävästi ja vakiinnuttaneet asemansa perinteisen avioliiton rinnalla. Avoliitot kestävät myös aiempaa kauemmin, jopa läpi elämän, minkä lisäksi avopuolisoiden omistussuhteet ovat muuttuneet avioliitonomaisiksi. Avoliittoja on säännelty Suomessa lailla avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta vuodesta 2011 alkaen. Tässä tutkielmassa perehdytään avopuolison perhevarallisuus- ja jäämistöoikeudelliseen asemaan voimassa olevan oikeuden mukaisesti. Tarkoituksena on selvittää, kuinka avopuolisot, joilla on rintaperillisiä, voivat tehdä keskinäistä, avoleskeksi jäävän asemaa turvaavaa jäämistösuunnittelua. Tutkielmassa selvitetään, mitkä tekijät vaikuttavat avopuolison perhevarallisuus- ja jäämistöoikeudellisen aseman muotoutumiseen, millainen avopuolison perintöoikeudellinen asema on ja millaisia jäämistösuunnittelun välineitä avopuolisilla on käytettävissään. Lisäksi tutkitaan, millainen avoleskeksi jäävän asema on Suomeen verrattuna muissa Pohjoismaissa. Vertailukohteina ovat Ruotsi ja Norja. Tutkielma on toteutettu lainopillista metodologiaa eli oikeusdogmatiikkaa hyödyntäen. Lainoppia tukevin metodeina on lisäksi hyödynnetty oikeushistoriallista ja oikeusvertailevaa tutkintatietoa.

Tutkielma osoittaa, että voimassa oleva lainsäädäntömme ei tarjoa avopuolisolle juurikaan suojaa avioliiton päättyessä eroon tai avopuolison kuolemaan. Avopuolisoiden omistussuhteet ratkaistaan pääsääntöisesti nimiperiaatteen mukaisesti, eikä avopuolisoiden välillä suoriteta omaisuuserien tasausta aviopuolisoiden tapaan. Avopuolisolle ei anneta lainsäädännössämme myöskään perintöoikeutta ensiksi kuolleen avopuolison jälkeen. Avoleski ei saa myöskään pitää esimerkiksi yhteistä kotia ja sen tavanomaista koti-irtaimistoa jakamattomana hallussaan. Mikäli avopuolisot haluavat turvata avoleskeksi jäävän asemaa, on heidän turvauduttava jäämistösuunnittelun välineisiin. Avopuolisot voivat toteuttaa toistensa asemaa turvaavia oikeustoimia jo elinaikanaan. Tällaisia ovat esimerkiksi lahjat ja avopuolisoiden väliset sopimukset. Näiden lisäksi avopuolisot voivat turvata nimenomaan avoleskeksi jäävän asemaa testamentin ja henkivakuutuksen avulla. Oikeusvertailu Pohjoismaiden välillä osoittaa, että Suomessa avopuolisolle tarjotaan kaikista vähiten suojaa suoraan lainsäädännön nojalla.

Avoliittojen yleistyvän kehityslinjan nostaa esiin kysymyksen siitä, onko nykyinen avioliittojen oikeudellinen sääntely riittävää. Kun yhä useampi pariskunta elää avioliitossa, koskevat nämä säännökset yhä useampia henkilöitä. Erityisesti avolesken riskialtis asema voi käytännössä osoittautua monelle tuntemattomaksi. Tästä syystä voidaan pohtia, onko avioliittojen sääntelyn taustalla vahvasti arvostettu yksilön valinnanvapaus tärkeämpi kuin heikomman osapuolen suojaamisen tarve.

Avainsanat: avioliitto, avopuoliso, avioliittolaki, nimiperiaate, hyvitys, jäämistösuunnittelu, lahja, testamentti, henkivakuutus

Sisällys

Avopuolisoiden keskinäinen jäämistösuunnittelu	I
Lähteet.....	V
Lyhenteet.....	XI
1 Johdanto	1
1.1 Johdatus tutkielman aiheeseen	1
1.2 Tutkimuskysymykset, aiheen rakenne ja rajaukset	3
1.3 Tutkielman metodi	5
2 Avopuolison perhevarallisuusosoikeudellisen aseman muotoutuminen	7
2.1 Avoliiton sääntely	7
2.1.1 Sääntelyn kehitys.....	7
2.1.2 Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta	10
2.2 Omistussuhteet	12
2.2.1 Nimiperiaate.....	12
2.2.2 Omaisuuden erottelu lailla säännellyssä avoliitossa	14
2.3 Yhteistalouden hyväksi annettu panos ja hyvitys	15
2.4 Avopuolisoiden väliset sopimukset.....	21
2.4.1 Lähtökohtana sopimusvapaus.....	21
2.4.2 Sopimustyypeistä.....	23
2.5 Lahja	27
3 Jäämistösuunnittelun välineet.....	30
3.1 Avopuolison perintöoikeudellinen asema	30
3.1.1 Puuttuva perintöoikeus	30
3.1.2 Rintaperillisten vaikutus	33
3.2 Testamentti.....	35
3.2.1 Testamentti oikeustoimena.....	35
3.2.2 Testamentti avoliitossa	40
3.3 Henkivakuutus.....	48
4 Avoleskeksi jäävän asema muissa Pohjoismaissa.....	54
4.1 Avoliittojen yleistyminen	54
4.2 Ruotsi.....	55

4.3 Norja.....	58
5 Lopuksi.....	62

Lähteet

Kirjallisuus

- Aarnio, Aulis: Jälkisäädökset. Testamenttioikeuden oppikirja. 2. uudistettu painos. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta. Helsinki 1975.
- Aarnio, Aulis: Mitä lainoppi on? Forum-kirjasto. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki 1978.
- Aarnio, Aulis: Lakiosa ja testamentti. Teoksessa Uusinta jäämistöoikeutta. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 22. Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy. 1978.
- Aarnio, Aulis: Testamenttiehdoista. Teoksessa Uusinta jäämistöoikeutta. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 22. Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy. 1978.
- Aarnio, Aulis: Muodon uusi tuleminen? Lakimies 3/1994 s. 273–286.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus oikeus. Talentum 2010.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus. 5., uudistettu painos. Talentum 2015.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus. 6., uudistettu painos. Alma Talent 2016.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo, Rabinä, Timo: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset. Alma Talent 2020.
- Agell, Anders – Brattström, Margareta: Äktenskap, Samboende, Partnerskap. Femte upplagan. Iustus Förlag. Uppsala 2011.
- Antila, Veli-Aunus – Erwe, Ossi – Lohi, Ilkka – Salminen, Jaakko: Vapaaehtoinen henkilövakuutus. 4., uudistetun painoksen lisäpainos. Finanssi- ja vakuutuskustannus 2007.
- Aromaa, Kauko – Cantell, Ilkka – Jaakkola, Risto: Avoliitto. Tutkimuksia avoliiton yleisyydestä ja yleistymisestä Suomessa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 49. 1981.
- Asland, John – Brattström, Margareta – Lind, Göran – Lund-Andersen, Ingrid – Singer, Anna – Sverdrup, Tone: Nordic Cohabitation Law. Intersentia Cambridge – Antwerp – Portland. PDF edition 2017.
- Eriksson, Anders: Den nya familjerätten. Nionde upplagan. Norstedts juridik. 2011.

- Erkkilä, Mikko – Ojala, Johanna, Räike, Päivi: Juridiset asiakirjamallit. (www.edilex.fi/lakikirjasto/7527, Luettu 29.9.2021).
- Gottberg-Talve, Eva: Avioliitonomaisen yhteiselämän sääntelystä. *Lakimies* 2–3/1982, s. 112–135.
- Gottberg, Eva: Perhe, elatus ja sosiaaliturva. Tutkimus yksityisen ja julkisen elatusvastuun rajoista, rakenteesta ja toimivuudesta. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden sarja A:80. 1995.
- Gottberg, Eva: Oikeuskäytäntöä. Omistusasunnon käytöstä parisuhteen päättyessä. *Lakimies* 4/2007 s. 600–631.
- Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö. 7. ajantasaistettu painos. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden sarja A:133. 2013.
- Grauers, Folke: Ekonomisk familjerätt. Makars & sambors egendom & bostad, gåva, arv, testamente & boutredning. Karnov Group 2012.
- Hautamäki, Veli-Pekka: Oikeusvertailun edellytyksistä. *Lakimies* 1/2003 s. 107–110.
- Helin, Markku: Omistuskysymyksistä yhteisen kotitalouden purkautuessa. Teoksessa Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 30 vuotta, s. 91–100. A. Juhlajulkaisut N:o 4. Turku 1991.
- Helin, Markku: Testamentin muoto. *Lakimies* 7–8/2002, s. 1153–1167.
- Helin, Markku: Perheoikeudellisista etuuksista luopuminen. *Lakimies* 7–8/2012, s. 1032–1047.
- Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo: Kirjoitetaan juridiikkaa. Talentum 2010.
- Håkansson, Göran: Sambolagen. En kommentar. Thomas Reuters. 2010.
- Järventaus, Jussi: Kirjallisuutta: Hoppu, Esko – Routamo, Eero: Suomen vakuutusosoikeus Econlaw-Kustannusyhtiö Ky, Helsinki 1990. *Lakimies* 4/1991 s. 459–461.
- Kangas, Urpo: Perimyksen tehtävät ja perimysjärjestys. *Lakimies* 7–8/1984, s. 1051–1075.
- Kangas, Urpo: Lahja. Lakimiesliiton Kustannus 1993.
- Kangas, Urpo: Suomen henkivakuutusosoikeus. Lakimiesliiton kustannus. 1995.
- Kangas, Urpo: Perinnöt ja testamentit. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja 49. Helsinki 1996.
- Kangas, Urpo: Kaikella on aikansa. *Lakimies* 6–7/1998, s. 1079–1088.

- Kangas, Urpo: Lakiosa eilen, tänään ja huomenna. Defensor Legis 4/2004, s. 575–601.
- Kangas, Urpo: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Alma Talent 2019.
- Karimaa, Eija: Perittävän avopuolison ja siihen rinnastuvan henkilön asema. Defensor Legis 4/2004, s. 711–718.
- Kiernan, Kathleen: Redrawing the Boundaries of Marriage. Journal of Marriage and Family, 2004 Vol. 66 (4), s. 980–987.
- Kiernan, Kathleen: Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe. Law & Policy, 2004 Vol. 26 (1), s. 33–55.
- Klami-Wetterstein, Paula: Sopimuksen sovittelusta. Oikeustieto 2/2013.
- Kolehmainen, Antti: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisen opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Kokoomateos 2016. (<https://www.edilex.fi/kirjat/16170>, Luettu 31.10.2021).
- Kolehmainen, Antti – Räbinä, Timo: Jäämistösuunnittelu. Talentum 2012.
- Kolehmainen, Antti – Räbinä, Timo: Jäämistösuunnittelu I. Alma Talent 2020.
- Korpiola, Mia: Lakiosasta luopumassa? – oikeushistoriallinen näkökulma lakiosainstituution taustaan ja tehtäviin. Lakimies 7–8/2010, s. 1342–1360.
- Lindholm, Tuomo: Lahjaverokirja. Verotieto Oy 2019.
- Litmala, Marjukka: Perheet, parisuhteet ja lapset. Kehityssuuntia ja käsityksiä perhe-elämän oikeusoloista. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2003.
- Lohi, Tapani: Avio-oikeus ja kuolinpesän osakkuus – näkökohtia avio-oikeutta vailla olevan lesken oikeussuojasta. Defensor Legis N:o 4/2004, s. 618–641.
- Lohi, Tapani: Legaatinsaajan oikeusasemasta. Talentum 2011.
- Lohi, Tapani: Aviovarallisuus-oikeus. Talentum Pro 2016.
- Mahkonen, Sami: Avoliitto. Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy 1984.
- Mahkonen, Sami – Koskelo, Pauliine: Avoliitto vai avioliitto? Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy 1984.
- Mikkola, Tuulikki: Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa. 2. uudistettu painos. WSOYpro Oy 2010.
- Mikkola, Tuulikki: Yhteisomistus. Alma Talent 2017.
- Mikkola, Tuulikki: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset. Alma Talent 2021 (e-kirja).

- Noack, Turid: Cohabitation in Norway: an accepted and gradually more regulated way of living. *International journal of law, policy, and the family*, 2001 Vol. 15 (1), s. 102-117.
- Norio-Timonen, Jaana: Vakuutuslainsäädännön pääkohdat. Toinen, uudistettu painos. Alma Talent 2018 (e-kirja).
- Norri, Matti: Kaavakäytäntöä – Testamentin kirjoittamisesta. Teoksessa Uusinta jäämistöoikeutta. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 22. Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy. Helsinki 1978.
- Norri, Matti: Perintö ja testamentti. Käytännön käsikirja. Alma Talent 2017.
- Pohjonen, Soile: Parisuhde yksityisoikeudellisessa ajattelussa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu A-sarja N:o 219. Helsinki 1998.
- Pohjonen, Soile: Pari- ja liikesuhteet. *Lakimies* 6/2000, s. 884–901.
- Puronen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus. 11., uudistettu painos. Talentum Pro 2015.
- Raijas, Anu – Wilska, Terhi-Anna: Huolenpitoa ja jakamista – rahan ja ajan jakautuminen suomalaisissa lapsiperheissä. Työselosteita ja esitelmiä 104. 2007. Kuluttajatutkimuskeskus.
- Rautiala, Martti: Perintö ja testamentti uuden perintökaaren mukaan. Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy. Helsinki 1967.
- Ritamies, Marketta – Miettinen, Anneli: Ensimmäiset parisuhteet. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D, nro 29/1996.
- Saarenpää, Ahti: Inter vivos ja mortis causa. Näkökohtia kuoleman vaikutuksesta oikeustoimiin. Teoksessa Juhlajulkaisu Simo Zitting. Suomalainen lakimiesyhdistys 1985.
- Saarenpää, Ahti: Perintö ja jäämistö. Jakosäännösten ja jakoon vaikuttavien säännösten tulkintoja. Pandecta Oy 1994.
- Saarenpää, Ahti: Testamentti viimeisenä tahtona jäämistöoikeuden järjestelmässä. Johdatus testamenttiin omalaatuisena oikeustoimena. 2006. (<http://iwww.ulapland.fi/includes/loader.aspx?id=732db75c-1061-4118-97ee-2e13fdcb6338>, Luettu 16.10.2021)
- Siltala, Raimo: Johdatus oikeusteoriaan. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisu. Helsinki 2001.
- Syltevik, Liv Johanne: Sense and sensibility: cohabitation in “cohabitation land”. *The Sociological review* (Keele), 2010 Vol. 58 (3), s. 444-462.

- Syltevik, Liv Johanne: Cohabitation from illegal to institutionalized practice: the case of Norway 1972-2010. *The history of the family*, 2015 Vol. 20 (4), s. 515–529.
- Tammi-Salminen, Eva: Onko tahto välttämätön fiktio – näkökulmia omistusoikeuden määräytymiseen läheissuhteissa. *Lakimies* 7–8/2008, s. 1189–1210.
- Timonen, Pekka: *Johdatus lainopin metodiin ja lainopilliseen kirjoittamiseen*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 1998.
- Walleng, Kajsa: *Att leva som sambo. En civilrättslig studie av det rättsliga skyddet för sambor och om det är i takt med sin tid*. Lustus Förlag. Uppsala 2015.
- Wiik, Kenneth Aarskaug: Socioeconomic differentials in the transition to first cohabitation in Norway. *International review of sociology*, 2011 Vol. 21 (3), s. 533–548.
- Ämmälä, Tuula: Sopimuksen pätemättömyydestä, raukeamisesta ja sovittelusta. *Lakimies* 7/1985, s. 892–916.

Internetlähteet

Perheet tyypeittäin vuosina 1990–2019. Tilastokeskus.

https://www.stat.fi/til/perh/2019/perh_2019_2020-05-22_tau_001_fi.html

(Luettu 30.9.2021)

Verohallinnon ohje avoeron yhteydessä maksettavasta hyvityksestä. Diaarinumero VH/2830/00.01.00/2021.

<https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/48427/avoeron-yhteydess%C3%A4-maksettava-hyvitys/> (Luettu 28.9.2021).

Norjan hallitus: avioliitto ja parisuhteet.

<https://www.regjeringen.no/en/topics/families-and-children/innsiktsartikler/marriage-and-cohabitation1/id670495/> (Luettu 31.10.2021)

Virallislähteet

Lainvalmistelukunnan julkaisuja N:o 20. 1935. Ehdotus laeiksi laillistamattoman yhteiselämän ehkäisemiseksi ja rikoslain 8 luvun 8 §:n muuttamisesta perusteluineen.

Korkeimman oikeuden lausunto esitysehdotuksesta perintölaiksi 1941.

Oikeusministeriön työryhmämietintö 2004:6. Perintökaaren uudistamistarpeet.

Oikeusministeriön arviomuistio OM 5/41/2005. Avoliiton purkautumiseen liittyvät varallisuus oikeudelliset ongelmat.

HE 37/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

LaVM 23/2010 vp. – HE 37/2010 vp. Lakivaliokunnan mietintö 23/2010 vp. Hallituksen esitys laeiksi avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

Oikeustapaukset

KKO 1988:27

KKO 1988:28

KKO 1992:48

KKO 1993:168

KKO 1996:147

KKO 2000:100

KKO 2004:40

KKO 2018:5

KKO 2019:69

KKO 2020:65

Lyhenteet

AL	avioliittolaki (234/1929)
AsumisoikeusL	laki asumisoikeusasunnoista (650/1990)
Avoliittolaki	laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta (26/2011)
DL	Defensor Legis
HE	hallituksen esitys
KKO	korkein oikeus
LM	Lakimies
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
NOU	Norges offentlige utredninger
OikTL	laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (228/1929)
PerVL	perintö- ja lahjaverolaki (378/1940)
PK	perintökaari (40/1965)
VakSopL	vakuutus sopimuslaki (543/1994)
Vp.	valtiopäivät
YhtOmL	laki eräistä yhteisomistussuhteista (180/1958)

1 Johdanto

1.1 Johdatus tutkielman aiheeseen

Avoliitot alkoivat yleistymään Suomessa 1970-luvulle tultaessa.¹ Yleistymisen taustalla oli suomalaisessa yhteiskunnassa samaan aikaan tapahtunut huomattava rakennemuutos: yhä useampi suomalainen oli muuttanut asumaan kaupunkiin ja sai elantonsa muualta kuin maataloudesta tai muista perinteisistä maaseudun ammateista. Myös naisen asema oli kokenut muutoksia, minkä johdosta aiempaa suurempi osa naisista oli siirtynyt kodin ulkopuolelle ansiotyöhön.² Asumisessa ja elinkeinossa tapahtuneiden muutoksien ohella myös koulutuksen määrä lisääntyi merkittävästi. Koulutuksen lisääntyessä avioliiton solmiminen siirtyi aiempaa myöhemmälle iälle. Uudenlainen elämisen muoto sekä edistyksellisten ehkäisymenetelmien tulo mahdollistivat muutokset myös sukupuolisessa kanssakäymisessä. Avioliiton ulkopuolisista parisuhteista tuli tavanomaisempia.³

Avoliittojen yleistyminen toi muutoksia myös avioliittoihin suhtautumiseen.⁴ Avoliitot alettiin näkemään yhtenä hyväksyttävänä parisuhteen ja perheen muotona aiemman paheksuvan suhtautumisen sijaan.⁵ Esimerkiksi nykyinen vanhin ikäluokka omaksui nuoruudessaan nykyisestä hyvin poikkeavan perhekäsityksen, jossa ei tunnettu avioliittoja.⁶ Käsitteiden juuret näkyvät vahvasti vuonna 1935 julkaistusta lakiehdotuksesta, jossa ehdotettiin säädettäväksi laki laillistamattoman yhteiselämän ehkäisemiseksi.⁷ Lisäksi korkein oikeus antoi 1940-luvulla avioliittoja paheksuvia lausuntoja, kuvaten avioliittoja mm. ”löyhiksi sukupuolisuhteiksi”.⁸ Avoliitoille ei annettu myöskään juurikaan oikeudellista merkitystä aina 1960-luvun lopulle saakka.⁹ Avoliittojen alettua yleistymään 1970-luvulla, olivat ne silloin vielä tilastollisesti hyvin harvinaisia. Tilastokeskuksen mukaan avioliitot muodostivat tällöin 2,3 % kaikista

---

¹ *Aromaa – Cantell – Jaakkola*: Avoliitto s. 5 ja *Mahkonen*: Avoliitto s. 3–4. Myös termi avioliitto omaksuttiin vasta 1970-luvulla. Ks. *Ritamies – Mieltinen*: Ensimmäiset parisuhteet s. 12.

² Työelämässä alkoi tällöin näkyä erityisesti teollisuus- ja palveluammattien merkittävä lisääntyminen. Ks. *Mahkonen – Koskelo*: Avoliitto vai avioliitto? s. 9.

³ *Aromaa – Cantell – Jaakkola*: Avoliitto s. 27–29 ja *Mahkonen – Koskelo*: Avoliitto vai avioliitto? s. 9.

⁴ *Pohjonen*: Parisuhde yksityisoikeudellisessa ajattelussa s. 135.

⁵ *Litmala*: Perheet, parisuhteet ja lapset s. 7. Ihmisten paheksuva suhtautuminen mainitaan erityisesti vuodelta 1935 peräisin olevassa ehdotuksessa laiksi laillistamattoman yhteiselämän ehkäisemiseksi. Ks. Ehdotus laeiksi laillistamattoman yhteiselämän ehkäisemiseksi ja rikoslain 20 luvun 8 §:n muuttamisesta perusteluineen s. 7.

⁶ *Karimaa*: Perittävän avopuolison ja siihen rinnastuvan henkilön asema. DL 4/2004 s. 711–712.

⁷ Ehdotuksen antamisen aikaan avioliittojen määrä oli lisääntynyt, mikä johti ehdotuksen antamiseen. Ehdotuksen perusteluissa korostettiin vahvasti laillistamattoman yhteiselämän luvattomuutta. Ks. Ehdotus laeiksi laillistamattoman yhteiselämän ehkäisemiseksi ja rikoslain 20 luvun 8 §:n muuttamisesta perusteluineen s. 8.

⁸ Ks. Korkeimman oikeuden lausunto esitysehdotuksesta perintölaiksi 1941 s. 9. Korkein oikeus katsoi lausunnossaan avioliittojen aiheuttavan lisäksi siveellisiä ja väestöpoliittisia ongelmia.

⁹ *Pohjonen*: Parisuhde yksityisoikeudellisessa ajattelussa s. 135.

perhemuodoista.¹⁰ Yleistyminen alkoi kuitenkin näkymään nopeasti myös tilastotasolla: 1980-luvulla avoliitot muodostivat 8 % kaikista perhemuodoista ja 2000-luvulle tultaessa jo 18,7 %. Tuoreimmassa, vuoden 2019 tilastossa avoliittojen osuus kaikista perhemuodoista oli peräti 23,7 %, mikä tarkoitti yhteensä 347 188 avoparia.¹¹

Avoliittoja esiintyy tyypillisesti varsinkin nuorten keskuudessa. Avoliitot ovat kuitenkin nykyään varsin tavanomaisia myös vanhemmissa ikäluokissa ja onkin havaittavissa, että osassa parisuhteista ihmiset valitsevat hyvin tietoisesti avoliiton perheensä muodoksi.¹² Vastaavanlaisia havaintoja tehtiin jo vuonna 1981 tehdyssä tutkimuksessa, joissa avoliittojen silloista vähäisyyttä vanhemmissa ikäluokissa perusteltiin nimenomaan iällä: vanhemmissa ikäluokissa kun uusia parisuhteita muodostetaan huomattavasti vähemmän kuin nuoremmissa ikäluokissa.¹³ Avoliitoista on vuosien saatossa tullut pidempikestoisia ja niiden rakenteessa on tapahtunut selkeitä muutoksia. Aiemmin avoliitot johtivat useimmissa tapauksissa avioliittoon, mutta nykyään avoliitto voi jatkua avoliittona, ilman myöhempääkään aikomusta avioitua. Lisäksi lapsien hankkiminen avoliitossa on nykyään tavallista.¹⁴

Avoliittojen yleistymisen ja aiempaa pidemmän keston myötä myös avopuolisoiden omistussuhteista on tullut hyvin avioliitonomaisia. Jo 1980-luvulla havaittiin, että avoliitot ja avioliitot erosivat toisistaan omistussuhteiden osalta vain hyvin vähäisesti. Molemmissa liitoissa oli tavallista omistaa asunnon lisäksi myös loma-asunto ja auto, vaikkakin omistusasunnot olivat avioliitossa selkeästi yleisempiä. Myös rahankäytön osalta oli havaittavissa yhtäläisyyksiä. Sekä avo- että avioliitossa rahavarojen käyttö oli liiton alussa pääosin itsenäistä, mutta muuttui yhteisemmäksi liiton vanhetessa.¹⁵ 2000-luvulla tehdyssä tutkimuksessa havaittiin lisäksi, että myös avoliitoissa esiintyy avioliittojen tapaan yhteisiä pankkitilejä.¹⁶ Avopuolisille onkin tyypillistä osallistua aviopuolisoiden lailla perheensä

---

¹⁰ Perheet tyypeittäin vuosina 1990–2019, Tilastokeskus. Avoliittojen yleistyminen oli kuitenkin jo tällöin havaittavissa myös tilastollisesti. Esimerkiksi vuonna 1968 avoliittojen osuus oli ainoastaan 0,4 % kaikista parisuhteista, kun taas kaksi vuotta myöhemmin määrä oli noussut lähes kahdella prosentilla. Ks. *Mahkonen – Koskelo: Avoliitto vai avioliitto?* s. 8.

¹¹ Perheet tyypeittäin vuosina 1990–2019, Tilastokeskus. Prosenttiosuus kattaa sekä avoparit ilman lapsia että avoparit, joilla on lapsia. On huomattava, että tilastoissa näkyy ainoastaan eri sukupuolta olevien avoparien lukumäärä. Samaa sukupuolta olevien avoliittoja ei siten ole otettu luvuissa huomioon.

¹² *Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I* s. 119 ja HE 37/2010 vp. s. 5.

¹³ *Aromaa – Cantell – Jaakkola: Avoliitto* s. 60–61.

¹⁴ *Ritamies – Miettinen: Ensimmäiset parisuhteet* s. 93 ja *Mahkonen – Koskelo: Avoliitto vai avioliitto?* s. 8.

¹⁵ *Aromaa – Cantell – Jaakkola: Avoliitto* s. 25–26.

¹⁶ *Raijas – Wilska: Huolenpitoa ja jakamista* s. 17.

yhteisiin hankintoihin ja yhteistaloutensa hoitoon niin kotityön kuin rahallisten panostenkin myötä.¹⁷

Avoliittojen yleistyminen on nostanut vuosien varrella ilmaan kysymykset avopuolisoiden varallisuus oikeudellisten riitojen ratkaisemisesta sekä avopuolison oikeudellisesta asemasta.¹⁸ Erityisesti pitkissä, jopa läpi elämän kestävässä avoliitoissa merkitykselliseksi tulevat niin avopuolisoiden varallisuus oikeudelliset suhteet kuin myös avoleskeksi jäävän asema lain edessä. Avioliitossa leskeksi jäävä saa runsaasti suojaa lainsäädännöstä. Avioliittolaki (AL 234/1929) ja perintökaari (PK 40/1965) sisältävät useita avioleskeä suojaavia säännöksiä. Esimerkkeinä voidaan mainita AL 100 §:n mukainen avio-oikeus, PK 3:1a.1 §:n mukainen oikeus pitää ensiksi kuolleen puolison jäämistön jakamattomana hallinnassaan sekä PK 3:1a.2 §:n mukainen oikeus pitää tietyin ehdoin jakovaatimuksen tai testamentin estämättä jakamattomana hallinnassaan puolisoiden yhteisenä kotina käytetty asunto sekä sen tavanmukainen asuinirtaimisto.¹⁹ Avoliitossa, jota on nimenomaisesti säännelty lain tasolla vasta vuodesta 2011, vastaavat oikeudet puuttuvat. Avoliittoon sovellettavat yleiset siviilioikeudelliset normit sekä vuonna 2011 voimaan tullut laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta (avoliittolaki 26/2011) eivät pääsääntöisesti tarjoa avopuolisolle juuri mitään suojaa. Avopuolisolle ei myöskään anneta lainsäädännössämme perintöoikeutta ensiksi kuolleen avopuolison jälkeen. Ei edes silloin, kun avopuolisolla ei ollut rintaperillisiä.²⁰ Lainsäädäntömme asettaakin avoleskeksi jäävän varsin riskialttiiseen asemaan. Jos tätä asemaa halutaan parantaa, on avopuolisoiden turvauduttava keskinäisiin oikeustoimiin.

1.2 Tutkimuskysymykset, aiheen rakenne ja rajaukset

Tämän tutkielman tarkoituksena on selventää avopuolisoiden oikeudellista asemaa perhevarallisuus- ja jäämistöoikeuden näkökulmasta. Kantavana pääkysymyksenä on selvittää, kuinka avopuolisot, joilla on rintaperillisiä, voivat toteuttaa keskinäistä, avoleskeksi jäävän asemaa turvaavaa jäämistösuunnittelua²¹. Varsinaista pääkysymystä tukevana kysymyksenä

---

¹⁷ Pohjonen: Parisuhde yksityisoikeudellisessa ajattelussa s. 165.

¹⁸ Mahkonen: Avoliitto s. 13–14.

¹⁹ Karimaa: Perittävän avopuolison ja siihen rinnastuvan henkilön asema. DF 4/2004 s. 712.

²⁰ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I s. 118.

²¹ Jäämistösuunnittelulla tarkoitetaan tässä tutkielmassa Kolehmainen ja Rabinän määritelmää, eli ”toimintaa, jossa perinnönjättäjän tarkoituksena on vaikuttaa jollain tavalla jäämistöönsä”. Ks. Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu s. 1.

tarkastellaan aluksi sitä, mitkä tekijät vaikuttavat avopuolison perhevarallisuus oikeudellisen aseman muotoutumiseen. Tarkastelun kohteena ovat yleiset siviilioikeudelliset oikeusperiaatteet sekä vuonna 2011 voimaan tullut avoliittolaki. Lisäksi käydään läpi avopuolisoiden elinaikaisia oikeustoimia ja niiden vaikutusta avopuolison perhevarallisuus oikeudelliseen asemaan. Tämän kysymyksen tarkoituksena on havainnoida elinaikaisten oikeustoimien ja omistussuhteiden merkitys avolesken jäämistöoikeudellisen aseman, ja sitä myötä myös taloudellisen pärjäämisen kannalta. Varsinaista pääkysymystä käsittelevässä osiossa perehdytään aluksi avopuolisoiden perintöoikeudelliseen asemaan: puuttuvaan perintöoikeuteen sekä rintaperillisten vaikutukseen avopuolisoiden jäämistöoikeudellisissa oikeustoimissa. Tämän jälkeen käsitellään varsinaisia jäämistösuunnittelun välineitä, testamenttia ja henkivakuutusta. Jäämistösuunnittelun välineiden kohdalla tilanteita tarkastellaan erityisesti sellaisten avopuolisoiden näkökulmasta, joilla on rintaperillisiä. Huomioon otetaan erilaiset tavoitellut lopputulokset sekä keinot niiden saavuttamiseksi. Tutkielman lopuksi selvitetään, millainen avoleskeksi jäävän oikeudellinen asema on Suomeen verrattuna muissa Pohjoismaissa. Vertailukohteiksi on valittu Ruotsi ja Norja. Maiden valintaa voidaan perustella maiden samankaltaisilla arvoperustoilla sekä sillä, että avoliitot yleistyivät maissa suhteellisen samanaikaisesti, mikä asettaa vertailulle otolliset lähtökohdat.

Koska pääkysymyksenä on tutkia keskinäistä jäämistösuunnittelua sellaisen avoparin näkökulmasta, joilla on rintaperillisiä, keskitytään tutkielmassa tarkastelemaan tilanteita erityisesti avoliittolain soveltamisen piiriin kuuluvien avopuolisoiden näkökulmasta. Siten paikoittain tutkielmaa avoliittolain soveltamisen ulkopuolelle jäävät avoliitot käsitellään ainoastaan kuvailevalla tasolla. Esitän esimerkiksi lyhyitä huomioita siitä, kuinka jokin asia menisi tilanteessa, jossa avopuolisot eivät kuulu avoliittolain soveltamisen piiriin. Vaikka vero-oikeudelliset kysymykset kuuluvat olennaisesti jäämistösuunnitteluun, tutkielmasta on rajattu verotuksellinen näkökulma pois pieniä huomioita lukuun ottamatta. Päätöksen perusteeksi esitän tutkielman rajatun sivumäärän sekä tutkielmalle asetetun riittävän syvyysvaatimuksen.²² Koen kuitenkin tarkoituksenmukaiseksi muutaman verotuksellisen seikan esilletuomisen jäämistösuunnittelun tavoitteiden kokonaiskuvan hahmottamiseksi.

---

²² Tutkielman rajaamisesta ja kysymyksenasettelusta ks. esim. *Kolehmainen*: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Alkaen s. 109.

1.3 Tutkielman metodi

Tämä tutkielma on laadittu pääosin lainoppia eli oikeusdogmatiikkaa hyödyntäen. Lainoppi, eli voimassa olevan oikeuden tutkimus, sijoittuu oikeustieteen ydinalueelle ja sen tarkoituksena on systematisoida ja tulkita oikeussäännösten sisältöä.²³ Lainopin avulla vastataan siihen, mikä on voimassa olevan oikeuden sisältö kulloinkin käsittelyssä olevassa oikeudellisessa ongelmassa ja kuinka näissä tilanteissa kuuluisi voimassa olevan oikeuden mukaan toimia.²⁴ Vastauksena annettava oikeudellinen ratkaisu on perusteltava siten, että se täyttää sekä lainmukaisuuden vaatimuksen että kansalaisten oikeudenkäyttöä kohtaan perustaman oikeusturvaodotuksen. Tulkinta osoitetaan lainmukaiseksi perusteluiden avulla, jotka on johdettu vallitsevan oikeuslähdeopin rajaamista lähdeaineistoista. Tulkinna on siten oltava sopusointuinen niin lainsäädännön, lainvalmisteluaineiston kuin vakiintuneen oikeuskäytännönkin kanssa. Lainopin yhteydessä mainitaan usein myös niin kutsuttu ”tuomarin näkökulma oikeuteen”, jolla tarkoitetaan lainopin tavoitetta tuottaa sellaisia tulkinta- ja systematisointikannanottoja, jotka vastaisivat ylimpien tuomioistuimien käsitystä voimassa olevan oikeuden sisällöstä.²⁵ Tässä tutkielmassa lainopillista tulkintaa hyödynnetään selvitetessä avopuolison oikeudellista asemaa voimassa olevan oikeuden mukaisesti. Lisäksi tarkastellaan voimassa olevan oikeuden tarjoamia jäämistösuunnittelun välineitä sekä avolesken asemaa Pohjoismaisen voimassa olevan oikeuden näkökulmasta.

Lainoppiin kuuluu olennaisesti myös oikeusjärjestyksen systematisointi, eli voimassa olevan oikeuden jäsenys.²⁶ Systematisoinnin avulla selvitetään oikeussäännösten suhteita. Se auttaa myös korostamaan yksittäisten lakien taustalla olevaa kokonaista oikeusjärjestelmää ja siihen olennaisesti liittyviä oikeudellisia käsitteitä.²⁷ Systematisointi toimii myös oikeudellisen käsitejärjestelmän luomisen ja kehittämisen apuvälineenä. Sen avulla oikeusjärjestelmän sisältöä tutkivaa voidaan auttaa löytämään ne merkitykselliset säännökset, joita hän etsii.²⁸ Esimerkkinä tässä tutkielmassa käytetystä systematisoinnista voidaan mainita avopuolison oikeudellisen aseman yhteydessä käsiteltävät perintö- ja lahjaoikeustoimet, rintaperillisten lakiosaoikeus sekä näiden yhdessä muodostama kokonaisuus.

---

²³ *Timonen*: Johdatus lainopin metodiin ja lainopilliseen kirjoittamiseen s. 1 ja *Aarnio*: Mitä lainoppi on? s. 52.

²⁴ *Husa – Mutanen – Pohjolainen*: Kirjoitetaan juridiikkaa s. 20.

²⁵ *Siltala*: Johdatus oikeusteoriaan s. 17–18.

²⁶ *Husa – Mutanen – Pohjolainen*: Kirjoitetaan juridiikkaa s. 20.

²⁷ *Timonen*: Johdatus lainopin metodiin ja lainopilliseen kirjoittamiseen s. 12–13.

²⁸ *Husa – Mutanen – Pohjolainen*: Kirjoitetaan juridiikkaa s. 20.

Lainopin ohella tutkielmassa on hyödynnetty paikoittain myös oikeushistoriallista tutkintaotetta sekä oikeusvertailua. Usein lainopillisissa tutkimuksissa hyödynnetään oletusarvoisesti myös historiallista otetta, ja näin on myös tämän tutkielman kohdalla. Oikeushistorian avulla perehdytään menneen ajan oikeuteen, jota ei enää sellaisenaan ole.²⁹ Tässä tutkielmassa oikeushistoriaa hyödynnetään avopuolisoiden oikeudellisen sääntelyn kehityksen tutkimisessa sekä Pohjoismaiden oikeussääntelyn kehityksen lyhyessä tarkastelussa. Oikeusvertailussa sen sijaan tutkitaan kahden tai useamman maan oikeusjärjestyksiin kuuluvia oikeusnormeja ja muita oikeusilmiöitä, joita verrataan toisiinsa. Myös oikeusvertailu on tyypillinen lainopillisen tutkimuksen tukielementti, vaikka se voikin oikeushistorian tavoin toimia myös itsenäisenä oikeustieteen haarana.³⁰ Oikeusvertailua hyödynnetään erityisesti lainvalmistelussa ja sen avulla voidaan tutkia oikeuden ja yhteiskunnan muodostamaa suhdetta.³¹ Tässä tutkielmassa oikeusvertailua hyödynnetään Suomen ja Pohjoismaiden avoliittoa koskevien sääntelyiden vertailussa. Tarkoituksena on selvittää, millä tavalla eri maissa on omaksuttu avopuolison, erityisesti avoleskeksi jäävän, oikeusaseman sääntely. Mielenkiinnonkohteena on etenkin se, onko eri Pohjoismaissa omaksuttu toisistaan poikkeavat sääntelytavat. Kysymyksen tarkastelun asettaa erityisen mielenkiintoiseksi se seikka, että avoliitot alkoivat yleistymään Pohjoismaissa samaan aikaan, minkä lisäksi maiden arvot ja oikeusjärjestelmät ovat verrattain melko samankaltaiset. Oikeusvertailevan osion avulla voidaankin havainnoida mahdollisesti toisistaan suurestikin poikkeavia lähestymistapoja saman oikeudellisen ongelman ratkaisemiseksi.

---

²⁹ Husa – Mutanen – Pohjolainen: Kirjoitetaan juridiikkaa s. 21.

³⁰ Ks. oikeusvertailusta esim. Hautamäki: Oikeusvertailun edellytyksistä LM 1/2003.

³¹ Husa – Mutanen – Pohjolainen: Kirjoitetaan juridiikkaa s. 23.

2 Avopuolison perhevarallisuusosoikeudellisen aseman muotoutuminen

2.1 Avoliiton sääntely

2.1.1 Sääntelyn kehitys

Avoliittojen yleistyttyä ja muututtua yhä tavanomaisemmiksi alettiin käymään keskustelua avoliittojen sääntelyn tarpeesta. Keskustelua käytiin vilkkaasti erityisesti 1980-luvulla.³² Avoliitoissa esiintyneisiin varallisuusosoikeudellisiin riitoihin sovellettiin alun perin ainoastaan yleisiä varallisuusosoikeudellisia säännöksiä ja periaatteita.³³ Riitatilanteissa avopuolisoiden oli turvauduttava samoihin oikeuskeinoihin, joita sovellettiin myös toisilleen tuntemattomien henkilöiden välisiin riitoihin.³⁴ Lainsäädäntö ei siten tarjonnut avopuolisolle minkäänlaista erityisasemaa kahteen toisilleen tuntemattomaan henkilöön nähden, eikä huomionnut avoliittoja nimenomaisesti millään erityissäännöksillä.³⁵ Ei siitäkään huolimatta, että avopuolisilla saattoi tosiasiallisesti olla keskenään vieraista henkilöistä poiketen yhteistalous.

Avoliittojen yleistymisen myötä avopuolisoiden varallisuusosoikeudelliset riidat muuttuivat arkipäiväisiksi. Riitoja aiheuttivat niin omistuskysymykset kuin perhe-elämän aikana yhteiseen talouteen eri tavoin annetut panokset, jotka liiton päättyessä haluttiin saada tasatuksi.³⁶ Avoliittojen sääntelyn tarvetta koskevissa keskusteluissa nostettiin esille yleisten siviilioikeudellisten normien riittävyys. Osa katsoi, että yleiset siviilioikeudelliset normit olivat riittämättömiä, eivätkä tarjonneet tarpeeksi kattavia oikeusohjeita avopuolisoiden riitojen ratkaisemiseksi.³⁷ Avoliittoa koskevien oikeudellisten ongelmien ratkaisemista ainoastaan kanneteitse pidettiin myös prosessuaalisesti raskaana, eikä välttämättä osapuolten oikeusturvan edellyttämänä.³⁸ Vasta-argumentteina sen sijaan katsottiin, että koska yleiset siviilioikeudelliset

---

³² *Gottberg*: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 68.

³³ HE 37/2010 vp. s. 9.

³⁴ *Mahkonen*: Avoliitto s. 50. Oikeuskirjallisuudessa avoliittoihin sovellettaviin oikeusohjeisiin viitatessa on puhuttu muukalaisperiaatteista. Nimitys johtaa juurensa siitä, että samoja oikeusohjeita voidaan soveltaa sellaistenkin henkilöiden välisiin suhteisiin, jotka eivät tunne toisiaan. Ks. tästä *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 420.

³⁵ OM arviomuistio 5/41/2005 s. 2.

³⁶ *Gottberg*: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 60–61.

³⁷ *Mahkonen*: Avoliitto s. 128.

³⁸ *Aarnio – Kangas*: Perhevarallisuusosoikeus s. 257.

normit soveltuivat myös avopuolisoiden välisiin riitoihin, eivät avopuolisot olleet oikeudellisen sääntelyn ulkopuolella.³⁹

Avoliittojen sääntelyä puollettiin myös tarpeella suojata heikompaa osapuolta.⁴⁰ Tällä viitattiin erityisesti avopuolisolta puuttuviin avio- sekä perintöoikeuteen. Pitkissä avoliitoissa avopuolisoiden välille muodostuu työnjakoa ja he voivat olla toisistaan taloudellisesti riippuvaisia. Avopuolisolla voikin olla aviopuolison tavoin tarve saada taloudellista turvaa puolisonsa kuoleman jälkeen.⁴¹ Avoliiton sääntelyä vastustaneet taas korostivat yksilöiden valinnanvapautta. Tämän argumentin mukaan avopuolisoiden päätöstä jättäytyä avioliittolain säännösten ulkopuolelle oli pidettävä tietoisena valintana.⁴² Yksilön tulisivat saada itse valita, haluaako hän tulla puolisonsa kanssa pakottavien säännösten alaiseksi.⁴³ Tämä argumentti näkyi vahvasti myös oikeusministeriön vuoden 2004 työryhmämietinnössä perintökaaren uudistamistarpeista. Työryhmämietinnössä huomautettiin, että yksityisoikeudellisessa sääntelyssä oikeudet ja velvollisuudet perustuvat tahdonilmaisuuksiin. Avioliiton ja avioliitonomaisen yhteiselämän oikeusvaikutusten ollessa erilaiset, mahdollistaa se ihmisille vapauden valita itselleen sopivan parisuhteen muodon. Niin ikään työryhmämietinnön mukaan moni avopari valitsee tietoisesti avoliiton välttääkseen ne oikeusvaikutukset, jotka avioliiton solmiminen tuo. Esimerkkeinä mainitaan varttuneet, ehkä leskeksi jo jääneiden avoliitot sekä nuorten avoliitot, jossa yhteiseloä vasta kokeillaan. Mikäli avoliittoihin liitettäisiin avioliiton kaltaisia oikeusvaikutuksia, valinnanvapaus katoaisi.⁴⁴

Työryhmämietinnössä tunnistettiin, että tulevaisuudessa tilanteet, joissa perittävä on ollut kuolemaansa saakka avoliitossa, tulevat yleistymään merkittävästi. Leskeksi jääneellä avopuolisolla voi olla kumppaninsa kuoltua tarvetta samanlaiselle taloudelliselle turvalle, mitä aviopuolisot saavat lainsäädännöstä.⁴⁵ Perintöoikeuden ulottaminen avopuolisoihin nähtiin kuitenkin haasteellisena. Toisinkuin avioliitto, avoliitto ei ole julkinen sitoumus, jolla puoliset osoittavat tahtovansa sitoutua suhteeseen, johon on lainsäädännössä liitetty oikeuksia ja velvollisuuksia. Avoliiton luonne⁴⁶ asettaa haasteensa ajatukselle, jonka mukaan avopuolisot ja

---

³⁹ *Mahkonen*: Avoliitto s. 128–129.

⁴⁰ *Mahkonen*: Avoliitto s. 128.

⁴¹ Työryhmämietintö 2004:6 s. 30.

⁴² *Gottberg-Talve*: Avioliitonomaisen yhteiselämän sääntelystä. LM 2/1982 s. 116.

⁴³ *Aarnio – Kangas*: Perhevarallisuus oikeus s. 256.

⁴⁴ Työryhmämietintö 2004:6 s. 32–33.

⁴⁵ Työryhmämietintö 2004:6 s. 30.

⁴⁶ Avoliiton luonteesta on huomautettu, että avoliitto syntyy usein hiljalleen, eikä sen tarkka alkamisajankohta ole aina helposti määriteltävissä. Ks. *Pohjonen*: Parisuhde yksityisoikeudellisessa ajattelussa s.164.

heihin rinnastuvat henkilöt voisivat saada perintöoikeuden toistensa jälkeen. Lakimääräisten perintösuhteiden tulee työryhmämietinnön mukaan olla selkeät ja ennakoitavat. Mikäli perimisoikeus sidottaisiin esimerkiksi edellytykseen yhteisestä lapsesta, synnyttäisi se vaikeita kollisiotilanteita tilanteissa, joissa avioliitossa elävä viettää yhteiselämää myös muun kuin avopuolionsa kanssa, ja saa tällaisesta suhteesta lapsen. Lisäksi sääntely jättäisi ulkopuolelle ne avopuolisot, joilla ei ole yhteisiä lapsia, mutta joiden avoliitto on kestänyt pitkään ja jossa avopuolisot ovat taloudellisessa riippuvuussuhteessa toisistaan. Jos ongelma sen sijaan yritettäisiin ratkaista esimerkiksi rekisteröitymisellä perintöoikeuden saamiseksi, johtaisi se tilanteeseen, jossa parisuhteen osapuolet voisivat rekisteröityä ainoastaan tietyn oikeusvaikutuksen saadakseen. Tällöin työryhmämietinnön mukaan voidaan kysyä, toisiko rekisteröitymismahdollisuus jotain uusia mahdollisuuksia, joita osapuolilla ei jo olisi käytössään. Tällä viitataan esimerkiksi avopuolisoiden mahdollisuuteen tehdä keskinäinen testamentti. Rekisteröitymismahdollisuuden luonti aiheuttaisi myös lisää ratkaistavia kysymyksiä ja johtaisi jälleen uusiin kollisiotilanteisiin.⁴⁷

Perintöoikeuden lisäämistä vastaan puhuivat myös työryhmämietinnössä esitetyt argumentit, joiden mukaan perintöoikeuden lisääminen olisi ristiriidassa sellaisten ihmisten tarkoitusten kanssa, jotka ovat valinneet avoliiton sen vuoksi, ettei siihen ole liitetty oikeusvaikutuksia. Perintöoikeuden lisäämisestä aiheutuisi se, että tällaiset avoparit joutuisivat laatimaan erilaisia sopimuksia ja testamentteja estääkseen oikeustilan muutoksen omassa avoliitossaan. Voimassa ollut sääntely, jonka mukaan avopuolisoilla ei ollut perintöoikeutta toistensa jälkeen, nähtiin oikeussuhteiden ennakoitavuuden näkökulmasta parempana kuin perintöoikeuden ulottaminen avoliittoihin. Perusteluissa korostettiin myös sitä, että mikäli toimintavelvollisuus asetettaisiin sellaisille avopuolisoille, jotka haluaisivat estää perintöoikeuden syntymisen, voisi heidän olla käytännössä vaikea tietää milloin toimia. Avoliiton vakiintuminen perintöoikeuden tuottavaksi ei näet olisi yksiselitteinen.⁴⁸

Vaikka työryhmä suhtautui mietinnössä kielteisesti perintöoikeuden antamiseen avopuolisoille, ehdotti se kuitenkin, että perittävän avopuolison ja siihen rinnastuvan henkilön asemaa parannettaisiin antamalla heille oikeus saada avustusta puolionsa jäämistöstä. Avustuksen olisi tarkoitus pehmentää taloudellista muutosta, joka seuraisi perittävän kuolemasta. Avustus olisi ehdotuksen mukaan harkinnanvarainen ja koskisi pääasiassa tilanteita, joissa osapuolilla oli

---

⁴⁷ Työryhmämietintö 2004:6 s. 31–32.

⁴⁸ Työryhmämietintö 2004:6 s. 33–34.

yhteinen talous, suhde oli kestänyt pitkään tai heille olisi syntynyt yhteinen lapsi. Myös avustuksen suuruus olisi harkinnanvarainen, ja sen avulla turvattaisiin etenkin asumisen jatkuvuutta sekä yhteisen kodin säilymistä esimerkiksi määräaikaisten käyttöoikeuden myöntämisellä perittävän asuntoon.⁴⁹ Ehdotus johti lopulta vuonna 2008 asetetun työryhmän kokoamiseen, joiden tehtäväksi tuli laatia ehdotukset avopuolisoiden omaisuuden erottelusta avoliiton päättyessä sekä perintökaareen tehtävistä muutoksista.⁵⁰ Lopputuloksena syntyi hallituksen esitys eduskunnalle laiksi avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta sekä eräistä siihen liittyvien lakien muuttamisesta (HE 37/2010 vp.), joka hyväksyttiin lopulta lähes sellaisenaan.

2.1.2 Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta

Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta (avoliittolaki 26/2011) tuli voimaan huhtikuussa 2011. Lain säätämistä puollettiin viittaamalla oikeustilan selkeyttämisen tarpeeseen. Aiempaa, vahvasti kirjaamattomiin siviilioikeudellisiin periaatteisiin ja oikeuskäytäntöön nojannutta oikeustilaa ei pidetty riittävänä selkeyden ja ennakoitavuuden näkökulmasta. Hallituksen esityksessä avoliittolaksi (HE 37/2010 vp.) katsottiin kuitenkin olevan pitkälti kyse vallinneen oikeustilan kirjaamisesta lakiin, eikä sen katsottu siten muuttavan olennaisesti aiempaa oikeustilaa.⁵¹

Ennen avoliittolain voimaantuloa avoliiton ymmärrettiin pitkään tarkoittavan juridisesti vahvistamatonta, miehen ja naisen välistä avioliitonomaista yhteiselämää. Avoliitosta puhuttaessa viitattiin tapauksiin, joissa mies ja nainen olivat asuneet tai eläneet jatkuvasti yhteistaloudessa avioliittoa keskenään kuitenkaan solmimatta.⁵² Avoliittolakiin otettiin oma avoliiton määritelmä, jonka mukaan avopuolisolla tarkoitetaan yhteistaloudessa asuvia parisuhteen (avoliiton)⁵³ osapuolia, jotka ovat asuneet yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta tai joilla on tai on ollut yhteisessä huollossa oleva lapsi. Avopuolisoksi ei kuitenkaan katsota

---

⁴⁹ Työryhmämietintö 2004:6 s. 28.

⁵⁰ *Asland – Brattström – Lind ym.*: Nordic Cohabitation Law s. 36.

⁵¹ LaVM 23/2010 vp. s. 3.

⁵² *Mahkonen*: Avoliitto s. 1 ja 3.

⁵³ Avoliittolakia koskevassa hallituksen esityksessä korostetaan säännösten koskevan ainoastaan parisuhteeseen perustuvia suhteita. Avoliittolain säännöksiä ei siten sovelleta esimerkiksi ystävyysyhteyden tai opiskeluun liittyvään yhdessä asumiseen. Ks. HE 37/2010 vp. s. 14.

henkilöä, joka on avioliitossa (avoliittolain 3 §).⁵⁴ Lakiin omaksuttu avoliiton määritelmä merkitsi samalla siirtymistä sukupuolineutraaliin avoliittoon. Avoliittoa ei enää pidetty pelkästään naisen ja miehen välisenä parisuhteena. Tätä on oikeuskirjallisuudessa pidetty merkittävänä muutoksena suomalaiselle perhelainsäädännölle.⁵⁵ Avoliittolakiin otetun määritelmän myötä avoliitot ovat jaettavissa lailla säänneltyihin ja lailla sääntelemättömiin avoliittoihin. Lain soveltamisen ulkopuolelle jäävät siten avoliitot, jotka ovat kestäneet alle viisi vuotta ja joissa ei ole yhteisiä tai yhteisessä huollossa olevia lapsia.⁵⁶ Tällaisten avoliittojen osalta oikeustila säilyi muuttumattomana: mahdolliset varallisuus oikeudelliset riidat ratkaistaan edelleen yleisten siviilioikeudellisten periaatteiden nojalla, aivan kuten ennen avoliittolain voimaantuloa.⁵⁷

Avoliittolakia sovelletaan lain 1 §:n mukaan avopuolisoiden yhteistalouden purkamiseen avoliiton päättyessä. Itse avoliiton aikana lakia ei sovelleta, eikä sillä ole sen aikana mitään erityisvaikutuksia avopuolisoiden suhteeseen.⁵⁸ Avoliittolain tarkoituksena ei ole rinnastaa avopuolisoita aviopuolisoihin, vaan luoda säännökset, joilla edistetään oikeudenmukaisen lopputuloksen syntymistä avopuolisoiden omaisuuden erottelussa.⁵⁹ Oikeudenmukaisen lopputuloksen syntymisen edistämiseksi avoliittolakiin otettiin säännökset omaisuuden erottelusta ja oikeudesta hakea pesänjakajan määräämistä suorittamaan omaisuuden erottelu, yhteistalouden hyväksi annettujen panosten hyvittämisestä sekä oikeudesta hakea harkinnanvaraista avustusta puolison kuoltua.⁶⁰ Perintöoikeutta avoliittolaki ei sen sijaan tuonut avopuolisoille.⁶¹ Avoliittolain säännökset ovat pitkälti dispositiivisia ja avopuolisoiden sopimusvapauden hyödyntämiseen kannustavia. Avoliittolain 2 §:n mukaan avopuolisot voivat sopimuksin poiketa lain säännöksistä. He voivat siten esimerkiksi sopia, ettei avoliittolakia sovelleta heidän suhteeseensa. Ainoan poikkeuksen sopimusvapaudelle luo avopuolison tai tämän perillisen oikeus vaatia omaisuuden erottelua sekä hakea pesänjakajan määräämistä.⁶²

---

⁵⁴ Lain soveltamisen ulkopuolelle jäävät myös polyamorisessa suhteessa elävät. Ks. *Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet* s. 416.

⁵⁵ Ks. esim. *Aarnio-Kangas: Perhevarallisuus oikeus* s. 236.

⁵⁶ Viiden vuoden vähimmäiskestolla haluttiin rajata lain soveltamisen ulkopuolelle lyhytkestoiset avoliitot, joissa yhteistalous on vasta muodostumassa ja oikeussuojan tarve siten vähäisempi. Ks. HE 37/2010 vp. s. 14.

⁵⁷ *Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet* s. 415.

⁵⁸ *Aarnio – Kangas: Perhevarallisuus oikeus* s. 263.

⁵⁹ HE 37/2010 vp. s. 13.

⁶⁰ HE 37/2010 vp. s. 14–15.

⁶¹ *Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I* s. 118.

⁶² HE 37/2010 vp. s. 13. Poikkeuksen tarkoituksena on vahvistaa avopuolison tai tämän perillisen oikeutta omaan tai perimys oikeuden kautta hänelle kuuluvaan omaisuuteen. Ks. HE 37/2010 vp. s. 28.

2.2 Omistussuhteet

2.2.1 Nimiperiaate

Avoliittolaki ei muuttanut aiemmin vallinnutta oikeustilaa, jonka mukaan avopuolisoiden omistussuhteita ratkottaessa lähtökohtana pidetään nimiperiaatetta. Nimiperiaatteen mukaan omaisuus kuuluu sille, jonka nimiin se on kirjattu.⁶³ Periaatteen mukaisesti avoliiton päättyessä kumpikin puoliso pitää oman omaisuutensa. Mitään avio-oikeuden kaltaista tasausta puolisoiden välillä ei tehdä.⁶⁴ Mikäli puoliset omistavat omaisuutta yhteisesti, ratkaistaan omistussuhteet eräistä yhteisomistussuhteista annetun lain (YhtOmL 180/1958) mukaan. YhtOmL 2 §:n mukaan kunkin yhteisomistajan on katsottava omistavan määräosuuden yhteisestä esineestä. Määräosuudet ovat samansuuruiset, jollei muuta ilmene. Avoliittolakia valmisteltaessa kuitenkin katsottiin, että irtaimen omaisuuden osalta omistussuhteet voivat olla vaikeasti selvitettäviä.⁶⁵ Tästä syystä avoliittolakiin sisällytettiin avioliittolain (AL 234/1929) 89 §:n kaltainen yhteisomistusolettama, jonka mukaan, jos omaisuutta eroteltaessa avopuolisoiden sopimuksesta tai olosuhteista muutoin ei käy selville, eikä voida näyttää, kumman avopuolison omaisuuteen jokin irtain esine kuuluu tai että se on yhteistä omaisuutta, avopuolisoiden katsotaan saaneen sen yhtäläisin oikeuksin (avoliittolain 6 §). Yhteisomistusolettaman osalta on huomattava, että sitä sovelletaan ainoastaan lailla säänneltyihin avoliittoihin.

Nimiperiaate sekä muut omistuskysymyksien ratkaisemisessa käytettävät yleiset siviilioikeudelliset säännökset saattavat avoliittojen osalta johtaa kuitenkin epäkohtiin⁶⁶, sillä säännökset perustuvat ajatukseen, jonka mukaan osapuolten välillä vallitsee eturistiriita, jonka vuoksi osapuolet valvovat etujaan valppaasti. Avoliitoissa, jossa puolisoiden välillä on vahva tunneperäinen kiintymys sekä yhteistalous, tilanne harvoin on kuvaillun kaltainen. Avopuolisoiden suhteeseen liittyy tavanomaisesti keskinäinen solidaarisuus, mistä johtuen avopuolisoille riittää useimmiten, että jokin esine on molempien käytettävissä.⁶⁷ Avoliitoissa koetaan tyypillisesti avioliiton tapaan varsinkin yhteiseen käyttöön hankittu koti ja sen

---

⁶³ HE 37/2010 vp. s. 9.

⁶⁴ *Norri*: Perintö ja testamentti s. 37.

⁶⁵ HE 37/2010 vp. s. 22.

⁶⁶ Epäoikeudenmukaisena on tyypillisesti pidetty erityisesti sellaisia tilanteita, joissa yhteistalouteen yhteisesti käytettäväksi tarkoitettu omaisuus on hankittu ainoastaan toisen puolison nimiin, vaikka molemmat olisivat vaikuttaneet hankinnan taloudelliseen mahdollistamiseen. Ks. *Tammi-Salminen*: Onko tahto välttämätön fiktio, LM 7-8/2008 s. 1193.

⁶⁷ *Helin*: Omistuskysymyksistä yhteisen kotitalouden purkautuessa s. 91–92.

asuinirtaimisto yhteiseksi.⁶⁸ Tästä syystä omistuskysymyksiin ei välttämättä kiinnitetä avoliiton aikana juurikaan huomiota. Varsin tavallista on, että omistuskysymyksiä aletaan miettimään vasta avoliiton ja yhteistalouden jo päätyttyä. Tällöin omien etujen valvominen tapahtuu kuitenkin liian myöhään, sillä esineen omistus on määrätynyt jo saantohetkellä.⁶⁹

Nimiperiaatteesta johtuen avopuolisoiden omistussuhteilla on varsin korostunut merkitys avopuolison henkilökohtaisen taloudellisen aseman ja sitä myötä myös sen kannalta, pärjääkö avopuoliso toisen kuollessa vaiko ei. Omistuskysymyksiin onkin syytä kiinnittää vahvasti huomiota jo avoliiton alusta alkaen. Omaisuutta hankittaessa on aiheellista kirjata omaisuus heti sen nimiin, kenelle se on tarkoitettu. Yhteiseksi tarkoitettu omaisuus tulee kirjata molempien nimiin. Mikäli yhteisesti omistetun omaisuuden osalta omistussuhteet poikkeavat toisistaan, tulisi myös tämän ilmetä esimerkiksi kauppakirjasta tai omaisuuden rekisteröinnistä.⁷⁰ Puolisoilla voi toisaalta olla myös merkittävää kirjaamispakon ulkopuolista omaisuutta. Tällaisen omaisuuden osalta omistuskysymyksiä ratkaistaessa omistajansaannolla on ratkaiseva merkitys. Omistajaksi katsotaan se, joka näyttää saaneena omaisuuden lahjana tai perintönä taikka hankkineensa sen kaupalla. Esimerkiksi perityn omaisuuden osalta saantonäytöksi riittää esitetty perinnönjakokirja.⁷¹ Irtaimen omaisuuden osalta hyvä keino omistuksen osoittamiseen on ostokuittien säilyttäminen.⁷²

Vaikka nimiperiaate on vahva lähtökohta omistuskysymyksiä ratkaisemisessa, ei se ole kuitenkaan täysin ehdoton. Ratkaisussa KKO 1992:48 avopuolisoiden A ja B katsottiin omistavan kaksi ajoneuvoa yhteisesti, vaikka ajoneuvot oli rekisteröity yksin B:n nimiin. Perusteluissaan korkein oikeus katsoi, että A on osoittanut, että myös A:n varoja oli käytetty ajoneuvojen rahoittamiseen. Korkein oikeus piti uskottavana myös A:n väitettä siitä, että hän uskoi ajoneuvojen rekisteröimisen olleen ainoastaan muutoseikka. Erityisen merkittävänä perusteluissa pidettiin yhteisomistustarkoituksen osoittamista, joka oli yhteisomistuksen vahvistamisen edellytys.⁷³ Ratkaisun myötä nimiperiaatteesta poikkeamisen osalta ratkaisevaa

⁶⁸ Pohjonen: Parisuhde yksityisoikeudellisessa ajattelussa s. 165.

⁶⁹ Helin: Omistuskysymyksistä yhteisen kotitalouden purkauudessa s. 92.

⁷⁰ Norri: Perintö ja testamentti s. 37.

⁷¹ Aarnio – Kangas – Puronen – Rabinä: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset s. 54.

⁷² Norri: Perintö ja testamentti s. 37.

⁷³ Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 66. Tarkoituksella onkin arvioinnissa varsin korostunut merkitys. Vaikka avopuolisot olisivat hankkineet yhteistalouteensa yhteisesti käytettäväksi tarkoitettua omaisuutta, on edellytyksenä myöhempiä omistussuhteita ratkottaessa pidetty sitä, että avopuolisot ovat tarkoittaneet sen hankkimisen yhteisesti omistetuksi, jotta omaisuus voidaan katsoa yhteisesti omistetuksi. Ratkaisevana on pidetty erityisesti puolisoitten tahtoa omaisuuden *hankintahetkellä*. Ks. Tammi-Salminen: Onko tahto välttämätön fiktio LM 7-8/2008 s. 1194.

painoarvoa kantaakin nimenomaan yhteisomistustarkoituksen todistaminen.⁷⁴ Vaikka menestyksekkään todistamisen myötä yhteisomistus onkin mahdollista saada vahvistetuksi, on avopuolisoiden edun kannalta tarkoituksenmukaista hankkia omaisuus jo alun perin molempien nimiin, jos tarkoituksena on, että molemmilla on omistusosuus.

2.2.2 Omaisuuden erottelu lailla säännellyssä avoliitossa

Avoliittolakiin sisällytettiin säännökset omaisuuden erottelusta. Avoliittolain 4 §:n mukaan avoliiton päättyessä toimitetaan omaisuuden erottelu, jos avopuoliso tai kuolleen avopuolison perillinen sitä vaatii. Aiempaan oikeustilaan verrattuna avoliittolaki toi lisäksi avopuolisille täysin uutena mahdollisuutena oikeuden hakea pesänjakajaa määrättyksi toimittamaan omaisuuden erottelu.⁷⁵ Omaisuuden erottelussa lähtökohtana on omaisuuden erillisyyden periaate.⁷⁶ Avoliittolain 5 §:n mukaan kumpikin avopuoliso pitää omaisuuden erottelussa oman omaisuutensa. Tähän katsotaan kuuluvaksi ennen avoliittoa, sen aikana ja sen jälkeen hankittu, peritty tai lahjana saatu omaisuus. Mikäli avopuolisilla on yhteistä omaisuutta, on yhteisomistussuhde vaadittaessa purettava.⁷⁷

Avopuolisot⁷⁸ voivat sopia keskenään omaisuuden erottelusta laatimalla omaisuuden erottelukirjan. Erottelukirja laaditaan perintökaaren (PK 40/1965) 23 luvun 9 §:ssä asetettujen muotovaatimusten mukaisesti. Erottelukirjan tulee olla avopuolisoiden allekirjoittama sekä kahden esteettömän todistajan oikeaksi todistama. Mikäli omaisuuden erottelun osapuolet eivät pääse keskenään sopimukseen omaisuuden erottelusta, voi avopuoliso tai kuolleen avopuolison perillinen hakea käräjäoikeudelta pesänjakajan määräämistä. Pesänjakaja on toimivaltainen ratkaisemaan kattavasti omaisuuden erotteluun liittyvät kysymykset perinnönjaossa

---

⁷⁴ Todistamisessa keskeiseen rooliin ovat asettuneet etenkin hankintahetken jälkeiset toimet, kuten näyttö omaisuuden rahoittamiseen osallistumisesta. Sen sijaan varsinaiset hankintahetkeä edeltäneet toimet, kuten suunnitelmat hankinnasta jäävät todistelussa tyypillisesti varjoon niiden vaikeamman toteennäyttämisen vuoksi. Ks. *Tammi-Salminen*: Onko tahto välttämätön fiktio LM 7-8/2008 s. 1195.

⁷⁵ *Gottberg*: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 60.

⁷⁶ *Mikkola*: Yhteisomistus s. 100.

⁷⁷ HE 37/2010 vp. s. 21–22.

⁷⁸ Sopimusosapuolina voivat olla molemmat avopuolisot tai avopuoliso ja kuolleen avopuolison oikeudenomistajat. Ks. HE 37/2010 vp. s. 22. Oikeuskirjallisuudessa on lisäksi katsottu, että omaisuuden erottelun osapuolina voivat olla myös molempien kuolleiden avopuolisoiden oikeudenomistajat. Ks. tästä *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 435.

noudatettavien menettelysäännösten mukaisesti.⁷⁹ Pesänjakaja laatii omaisuuden erottelusta erottelukirjan, jonka hän myös allekirjoittaa.⁸⁰

Omaisuuden erottelussa huomionarvoista on ensinnäkin se, että omaisuuden erottelu toimitetaan avoliiton *päätyessä*. Avoliittolaki ei kuitenkaan sisällä määritelmää avoliiton päättymiselle. Avoliitto päättyy tavallisesti joko avopuolisoiden avioitumiseen, eroamiseen tai avopuolison kuolemaan. Avoliittolain esitöissä on katsottu, että lähtökohtaisesti yhdenkin avoliiton osatekijän (parisuhde, yhdessä asuminen sekä yhteistalous) puuttuminen riittää, jotta avoliitto voidaan katsoa päättyneeksi lain tarkoittamassa mielessä. Tätä ei kuitenkaan pidetä täysin ehdottomana sääntönä, sillä kuten lain esitöissä todetaan, voi normaalielämässä olla myös tilanteita, joissa avopuolisot asuvat väliaikaisesti eri paikassa esimerkiksi opiskelun tai työn vuoksi, eikä heidän tarkoituksenaan ole päättää parisuhdettaan tai yhteistaloussuhdettaan. Tällaisissa tilanteissa avoliiton katsotaankin jatkuvan.⁸¹ Toinen huomionarvoinen seikka on se, että omaisuuden erottelu toimitetaan, jos avopuoliso tai kuolleen avopuolison perillinen *vaatii* sitä. Omaisuuden erottelu on siten vapaaehtoinen ja puoliset voivat halutessaan jättää omaisuuden erottelun toimittamatta. Siitä huolimatta, että varsinaista omaisuuden erottelua ei tarvitsekaan tehdä, olisi kuitenkin suositeltavaa, että avopuolisot laatisivat kirjallisen asiakirjan todisteeksi pienestäkin omaisuuden erottelusta. Näin toimimalla he voivat varmistua siitä, ettei kummallakaan puolisoilla ole avoliiton myötä vaatimuksia toisiaan kohtaan.⁸²

2.3 Yhteistalouden hyväksi annettu panos ja hyvitys

Avoliitoissa, erityisesti pitkissä sellaisissa, on avioliiton tapaan tavanomaista, että puolisoilla on yhteistalous, johon molemmat antavat erilaisia panoksia. Puolisot voivat osallistua esimerkiksi yhteisten hankintojen rahoittamiseen sekä taloudenhoitoon kotitöiden ja lastenhoidon muodossa. Toimivalle yhteistalouteen perustuvalle parisuhteelle onkin luonteenomaista, että molemmat avopuolisot osallistuvat tasavertaisesti yhteisen talouden hyväksi työskentelyyn parhaan kykynsä mukaan. Panoksien suuruus voi tavallisesti vaihdella kausittain. Mikäli toinen avopuolisista on kuitenkin työskentelynsä tai taloudellisen panoksensa myötä toiminut yhteistalouden hyväksi siten, että hän on toiminnallaan kartuttanut

---

⁷⁹ *Mikkola*: Yhteisomistus s. 160.

⁸⁰ HE 37/2010 vp. s. 22.

⁸¹ HE 37/2010 vp. s. 21.

⁸² *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 435–436.

tai avustanut säilyttämään toisen avopuolison omaisuutta, voi tilanne johtaa perusteettoman edun saamiseen toisen avopuolison kustannuksella omaisuutta myöhemmin eroteltaessa.⁸³ Perusteettoman edun saamisen välttämiseksi avoliittolakiin sisällytettiin säännös hyvityksestä. Avoliittolain 8 §:n mukaan:

”Avopuolisolla on oikeus hyvitykseen, jos hän on yhteistalouden hyväksi antamallaan panoksella auttanut toista avopuolisoa kartuttamaan tai säilyttämään tämän omaisuutta siten, että yhteistalouden purkaminen yksinomaan omistussuhteiden perusteella johtaisi perusteettoman edun saamiseen toisen kustannuksella.

Yhteistalouden hyväksi annetuksi panokseksi katsotaan pykälän mukaan 1. työ yhteisen talouden tai toisen avopuolison omistaman omaisuuden hyväksi, 2. varojen käyttö yhteiseen talouteen, 3. varojen sijoitus toisen avopuolison omistamaan omaisuuteen sekä 4. muu näihin verrattava toiminta.

Oikeutta hyvitykseen ei ole, jos yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta koitunut perusteeton etu on olosuhteet huomioon ottaen vähäinen.”

Korkein oikeus on todennut ratkaisun KKO 2018:5 perusteluissaan, että avoliittolain esitöistä on pääteltävissä, että hyvitystä koskevien säännösten taustalla on ennen avoliittolain säätämistä vallinnut oikeuskäytäntö.⁸⁴ Ennen avoliittolain voimaantuloa avoliiton päättymiseen liittyvät korvauskysymykset ratkaistiin pääosin perusteettoman edun palautusta koskevan yleisen siviilioikeudellisen periaatteen nojalla. Oikeuskäytännössä korvausta on maksettu esimerkiksi avopuolison antamasta työpanoksesta toisen avopuolison omaisuutta kohtaan (KKO 1988:27), avopuolison varojen sijoittamisesta toisen avopuolison omaisuuteen (KKO 1988:28) sekä toisen avopuolison omaisuuden kartuttamisesta perheen elatukseen käytettyjen ansiotulojen ja kotityöhön annettujen panoksien myötä (KKO 1993:168).⁸⁵ Kuten on havaittavissa, mainitut perusteet myötäilevät hyvin pitkälti avoliittolakiin sisällytetyjä hyvitykseen oikeuttavia perusteita. Huomattavaa on myös se seikka, että vaikka lailla sääntelemättömiin avoliittoihin ei sovelletakaan avoliittolain 8 §:n mukaista hyvityssäännöstä, on tällaisissa avoliitoissa kuitenkin

---

⁸³ HE 37/2010 vp. s. 14–15.

⁸⁴ Oikeuskirjallisuudessa esimerkiksi Gottberg on todennut, että hyvityssäännökseen on sisällytetty periaatteessa kaikki sellainen annettu panos, joista käytiin ennen avoliittolain voimaan tuloa oikeutta perusteettoman edun palautuksen sekä erilaisten palkka- ja korvausvaatimusten muodossa. Avoliittolaki ei siten luonut uusia arviointitilanteita, vaan kokosi käytännössä aiemmat avoliitoissa esiintyneet varallisuusriidat yhteisen otsikon, hyvityksen, alle. Ks. *Gottberg*: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 71.

⁸⁵ KKO 2018:5 perusteluiden kohta 4.

mahdollisuus hakea perusteettoman edun palautusta yleisen siviilioikeudellisen periaatteen nojalla.⁸⁶

Hyvityksen tarkoituksena ei ole tasoittaa avopuolisoiden omistussuhteita. Pelkästään se, että avopuolisot omistavat toisistaan poikkeavan määrän omaisuutta, ei yksistään oikeuta hyvityksen saamiseen. Hyvityksessä ei siten ole kyse mistään avoliiton vastineesta avio-oikeudelle. Hyvityksen tarkoituksena ei ole myöskään toimia korvauksena esimerkiksi mahdollisesta kaltoinkohtelusta avoliiton aikana.⁸⁷ Hyvityssäännöksen edellytykset ovatkin verrattain tiukat. Korkein oikeus on ratkaisun KKO 2020:65 perusteluissaan korostanut, että lähtökohtana avopuolisoiden omaisuuden erottelussa on se, että kumpikin puoliso pitää oman omaisuutensa niin avoliiton aikana kuin sen jälkeenkin. Jotta oikeus hyvitykseen syntyy, tulee hyvitykselle asetettujen edellytyksien täytyä. Pelkästään yhteistalouteen sinällään panostaminen ei vielä oikeuta hyvitykseen, vaan panoksen tulee olla sellainen, että se johtaisi *perusteettoman edun* saamiseen toisen avopuolison kustannuksella omaisuutta eroteltaessa, jos hyvitystä ei annettaisi.⁸⁸ Perusteettoman edun käsitettä ei ole määritelty avoliittolaissa tai sen esitöissä. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2020:65 todennut, että avoliiton purkautuessa perusteetonta etua arvioidaan lähtökohtaisesti siitä näkökulmasta, että avoliiton aikana yhteiselämää ja sen jatkumista ajatellen tehty varallisuussiirto on osoittautunut myöhemmin tarkoitustaan vastaamattomaksi.⁸⁹ Perusteettoman edun saaminen ei toisaalta itsessään oikeuta automaattisesti hyvityksen saamiseen, sillä oikeutta hyvitykseen ei avoliittolain 8 §:n 3 momentin mukaan ole, jos perusteeton etu on olosuhteet huomioden *vähäinen*. Säännöksen tarkoituksena on rajata vähäiset riidat tuomioistuimien ja pesänjakajien käsittelyn ulkopuolelle. Perusteettoman edun arvioinnissa otetaan huomioon kummankin avopuolison taloudellinen tilanne kokonaisuudessaan.⁹⁰ Siten perusteettomaksi katsottu etu voi vaihdella tapauskohtaisesti.

Korkein oikeus on ratkaisukäytännössään ottanut kantaa myös avoliittolain hyvityssäännöksen edellytyksiin. Ratkaisussa KKO 2018:5 ratkaistavana oli kysymys siitä, oliko B:llä oikeus saada A:lta hyvitystä yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta B:n isän avopuolisoiden yhteisessä kodissa tekemän laajan rakennustyön perusteella. Korkein oikeus totesi perusteluissaan, että

---

⁸⁶ *Gottberg*: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 72–73.

⁸⁷ *Aarnio – Kangas*: Perhevarallisuus-oikeus s. 270.

⁸⁸ HE 37/2010 vp. s. 22.

⁸⁹ KKO 2020:65, korkeimman oikeuden perusteluiden kohta 33.

⁹⁰ HE 37/2010 vp. s. 23.

sillä, mistä avopuoliso on saanut panoksena antamansa varallisuuden, ei ole merkitystä. Kysymyksenasettelussa merkittäväksi tulikin se, voitiinko B:n isän tekemää rakennustyötä pitää B:n yhteistalouden hyväksi antamana panoksena. Korkein oikeus katsoi arvioinnissaan, että mikäli isän katsottaisiin tehneen rakennustyön yksin B:n hyväksi, voitaisiin rakennustyö nähdä B:n yhteistalouden hyväksi hankkimana panoksena. Mikäli rakennustyö sen sijaan katsottaisiin tehdyksi sekä A:n että B:n hyväksi, ei kyse voisi olla B:n yhteistalouden hyväksi antamasta panoksesta. Korkein oikeus viittasi arvioinnissaan avoliittolain 6 §:n mukaiseen yhteisomistusolettamaan todeten, että tapauksessa yhteisomistusolettamaa voitiin pitää tulkinnallisena lähtökohtana arvioitaessa sitä, kenen hyväksi rakennustyö katsottiin tehdyksi, vaikka kyseessä ei ollutkaan 6 §:n tarkoittama irtain esine. Asiassa ei ollut esitetty näyttöä tai edes väitetty, että osapuolten kesken olisi sovittu siitä, kenen hyväksi rakennustyö oli tehty tai kenelle työn arvo luettaisiin, jos avoliitto päättyisi. Myöskään B:n isän ei väitetty antaneen asiasta rakennustyön aikana määräyksiä. Asiaa tuli siten korkeimman oikeuden mukaan tulkita objektiivisten seikkojen perusteella. Rakennustyö oli tehty avopuolisoiden yhteisesti omistamassa kodissa, joka oli tarkoitettu avopuolisoiden ja heidän lastensa yhteiseen käyttöön. Korkein oikeus katsoi objektiivisiin seikkoihin nojaten, että tapauksessa B:n isän tekemä rakennustyö on katsottava tehdyksi molempien avopuolisoiden hyväksi, eikä kyse siten ole B:n yhteistalouden hyväksi antamasta panoksesta.

Edellä selostetun ratkaisun perusteluissa katsottiin, että B:n isän avoliiton päättymisen jälkeen ja omaisuuden erottelun aikana antamille lausumille siitä, kenen hyväksi hän oli rakennustyön tehnyt, ei ollut perusteltua antaa merkitystä. Mikäli tapauksessa B:n isä olisi kuitenkin jo rakennustöiden aikana ilmaissut tekevänsä työn ainoastaan oman lapsensa hyväksi, olisi lopputulos ollut todennäköisesti toinen. Ratkaisun perustelut voivatkin avata avopuolisoiden jäämistösuunnittelulle uudenlaisen mahdollisuuden. *Kolehmainen ja Rabinä* ovat ratkaisun perusteluihin viitaten katsoneet, että avopuolison hyväksi työtä tehneellä voi olla mahdollisuus tahdonilmaisuidensa myötä vaikuttaa siihen, otetaanko hänen tekemä työnsä hyvitystä arvioidessa huomioon hänen sukulaisensa antamana panoksena vaiko ei. Jäämistösuunnittelun näkökulmasta tarkasteltuna avopuoliso voisi siten pyrkiä vaikuttamaan siihen, antaisiko hänen sukulaisensa mahdollisesti tällaisen määräyksen. Määräyksen myötä avopuolisolla voi olla mahdollisuus kasvattaa omaisuuden erottelussa itselleen tulevan osuuden määrää. Tämä taas kasvattaisi avopuolison omaisuuden määrää, josta hän voi määrätä esimerkiksi testamentilla.⁹¹

---

⁹¹ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 65–66.

Avoliittolaki ei määrittele hyvityksen suuruutta. Lain esitöiden mukaan hyvityksen määrä perustuu kokonaisvaltaiseen harkintaan puolisoiden antamasta panoksesta. Hyvitystä määrättäessä huomioon otetaan omaisuuden omistussuhteet, avoliiton aikainen panos yhteistalouteen, panoksen vaikutus omaisuuden säilymiseen ja karttumiseen sekä muut seikat, jotka vaikuttavat puolisoiden talouteen. Hyvityksen määrän ei siten tarvitse perustua täsmällisiin rahamääriin tai olemassa oleviin ostokuitteihin tai muihin tositteisiin. Merkityksellistä on myös se seikka, että oikeus hyvitykseen ei ole henkilökohtainen, vaan oikeus vaatia hyvitystä siirtyy avopuolison kuoleman jälkeen tämän perillisille. Hyvitysvaatus voidaan esittää myös avopuolison perillisille.⁹² Mikäli hyvitysvaatus esitetään avopuolison kuoleman jälkeen, käsitellään vaatimus osana kuolinpesän selvitystä. Mikäli vaatimus johtaa hyvitykseen, maksetaan se ennen perinnönjakoa.⁹³ Hyvityssäännöksellä on avopuolison jäämistösuunnittelua vaikeuttava vaikutus, sillä säännöksestä johtuen ennakkoon ei voida olla varmoja siitä, minkä suuruisiksi avopuolison jäämistö lopulta muodostuu.⁹⁴ Avoliiton päättyessä puolison kuolemaan, on mahdollisella hyvityksellä vaikutus myös eloonjääneen puolison taloudellisen aseman muotoutumiseen.

Avoliittolain 9 §:n mukaan hyvityksestä voidaan sopia tai hyvitysvaatus voidaan tehdä omaisuuden erottelua varten määrätylle pesänjakajalle. Jollei pesänjakajan määräämistä ole haettu, hyvitysvaatus voidaan saattaa kanteella käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Avopuolisot tai avopuoliso ja perilliset voivat siten halutessaan sopia kohtuulliseksi katsomastaan hyvityksestä omaisuuden erottelun yhteydessä. Mikäli osapuolet eivät pääse sopimukseen, voivat he osoittaa hyvitysvaatuksen omaisuuden erottelua varten määrätylle pesänjakajalle tai nostaa erilliskanteen. On kuitenkin huomattava, että pesänjakajaa ei voida hakea pelkän hyvitysvaatuksen selvittämistä varten, jos avopuolisot ovat muutoin jo sopineet omaisuuden erottelusta.⁹⁵

Oikeus hyvitykseen raukeaa avoliittolain 9 §:n 2 momentin mukaan, jos hyvitystä ei ole vaadittu omaisuuden erottelussa eikä sitä koskevaa kannetta ole nostettu kuuden kuukauden kuluessa omaisuuden erottelusta. Pykälän 3 momentin mukaan, jos omaisuuden erottelua ei ole toimitettu, oikeus hyvitykseen raukeaa, jollei sitä koskevaa kannetta ole nostettu tai pesänjakajan määräämistä ole haettu kolmen vuoden kuluessa avopuolison kuolemasta tai siitä,

---

⁹² HE 37/2010 vp. s. 23.

⁹³ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 66.

⁹⁴ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 66.

⁹⁵ HE 37/2010 vp. s. 23.

kun avopuolisot muuttivat pysyvästi erilleen. Avoliittolain esitöiden mukaan erilleen muuton pysyvyyttä arvioitaessa on otettava huomioon muiden avoliiton tunnusmerkkien, eli parisuhteen ja yhteistaloussuhteen jatkuminen erilleen muuttamisesta huolimatta.⁹⁶

Korkein oikeus otti ratkaisussaan KKO 2019:69 kantaa hyvitysvaatimuksen ohella erilleen muuttoa koskevaan kysymykseen. Tapauksessa A:n ja B:n avoliitto oli alkanut 1980-luvun loppupuolella. Avopuolisot olivat vuosina 2007–2008 asuneet välirikon johdosta erillään noin seitsemän kuukauden yhtäjaksoisen ajan, mutta palanneet vielä yhteen. Avoliitto päättyi vuonna 2012. Korkeimman oikeuden ratkaistavaksi tuli muun muassa kysymys siitä, oliko A:n ja B:n avoliitto jatkunut vuodesta 1989 vuoteen 2012, vai oliko heidän katsottava olleen avoliitossa kaksi kertaa. Korkein oikeus päätyi ratkaisussaan katsomaan, että A:n ja B:n avoliitto oli jatkunut yhtäjaksoisesti vuodesta 1989 aina vuoteen 2012 saakka. Korkein oikeus asettui tälle kannalle siitä huolimatta, että avopuolisot olivat neljä vuotta ennen avoliiton lopullista päättymistä asuneet erillään seitsemän kuukauden yhtäjaksoisen ajan. Erillään asumisen aikana A oli ollut lisäksi seurustelusuhteessa kolmannen henkilön kanssa.

Korkein oikeus viittasi perusteluissaan avoliittolain 9 §:n osalta avoliittolain esitöihin, jonka mukaan avopuolisoiden erilleen muuttamisen pysyvyyttä arvioitaessa on otettava huomioon avoliiton muiden tunnusmerkkien, kuten parisuhteen ja yhteistalouden jatkuminen erilleen muuttamisesta huolimatta.⁹⁷ Avoliiton päättymistä on korkeimman oikeuden mukaan niin ikään arvioitava edellä mainittujen avoliiton tunnusmerkkien perusteella, jonka lisäksi arvioinnissa on otettava huomioon osapuolten tarkoituksesta esitetty näyttö kokonaisuudessaan. Mikäli avopuolisot eivät ole esittäneet nimenomaista tahdonilmaisua avoliittonsa päättymisestä, tulee asiaa tarkastella osapuolten toiminnasta esitettyjen muiden selvityksien perusteella. Korkein oikeus totesi lisäksi, että on tavanomaista, että erityisesti pitkissä parisuhteissa voi esiintyä kriisivaiheita, jolloin puolisot saattavat tehdä väliaikaiseksi tarkoitettuja ratkaisuja kriisien ylittämiseksi. Avoliiton päättymistä ratkaistaessa korkeimman oikeuden mukaan ratkaiseva merkitys tulee antaa osapuolten toiminnasta havaittavalle tarkoitukselle parisuhteensa jatkamisesta tai sen pysyvistä päättämisestä.⁹⁸

Merkittävät linjaukset korkein oikeus teki perusteluidensa kohdassa 12 ja 13. Perusteluissaan korkein oikeus katsoi, että koska avoliittolain 9 §:ssä hyvitysvaatimuksen esittämisen

---

⁹⁶ HE 37/2010 vp. s. 24.

⁹⁷ Ks. HE 37/2010 vp. s. 24.

⁹⁸ KKO 2019:69, korkeimman oikeuden perustelut, kohdat 9–11.

määräaika on sidottu siihen ajankohtaan, milloin avopuolisot ovat muuttaneet pysyvästi erilleen, on perusteltua katsoa, että väliaikaiseksi mielletty tai lyhytaikaiseksi jäänyt erillään asuminen ei osoita itsessään avoliiton päättymistä. Myöskään välirikon ollessa kyseessä, ei avoliiton päättymistä voida korkeimman oikeuden mukaan määrittää ainoastaan erillään asumisen keston mukaan. Huomioon tulee ottaa esimerkiksi se, kauanko puolisojen suhde on kestänyt ennen välirikkoa, onko puolisojen asumissuhteet muuttuneet vakiintuneeksi erillään asumisen aikana, ja kuinka he ovat hoitaneet taloudelliset suhteensa sinä aikana. Korkein oikeus totesi myös, että sillä, katsotaanko pitkän avoliiton jatkuneen yhtäjaksoisesti erillään asumisesta huolimatta vai katsotaanko avoliiton päättyneen välirikon johdosta ja toisen avoliiton alkaneen myöhemmin, on merkitystä nimenomaan hyvitysvaatimukseen liittyvän kanneajan vuoksi. Lain yleiset tavoitteet puoltavat korkeimman oikeuden mukaan sitä, että pitkään kestänyttä yhteiselämää ei pilkota juridisesti eri osiin ilman avoliiton päättymistä tukevaa selvää näyttöä. Korkeimman oikeuden mukaan myöskään kannejalla tavoiteltu varallisuussuhteiden selkeys ja ennakoitavuus eivät puolla tulkintaa, jonka mukaan edelleen jatkunut avoliitto katsottaisiin herkästi välillä katkenneeksi.⁹⁹ Ratkaisun perustelut osoittavat, että avoliiton päättymiselle ei ole mahdollista antaa yksiselitteistä sisältöä. Siten hyvitysvaatimus voisi menestyä myös sellaisessa tilanteessa, jossa toinen osapuoli katsoisi avoliiton päättyneen jo aiemmin, mutta tilanteen olosuhteet puoltaisivat toisenlaista tulkintaa.

2.4 Avopuolisoiden väliset sopimukset

2.4.1 Lähtökohtana sopimusvapaus

Avoliittoa on tyypillisesti pidetty korostetuissa määrin varallisuus oikeudellisille sopimuksille perustuvaksi suhteeksi. Avopuolisot voivat tehdä avoliiton aikana esimerkiksi sopimuksen keskinäisestä vastuunjaostaan perheen sisällä, lahjoittaa omaisuutta toisilleen tai olla velkasuhteessa toisiinsa. Avopuolisot eivät voi kuitenkaan keskinäisillä sopimuksillaan heikentää sitovasti sivullisen asemaa. Siten esimerkiksi sopimus, jonka mukaan avopuolisoiden yhteisenä kotina käytetyn asunnon omistava avopuoliso ei saisi luovuttaa huoneistoa kolmannelle henkilölle ilman toisen avopuolison lupaa, ei sido sivullisia.¹⁰⁰ Sopimusvapauden lähtökohta näkyy selvästi myös avoliittolaissa ja sen esitöissä. Avoliittolain esitöissä sääntelyn

---

⁹⁹ KKO 2019:69, korkeimman oikeuden perustelut, kohdat 12–13.

¹⁰⁰ *Aarnio – Kangas*: Perhevarallisuus oikeus s. 242–243.

todetaan kannustavan avopuolisoita käyttämään sopimusvapauttaan siten, että avopuolisot voivat varautua mahdollisiin riitatilanteisiin laatimalla varallisuussuhteitaan selventäviä keskinäisiä sopimuksia.¹⁰¹ Sopimuksien avulla avopuolisot voivat myös varautua ennalta erilaisiin tilanteisiin ja edesauttaa avoleskeksi jäävän taloudellista asemaa.

Avopuolisoiden välisiin sopimuksiin, kuten muihinkin varallisuus oikeudellisiin sopimuksiin, sovelletaan lakia varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (OikTL 228/1929). Avopuolisot ovat oikeutettuja sisällyttämään sopimuksiinsa erilaisia ehtoja. Tavallisia sopimuksiin sisällytettäviä ehtoja ovat purkavat ja lykkäävät ehdot. Purkaviksi ehdoiksi ymmärretään ehdot, joiden toteutuessa alun perin pätevä sopimus menettää sitovuutensa. Lykkäävät ehdot ovat sen sijaan ehtoja, joiden toteutuessa sopimus tulee voimaan.¹⁰² Mikäli sopimukseen sisällytetty ehto on kohtuuton, voidaan sopimusta sovitella OikTL 36 §:n nojalla. Sopimuksen teosta kulunut pitkä aika yhteiselämän varsinaiseen päättymiseen nähden on tyypillinen syy, minkä johdosta sopimus saatetaan riitauttaa. Tällöin muuttuneiden olosuhteiden myötä sopimuksesta on voinut tulla kohtuuton. Tästä syystä sopimuksia olisikin hyvät tarkastella aika ajoin ja tarvittaessa päivittää ne vastaamaan muuttuneita olosuhteita.¹⁰³

Avopuolisoiden sopimusvapautta rajoittaa PK:n 17.1 §, jonka mukaan sopimus elossa olevan henkilön jäämistöstä on pätemätön. Avopuolisot eivät voi siten sisällyttää sopimuksiinsa ehtoja, joiden mukaan esimerkiksi jonkin avopuolison omistaman esineen omistusoikeus siirtyisi avopuolison kuoleman jälkeen toiselle avopuolisolle. Mikäli avopuolisot haluavat tehdä sopimusmääräyksiä kuoleman varalle, tulee ne tehdä aina testamentin muodossa.¹⁰⁴ Avopuolisoiden sopimussuhteita ajatellen merkittävää on myös huomata, ettei avioliittolain ja perintökaaren aviolesken suojaksi asetettuja säännöksiä ole mahdollista soveltaa tulkintaa laajentamalla avoliittoon.¹⁰⁵ Avopuolisoiden on kokonaisuudessaan kannattava välttää avioliittolakiin viittaavia kytköksiä sopimussuhteissaan, sillä tällaisten määräysten oikeusvaikutukset voivat jäädä varsin epävarmoiksi.¹⁰⁶

---

¹⁰¹ HE 37/2010 vp. s. 13.

¹⁰² *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 422.

¹⁰³ *Gottberg*: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 83–84. Sopimuksia koskevissa riidoissa esiintyy tyypillisesti juurikin kohtuullistamisvaatimuksia. Varsin usein riidan yhteydessä sovittelua vaaditaan toissijaisesti tai sopimusta kohtaan osoitetun kiistämisen tukena. Ks. *Klami-Wetterstein*: Sopimuksen sovittelusta s. 11.

¹⁰⁴ *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 423.

¹⁰⁵ *Karimaa*: Perittävän avopuolison ja siihen rinnastuvan henkilön asema. DF 4/2004 s. 712.

¹⁰⁶ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu s. 63.

2.4.2 Sopimustyypeistä

Tyypillisiä avopuolisoiden välillä hyödynnettäviä sopimuksia ovat sopimus avoliittolain soveltamisesta, sopimus avoliiton päättymisen varalta sekä sopimus yhteistalouden hyväksi annettujen panosten hyvittämisestä. Avoliiton päättymisen varalta tehtävä sopimus mainitaan avoliittolain esitöissä muiden mahdollisten sopimustyyppien ohella. Kyse ei ole kuitenkaan mistään avoliittolain myötä syntyneestä sopimustyyppistä, vaan vastaavia sopimuksia on tehty jo ennen avoliittolain voimaantuloa.¹⁰⁷ Esimerkiksi jo vuonna 1978 toteutetussa haastattelututkimuksessa tuli ilmi, että tutkimukseen vastanneiden avoparien keskuudessa oli hyödynnetty avoliiton päättymisen varalta tehtäviä kirjallisia sopimuksia.¹⁰⁸

Sopimus avoliittolain soveltamisesta

Avoliittolain 2 §:n mukaan lain säännöksistä voidaan sopimuksella poiketa. Poikkeuksen luovat ainoastaan jo edellä käsitellyt avopuolison tai kuolleen avopuolison perillisen oikeus vaatia omaisuuden erottelua sekä oikeus hakea pesänjakajan määräämistä. Avopuolisot voivat siten halutessaan sopia, ettei avoliittolain säännöksiä sovelleta heidän väliseensä suhteeseen. Avopuolisot voivat tehdä sopimuksen joko ennen avoliittoa tai sen aikana. Laki ei aseta tällaiselle sopimukselle muotovaatimuksia, mutta siihen vetoaminen edellyttää kuitenkin sopimuksen olemassaolosta esitettyä näyttöä. Tästä syystä sopimus on suositeltavaa tehdä kirjallisessa muodossa¹⁰⁹. Avopuolisot voivat halutessaan kumota aiemmin tehdyn sopimuksen uudella sopimuksella.¹¹⁰ Avopuolisoilla on toisaalta vapaus valita sopimuksessaan avoliittolain tarjoamista etuuksista ainoastaan ne, joiden he haluavat soveltuvan heidän väliseensä suhteeseen. Helin on esittänyt oikeuskirjallisuudessa tulkinnan, jonka mukaan sopimusvapaudelle rajoituksen luovassa avoliittolain 2.2 §:n mukaisessa oikeuksien luovutuskiellossa, eli kiellossa luopua oikeudesta omaisuuden erottelun vaatimiseen sekä

---

¹⁰⁷ Ks. esim. KKO 1996:147.

¹⁰⁸ *Aromaa – Cantell – Jaakkola*: Avoliitto s. 22 (tapaus 11). Avoliiton päättymisen varalta tehtävät sopimukset on noteerattu myös 1980-luvun oikeuskirjallisuudessa. Ks. *Mahkonen – Koskelo*: Avoliitto vai avioliitto? s. 30–33.

¹⁰⁹ Sopimukseen on hyvä ottaa lisäksi kaksi esteetöntä todistajaa. Mikäli sopimus laaditaan useampisivuisena, voi avopuolisot allekirjoittaa jokaisen sivun erikseen. Tällaisilla toimilla avopuolisot voivat estää myöhempien riitojen aiheutumisen sivujen alkuperäisyyteen liittyen. Ks. *Mikkola*: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset s. 25–26 (e-kirja).

¹¹⁰ *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 434–435.

pesänjakajan hakemiseen, on käytännössä kyse siitä, ettei avopuoliso voi ennakkoon antaa sitoumusta, jonka mukaan avoliiton päättyessä kaikki omaisuus jäisi toiselle.¹¹¹

Helin on niin ikään tulkinnut kysymystä siitä, tarkoittaako avoliittolain 8 §:n mukaisesta hyvitysoikeudesta luopuminen samalla sitä, ettei avopuoliso voisi vaatia korvausta yhteistalouteen antamastaan panoksesta myöskään perusteettoman edun palauttamista koskevien yleisten siviilioikeudellisten oppien nojalla. Helinin näkemyksen mukaan kysymykseen on vastattava kieltävästi, sillä myöntävä vastaus asettaisi avopuolison huonompaan asemaan kuin siviilioikeuden subjektit yleensä. Mielenkiintoiseksi osoittautuu myös kysymys siitä, voiko avopuoliso luopua ennakkoon oikeudestaan harkinnanvaraiseen avustukseen. Kysymystä tarkasteltaessa on ensinnäkin huomattava, että kyse on perintökaaren säädöksestä, eikä se siten kuulu avoliittolain dispositiivisuuden piiriin. Toiseksi kyseessä on sääntelemätön kysymys, minkä vuoksi ratkaisua tulee hakea yleisistä avustusta koskevista periaatteista.¹¹² Sopimusehto, jonka mukaan avopuoliso luopuu ennakkoon oikeudestaan harkinnanvaraiseen avustukseen, on sitovuudeltaan siten epävarma.

Sopimus avoliiton päättymisen varalta

Sopimus avoliiton päättymisen varalta mainitaan avoliittolain esitöissä nimenomaisena esimerkkinä avopuolisoiden välisistä varallisuus oikeudellisista sopimuksista. Avopuolisot voivat avoliiton päättymisen varalta tehtävässä sopimuksessa sopia ennakkoon, kuinka heidän omaisuutensa tulee jakaa avoliiton päättyessä. Sopimuksessa voidaan yksilöidä esimerkiksi sopimuksen soveltamisalaan kuuluva omaisuus sekä sopia omistussuhteista¹¹³. Avopuolisot voivat niin ikään sopia muun muassa velkasuhteistaan, yhteisen asunnon käyttökorvauksista avoliiton päättymisen jälkeen sekä periaatteista, joita he haluavat noudattaa irtaimen omaisuuden jaossa.¹¹⁴

Koska avoliittolaki ei sisällä määritelmää avoliiton päättymiselle, avopuolisoiden voi olla järkevää määritellä sopimuksessaan myös se, milloin avoliitto katsotaan päättyneeksi. Avoliiton päättymisen varalta tehtävään sopimukseen liitetyt ehdot, joiden mukaan esimerkiksi

¹¹¹ Helin: Perheoikeudellisista etuuksista luopuminen. LM 7-8/2012 s. 1042.

¹¹² Helin: Perheoikeudellisista etuuksista luopuminen. LM 7-8/2012 s. 1042–1043.

¹¹³ Avopuolisot voivat esimerkiksi täsmentää yhteisestä asunnostaan tehtyä kirjaamismerkintää vastaamaan heidän todellisia rahoitusosuuksiaan. Ks. Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 423.

¹¹⁴ HE 37/2010 vp. s. 10.

tietyn omaisuuden omistusoikeus siirtyisi avopuolison kuoleman jälkeen toiselle, ovat edellä esitetyn tavoin PK 17:1 §:n nojalla pätemättömiä. Mikäli avopuolisot taas sopivat, että avoliiton päättyessä toinen avopuolisoista luovuttaisi toiselle omaisuuttaan, on kyseessä lahjanlupaus. Lahjanlupaus on lahjanlupauslain (625/1947) 1.1 §:n nojalla antajaansa sitova, mikäli se on annettu lahjan saajalle (tässä tapauksessa avopuolisolle) annetussa asiakirjassa.¹¹⁵ Lahjalupausten osalta avopuolisoiden on syytä huomioida lisäksi lahjaverovelvollisuus.

Sopimus yhteistalouden hyväksi annettujen panoksien hyvittämisestä

Hyvitystä koskevalla sääntelyllä on vaikutusta siihen, minkä kokoiseksi avopuolison omaisuus muodostuu avoliiton päättyessä eroon tai toisen avopuolison kuolemaan.¹¹⁶ Hyvityksen avulla avopuolisoiden varallisuusmääriä tasataan sellaisissa tapauksissa, joissa toinen avopuolisoista olisi saamassa ansiotta hyötyä omaisuuden erottelussa toisen kustannuksella.¹¹⁷ Hyvityksessä voi olla kyse avopuolison henkilökohtaisen talouden kannalta merkittävästikin varallisuusmääristä, minkä vuoksi hyvitystä koskeviin säännöksiin on hyvä kiinnittää erityistä huomiota. Avopuolisot voivat sopia hyvityksen määrästä tekemällä sitä koskevan sopimuksen. Sopimus voidaan tehdä niin avoliiton aikana kuin sen jälkeenkin.¹¹⁸

Hyvityksen maksamista koskevaa sopimusta tehtäessä on huomattava, että kyseessä ei ole mikään oikopolku isojen varallisuuserien siirtämiseen avopuolisolta toiselle. Avoliittolain 11 §:n mukaan nimittäin, jos avopuoliso on suorittamalla 8 §:ssä tarkoitettua hyvitystä luovuttanut avopuolisolleen tai tämän perilliselle omaisuuttaan huomattavasti enemmän kuin hän olisi ollut velvollinen luovuttamaan, voidaan hyvitys peräyttää konkurssipesään. Vastaavasti, jos ensiksi kuolleen avopuolison kuolinpesä on luovuttanut avopuolisolle avoliittolaissa tarkoitettua hyvitystä huomattavasti enemmän, kuin se olisi ollut velvollinen luovuttamaan, voi ensiksi kuolleen avopuolison perillinen tai yleistestamentinsaaja, joka ei ollut osapuolena toimituksessa, vaatia hyvityksen oikaisua tilanteessa, jossa hänen oikeutensa perintöön ei ole vielä vanhentunut. Tällöin eloonjäänyt avopuoliso tai tämän perillinen on velvollinen PK 23a luvun 12 §:n mukaisesti palauttamaan hyvitysvelvollisuuden ylittävän varallisuusmäärän

---

¹¹⁵ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 423.

¹¹⁶ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I s. 66.

¹¹⁷ Verohallinnon ohje avoeron yhteydessä maksettavasta hyvityksestä

¹¹⁸ HE 37/2010 vp. s. 15.

takaisin kuolinpesälle hyvityksen oikaisua varten.¹¹⁹ Mikäli hyvityksen maksamiselle ei ole lainmukaisia perusteita, voidaan maksettu hyvitys tulkita joissain tilanteissa myös lahjaksi.¹²⁰ Tällaisissa tilanteissa perusteettomasti maksetusta hyvityksestä seuraisi lahjaverovelvollisuus.

Hyvitystä sekä avopuolisoiden omistussuhteita koskevissa sopimuksissa varsin mielenkiintoiseksi kysymykseksi asettuu se, voiko tällaisilla sopimuksilla olla myöhempää jäämistöoikeudellista näyttöarvoa, vaikkei sopimukset sellaisenaan sidokaan mortis causa. Oikeuskäytännössämme on ratkaistu hovioikeustasolla tapaus, jossa puoliset olivat sopineet työ- ja rahapanosten hyvittämisestä testamentin ja suullisen sopimuksen avulla. Tapauksessa A oli rakentanut B:n omistamalle kiinteistölle rantasaunan ja osapuolet olivat sopineet, että B testamenttaisi saunan A:lle tai vaihtoehtoisesti luopuessaan rantasaunasta, antaisi A:lle etuosto-oikeuden rantasaunaan, minkä lisäksi hinnasta hyvitetäisiin käytetyt rakennustarvikkeet. Myöhemmin liiton päätyttyä, B oli peruuttanut testamentinsa. A vaati tiedon saatuaan kanneteitse korvausta B:ltä rakennustarvikkeista sekä muista oheiskuluista. Testamentti otettiin tapauksessa todisteeksi. Asiaa ensiksi ratkaissut kärjäoikeus totesi B:n olleen oikeutettu testamentin peruuttamiseen, mutta katsoi peruttamisella olevan juridisia vaikutuksia, sillä rakennustyön edellytyksenä oli pidetty testamenttilupausta. Hovioikeus vahvisti tulkinnan. A:n katsottiin olevan oikeutettu korvaukseen rakennustöistä aiheutuneista kohtuullisista kuluista. Korvattavat kulut jäivät tuomioistuimen harkittavaksi, sillä kuitteja ja muita tositteita ei vaadittu. Tätä perusteltiin osapuolten läheissuhteella.¹²¹

Tapauksen tulkinnasta voi olla mahdollista johtaa päätelmä, jonka mukaan hyvitystä tai avopuolisoiden omistussuhteita koskevalla sopimuksella voisi olla näyttöarvoa tilanteessa, jossa avopuoliso on jäänyt avoleskeksi. Tällöin sopimuksen voisi periaatteessa katsoa sisältävän avopuolisoiden varsinaiset omistussuhteet, vaikkei sopimuksen perusteella olisikaan tehty elinaikaisia oikeustoimia, kuten maksettu hyvitystä tai siirretty omaisuutta tarkoitetun avopuolison nimiin. Tulkinnanvaraisissa kysymyksissä sopimus voisi siten toimia näyttönä avopuolisoiden todellisesta tarkoituksesta. Tällä voisi siten olla viimekädessä merkitystä myös avopuolison jäämistöoikeudelliseen asemaan. Toisaalta kysymyksen osalta on hyvä muistaa lähtökohta, jonka mukaan tällaiset sopimukset eivät sido mortis causa. Siten mahdollinen näyttöarvo jää epävarmaksi.

---

¹¹⁹ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 441.

¹²⁰ Verohallinnon ohje avoeron yhteydessä maksettavasta hyvityksestä (kohta 3).

¹²¹ ks. Mikkola: Yhteisomistus s. 164–165.

2.5 Lahja

Avopuolisot voivat vaikuttaa varallisuussuhteisiinsa myös lahjojen avulla. Kuten aviopuolisot, myös avopuolisot ovat oikeutettuja lahjoittamaan omaisuuttaan toisilleen.¹²² Lahjan etuna voidaan pitää erityisesti sen varmuutta testamenttiin verrattuna. Lahjan avulla tietyt omaisuuserät voidaan siirtää testamenttia varmemmin halutulle taholle.¹²³ Etuna voidaan toisaalta nähdä myös verotukselliset edut, sillä perintö- ja lahjaverolain (PerVL 378/1940) 19 ja 19a § mahdollistavat 4999 euron arvoisten lahjojen antamisen verovapaasti samalle lahjansaajalle kolmen vuoden välein. Tämä mahdollistaa pitkällä aikavälillä isojenkin varallisuuserien siirtämisen avopuolisolta toiselle verovapaasti.

Lahjan käsite itsessään on vaikeasti määriteltävissä, eikä yksimielistä määritelmää ole toistaiseksi mahdollista antaa.¹²⁴ Yksi keino lahjan määrittelyyn on määritellä se varallisuusosoikeudelliseksi oikeustoimeksi, jolla varallisuutta siirretään vastikkeettomasti tai alivastikkeellisesti lahjanantajalta hänen valitsemalleen lahjansaajalle.¹²⁵ Siviilioikeudessa lahjan tunnusmerkkeinä on pidetty varallisuuden siirtymistä vastikkeetta kahden henkilön välillä, lahjanantajan omaisuuden hupenemista ja lahjansaajan omaisuuden lisääntymistä, luovutuksen vapaaehtoisuutta sekä lahjoittamistahdon olemassaoloa.¹²⁶ Irtaimen omaisuuden lahjoittamista säätelee lahjanlupauslaki. Irtainta omaisuutta koskevalle lahjalle ei ole asetettu lainsäädännössä määrämuotoa, mutta lahjasta on suositeltavaa laatia kirjallinen asiakirja asian myöhempää mahdollista selvittämistä varten.¹²⁷ Kirjalliseen lahjakirjaan voi sisällyttää esimerkiksi lahjoittajan sekä lahjansaajan henkilötiedot, lahjan yksilöidyt tiedot sekä lahjaan mahdollisesti liitetyt ehdot. Tämän lisäksi asiakirja on syytä päivätä ja allekirjoittaa sekä todistuttaa oikeaksi kahden todistajan toimesta.¹²⁸

Irtainta omaisuutta lahjoitettaessa on huomattava, että mikäli lahjansaajana on puoliso, suoraan etenevässä tai takenevassa polvessa oleva sukulainen tai tämän puoliso taikka muu erityisen läheinen henkilö, jonka kanssa lahjanantaja asuu yhteistaloudessa, on lahjoituksesta suositeltavaa tehdä kirjallinen ilmoitus maistraatille. Tällöin lahjansaaja voi saada suojaa

---

¹²² *Lindholm*: Lahjaverokirja s. 31.

¹²³ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 315. Lahjan kohdalla lahjoittaja voikin itse elinaikanaan varmistaa henkilökohtaisesti, että omaisuus varmasti menee lahjan muodossa halutulle henkilölle. Testamentin kohdalla tällaista varmistusta ei luonnollisesti pystytä tekemään ennakolta.

¹²⁴ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 317.

¹²⁵ *Kangas*: Lahja s. 34.

¹²⁶ *Lindholm*: Lahjaverokirja s. 15.

¹²⁷ *Erkkilä – Ojala – Räike*: Juridiset asiakirjamallit s. 183 ja *Lindholm*: Lahjaverokirja s. 16.

¹²⁸ *Erkkilä – Ojala – Räike*: Juridiset asiakirjamallit s. 184.

lahjanantajan velkojien tekemiltä takaisinsaantivaatimuksilla. Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse tehdä sellaisista lahjoista, jotka eivät ole epäsuhdassa lahjanantajan taloudelliseen asemaan nähden.¹²⁹ Mikäli lahjana on tarkoitus antaa kiinteää omaisuutta, on huomioitava maakaaren (540/1995) soveltuvat säännökset. Kiinteää lahjaa koskevat esimerkiksi tiukat muotovaatimukset minkä lisäksi lahjakirja on myös vahvistettava julkisella kaupanvahvistajalla.¹³⁰

Sekä irtainta että kiinteää omaisuutta koskeviin lahjoihin on mahdollista liittää erilaisia ehtoja. Lahjansaajan päätettävissä on, haluaako hän hyväksyä ehdon itseään sitovaksi, vaiko torjua ehtoja sisältävän lahjan osittain tai kokonaan. Lahjansaaja ei voi kuitenkaan oman tahtonsa mukaan jättää lahjaan liitettyä ehtoa noudattamatta, jos ehto ei ole hyvän tavan tai lain vastainen taikka mahdottomasti toteutettava. Ehto on nimittäin lahjansaajaa velvoittava.¹³¹ Mikäli lahjaan liitetty ehto katsotaan lahjansaajan kannalta kohtuuttomaksi, on ehtoa mahdollista sovitella oikeustoimilain nojalla. Tyypillinen irtaimen ja kiinteän omaisuuden lahjaan liitetty ehto on lykkäävä ehto. Tällöin lahjanantaja voi antaa lahjansaajalle esimerkiksi heti hallintaoikeuden lahjana tulevaan omaisuuteen, mutta omistusoikeuden vasta myöhemmin. Myös purkavia ehtoja voidaan sisällyttää niin irtaimen kuin kiinteän omaisuuden lahjoihin.¹³²

Avopuolisoiden tehdessä lahjoituksia toisilleen on lisäksi huomioitava lahjaverovelvollisuus. Avopuolisoiden perintö- ja lahjaverotus on verrattain ankaraa, minkä vuoksi suurempien omaisuuksien siirtäminen lahjan muodossa voi tulla verotuksellisesti kalliiksi. Avopuolisot kuuluvat pääsääntöisesti II-veroluokkaan, joka on kahdesta luokasta kalliimpi. Avopuolisoiden väliset lahjat katsotaan kuuluvaksi I-veroluokkaan ainoastaan silloin, kun avopuolisot ovat olleet aiemmin keskenään avioliitossa tai heillä on tai on ollut yhteinen lapsi.¹³³ Tästä seuraa, että esimerkiksi avoliittolain soveltamisen piiriin kuuluvat, yli viisi vuotta yhteistaloudessa eläneet avopuolisot maksaisivat perintö- ja lahjaveroa kalliimman II veroluokan mukaan, ellei heillä olisi yhteistä lasta tai he olisivat olleet aiemmin avioliitossa.

Avopuolisoidenkin keskinäisten lahjoitusten osalta on toisaalta huomattava, että lahja voidaan tietyissä tapauksissa katsoa testamenttiin rinnastuvaksi lahjaksi. Testamenttiin rinnastuvasta lahjasta on kyse tilanteissa, joissa lahja on annettu sellaisissa olosuhteissa ja sellaisin ehdoin,

---

¹²⁹ *Lindholm*: Lahjaverokirja s. 17.

¹³⁰ *Lindholm*: Lahjaverokirja s. 19–21.

¹³¹ *Kangas*: Lahja s. 95–96.

¹³² *Lindholm*: Lahjaverokirja s. 39–40.

¹³³ *Lindholm*: Lahjaverokirja s. 31.

että se voidaan katsoa tarkoituksensa puolesta testamenttiin rinnastuvaksi. Tällöin on riskinä, että lahja lisätään PK 7 luvun 3 §:n mukaisesti lakiosalaskemassa kuolinpesän varoihin, ellei siihen ole olemassa erityisiä vastasyitä. Riskiä lisää erityisesti lahjoituksen kytkeytyminen jollain tapaa lahjanantajan kuolemaan.¹³⁴ Paras keino välttää lahjan katsominen testamenttiin rinnastuvaksi lahjaksi ja sitä myötä lahjan lisääminen kuolinpesän varoihin, on oikeuskirjallisuuden mukaan se, että oikeustoimi (lahjoitus) tehdään riittävän ajoissa ja siten, että kaikki lahjan kohteeseen liittyvät merkittävät oikeudet ja velvollisuudet siirtyvät lahjansaajalle heti luovutuksen yhteydessä.¹³⁵ Jäämistöoikeuden näkökulmasta tarkasteltuna lahjojen kohdalla esiintyykin varsin tyypillisesti rajanvetoa koskevia ongelmia sen suhteen, katsotaanko lahjassa olevan kyse oikeustoimesta *inter vivos* vai *mortis causa*.¹³⁶

---

¹³⁴ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 386.

¹³⁵ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 389.

¹³⁶ *Puronen*: Perintö- ja lahjaverotus s. 21. Käytännössä rajanveto näiden oikeustoimien välillä ei ole aina täysin mustavalkoinen. *Inter vivos* ja *mortis causan* välisestä rajanvedosta ks. esim. *Saarenpää*: *Inter vivos* ja *mortis causa*.

3 Jäämistösuunnittelun välineet

3.1 Avopuolison perintöoikeudellinen asema

3.1.1 Puuttuva perintöoikeus

Avoleskeksi jäävän asemaa on kuvailtu oikeuskirjallisuudessa jopa säärittäväksi.¹³⁷ Ilmaisua on helppo pitää totuudenmukaisena, sillä lainsäädäntö ei tarjoa avopuolisolle juurikaan suojaa. Avoliiton päättyessä toisen puolison kuolemaan, ei eloonjääneellä avopuolisolla ole perintöoikeutta ensiksi kuolleen puolisonsa jälkeen. Tämä on lainsäädäntömme lähtökohta, oli kyseessä sitten lailla säännelty tai lailla sääntelemätön avoliitto.¹³⁸ Näin ollen edes lapsettomat avopuolisot eivät saa perintöoikeutta toistensa jälkeen.¹³⁹ Avoliittolain säätämisen yhteydessä muutettiin kuitenkin PK 8 luvun 2 §:n mukaista harkinnanvaraista puolisoavustussäännöstä siten, että avopuoliso lisättiin avustukseen oikeutettujen tahojen joukkoon. Muutoksen taustalla oli perustelu, jonka mukaan myös avopuoliso voi olla vastaavanlaisen tuen tarpeessa kuin aviopuoliso ensiksi kuolleen puolisonsa jälkeen.¹⁴⁰

PK 8 luvun 2 §:n mukaan perittävän avopuolisolle voidaan antaa jäämistöstä avustuksena rahaa, muuta omaisuutta tai käyttöoikeus omaisuuteen sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi, jos hänen toimeentulonsa perittävän kuoleman vuoksi on heikentynyt ja avustus on tarpeen hänen toimeentulonsa turvaamiseksi. Avustuksen tarvetta ja määrää harkittaessa on otettava huomioon avopuolison mahdollisuudet turvata toimeentulonsa varallisuudellaan sekä ansio- ja muilla tuloillaan, ikä, parisuhteen kesto sekä muut näihin verrattavat seikat. Avopuolisolla tarkoitetaan PK 8 luvussa henkilöä, joka on perittävän kuollessa ollut tämän kanssa avoliittolaisissa tarkoitettussa avoliitossa. Siten harkinnanvaraisen avustuksen ulkopuolelle jäävät lailla sääntelemättömässä avoliitossa elävät. Avustus on toisaalta nimensä mukaisesti harkinnanvarainen, mikä tarkoittaa, että myös avoliittolain mukaisessa avoliitossa elänyt avopuoliso voi jäädä lain perusteella kokonaan ilman osuutta edesmenneen puolisonsa

---

¹³⁷ *Aarnio – Kangas*: Perhevarallisuus-oikeus s. 241.

¹³⁸ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus I s. 118.

¹³⁹ *Norri*: Perintö ja testamentti s. 37.

¹⁴⁰ HE 37/2010 vp. s. 15. Perusteluissa korostettiin, että PK:n muutoksen tarkoituksena on tosiasiallisesti lieventää avopuolison kuolemasta johtunutta äkillistä muutosta erityisesti niissä tilanteissa, joissa avopuoliso on ollut edesmenneestä puolisostaan taloudellisesti riippuvainen.

jäämistöstä. Mikäli avopuoliso katsotaan kuitenkin oikeutetuksi harkinnanvaraiseen avustukseen, suoritetaan se perinnönjaossa.¹⁴¹

Puuttuvan perintöoikeuden lisäksi avopuolisolta puuttuu oikeus pitää ensiksi kuolleen avopuolisonsa omaisuutta jakamattomana hallussaan.¹⁴² Tämä koskee muun omaisuuden ohella myös perheen yhteisenä kotina käytettyä asuntoa ja sen tavanmukaista asuinirtaimistoa. Yhteisesti omistetun asunnon osalta tämä merkitsee sitä, että ensiksi kuolleen puolison jäämistön jakamiseksi asunto on myytävä ja kauppahinnasta erotettava avoleskelle yhteisomistuslain mukaisesti kuuluva osuus, elleivät avoleski ja ensiksi kuolleen avopuolison oikeudenomistajat tee sopimusta siitä, kumpi osapuoli lunastaa toiselle kuuluvan osuuden. Lunastus on mahdollinen ainoastaan vapaaehtoisesti.¹⁴³ Avopuolisolla ei ole myöskään oikeutta erottaa ensiksi kuolleen puolisonsa jäämistöstä sellaisiakaan esineitä, jotka ovat olleet avioliiton aikana avolesken henkilökohtaisessa käytössä.¹⁴⁴ Vertailun vuoksi mainittakoon, että aviopuolisolle kuuluvat vastaavat oikeudet PK:n 3 luvun 1a §:n nojalla.

Muita huomionarvoisia seikkoja avopuolison perintöoikeudelliseen asemaan liittyen ovat myös avopuolisolta puuttuva oikeus leskeneläkkeeseen sekä avopuolisolta puuttuva kuolinpesän osakkaan asema ensiksi kuolleen avopuolison perunkirjoituksessa.¹⁴⁵ Kansaneläkelain 26 §:n mukaan leskeneläkkeeseen ovat oikeutettuja ainoastaan avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa eläneet puoliset. Avopuolison jäämistöoikeudellinen asema ei myöskään aseta velvoitetta avopuolison kutsumiseksi tämän ensiksi kuolleen avopuolison jälkeen pidettävään perunkirjoitukseen. Avopuolisoa ei myöskään kirjata avopuolisonsa kuolinpesän osakkaaksi.¹⁴⁶ Vaikkei avopuolisolla olekaan kuolinpesän osakkaan asemaa, voi avopuolisolla olla kuitenkin ilmoitusvelvollisuus pesästä. Ilmoitusvelvollisuus koskee henkilöä, joka hoitaa kuolinpesään kuuluvaa omaisuutta taikka muutoin on perehtynyt pesän tilaan parhaiten. Ilmoitusvelvollisen

---

¹⁴¹ *Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet* s. 447.

¹⁴² HE 37/2010 vp. s. 15.

¹⁴³ *Aarnio – Kangas – Råbinä: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset* s. 56–57. Jos avopuolisot ovat asuneet sen sijaan vuokra-asunnossa, avopuolisolla on asuinhuoneistojen vuokrauksesta annetun lain mukaan oikeus jatkaa vuokrasuhdetta puolisonsa kuoleman jälkeen. Asumisoikeusasuntojen kohdalla avopuolisolta puuttuu vastaava oikeus, sillä asumisoikeusasunnoista annetun lain mukaan asumisoikeus katsotaan sen haltijan kuoltua tämän kuolinpesään kuuluvaksi. Ks. *Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet* s. 428.

¹⁴⁴ *Aarnio – Kangas – Råbinä: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset* s. 56.

¹⁴⁵ *Kuolinpesän osakkaan asemaa käsitellään edempänä tarkemmin testamenttien yhteydessä.*

¹⁴⁶ *Kangas: Perinnöt ja testamentit* s. 45. Poikkeuksen tästä luovat ne tilanteet, jossa avopuolisot ovat olleet aiemmin keskenään avioliitossa, mutta jatkaneet eron jälkeen yhteiseloa avioliitossa eikä heidän välillään ole suoritettu ositusta. Tällöin avoleskestä tulee ensiksi kuolleen avopuolisonsa kuolinpesän osakas siihen asti, kunnes omaisuuden ositus on saatu toimitettua puolisoitten välillä. Ks. *Aarnio – Kangas – Råbinä: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset* s. 54.

on annettava kuolinpesän varallisuustilanteesta, eli varoista ja veloista sekä jäämistöä koskevista muista asiakirjoista tieto kaikille kuolinpesän osakkaille.¹⁴⁷ Varsin usein voidaankin nähdä, että avopuolisolla on varsinaisia kuolinpesän osakkaita parempi tuntemus edesmenneen avopuolionsa varoista erityisesti silloin, kun avoliitto ja yhteistalous on kestänyt pitkään. Avopuoliso voi toisaalta saada varsinaisen kuolinpesän osakkaan aseman, jos hänen hyväkseen on tehty yleisjälkisäädös.¹⁴⁸

Puuttuvien perintöoikeuden ja muiden niin sanottujen suojasäännösten vuoksi avopuolison varallisuusosoikeudellisen aseman kannalta erityisen keskeiseksi tulee avopuolison henkilökohtaiset omistukset. Kuten aikaisemmin on jo todettu, on omistuskysymyksiin äärimmäisen tärkeää kiinnittää runsaasti huomiota jo hyvissä ajoin avoliiton aikana. Avopuolisot voivat parantaa asemaansa myös elinaikaisilla oikeustoimilla, kuten erilaisilla sopimuksilla ja lahjoituksilla. Mikäli avopuolisoiden päämääränä on turvata nimenomaan avoleskeksi jäävän asemaa, on edellä mainittujen lisäksi syytä tehdä myös kuolemanvaraisia oikeustoimia. Oikeuskirjallisuudessa avolesken asemaa on kuvailtu toteamalla, että avolesken asemaa voi auttaa ainoastaan testamentti tai lainsäätävä.¹⁴⁹ Samanlainen toteamus sisältyy myös avoliittolain esitöihin, joissa todetaan, että nykyisen lainsäädännön mukaan avopuolison asemaa voidaan turvata ainoastaan siten, että perittävä on tehnyt avopuolionsa hyväksi testamentin.¹⁵⁰

Avopuolison, ja erityisesti avoleskeksi jäävän asemaa parantavia oikeustoimia mietittäessä on toisaalta hyvä tunnistaa, että avioliiton solmimalla puolisoitten on mahdollista päästä helposti ja nopeasti avioliittoon kuuluvien lukuisten suojasäännösten piiriin. Säännöksiin soveltamispiiriin pääsemiseksi ei ole asetettu esimerkiksi mitään vaatimuksia avioliiton kestolle. Tätä onkin oikeuskirjallisuudessa pidetty oikeuspoliittisena kannanottona, jolla avioliittoa priorisoidaan.¹⁵¹ Avioliittoa on kuvailtu myös halvimaksi ja kaikista kattavimmaksi henkivakuutukseksi puolison kuoleman varalle.¹⁵² Toisaalta on selvää, etteivät kaikki halua syystä tai toisesta solmia avioliittoa. Avioliittoon voi liittyä esimerkiksi

---

¹⁴⁷ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus I s. 279–280.

¹⁴⁸ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus I s. 242.

¹⁴⁹ *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 429.

¹⁵⁰ HE 37/2010 vp. s. 16. Tämä lähtökohta on pysynyt avoliittolakia edeltäneen oikeustilan kaltaisena.

Esimerkiksi 1980-luvun oikeuskirjallisuudessa todettiin jo täysin vastaava toteamus. Ks. *Kangas*: Perimyksen tehtävät ja perimysjärjestys. LM 7-8/1984 s. 1073

¹⁵¹ *Helin*: Perheoikeudellisista etuuksista luopuminen. LM 7-8/2012 s. 1042. Avioliittoa on kuvailtu oikeuskirjallisuudessa osuvasti myös yhteiskunnan ja oikeusjärjestyksen parisuhteeksi. Ks. *Pohjonen*: Pari- ja liikesuhteet. LM 6/2000 s. 888.

¹⁵² *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus I s. 120.

tietynlainen imago tai se voidaan nähdä vapautta rajoittavana.¹⁵³ Tällaisissa tilanteissa onkin merkityksellistä huomata, että vuonna 2000 annetun ratkaisun KKO 2000:100 myötä avioehto voidaan tehdä pätevästi myös niin, että se on voimassa ainoastaan avioero-osituksessa.¹⁵⁴ Tällöin avioliitto voitaisiinkin nähdä nimenomaan lesken suojaksi tehtynä varallisuusosoikeudellisena järjestelyinä.

3.1.2 Rintaperillisten vaikutus

Avopuolisoiden suunnitellessa keskinäistä jäämistösuunnitteluaan, on huomioon otettava myös rintaperillisten vaikutus oikeustoimiin, erityisesti testamenttiin. PK 7 luvun 1 §:n mukaan rintaperillisellä sekä ottolapsella ja tämän jälkeläisellä on nimittäin oikeus lakiosaan perittävän jälkeen. Rintaperillisiä ovat yksinkertaisen määritelmän mukaan lapset, lapsenlapset, lapsenlapsien lapset jne.¹⁵⁵ Ratkaiseva edellytys lakiosaoikeuden kannalta on oikeudellisesti pätevä lapsi-vanhempi-suhde.¹⁵⁶ Lakiosalla tarkoitetaan rintaperilliselle ja ottolapselle perittävän jäämistöstä laissa erikseen lueteltuja perittävän tekemiä toimenpiteitä vastaan suojattua osuutta.¹⁵⁷ Lakiosan taustalla on lainsäätäjän nimenomainen halu suojata perillistä perittävän jäämistön arvoa vähentäviltä toimenpiteiltä.¹⁵⁸ Mikäli perittävällä oli lapsia, jaetaan hänen kuolinpesänsä kahteen samansuuruiseen osaan: vapaaosaan ja lakiosaan.¹⁵⁹ Lakiosan suuruus on PK 7 luvun 1 §:n mukaan puolet rintaperilliselle, ottolapselle tai tämän jälkeläiselle lakimääräisen perimisjärjestyksen mukaan tulevan perintöosan arvosta.¹⁶⁰ Lakiosan suhteellinen osuus lasketaan siten perilliselle lain mukaan kuuluvasta perintöosasta, eikä jäämistön puolikkaasta.¹⁶¹

¹⁵³ *Pohjonen*: Parisuhde yksityisoikeudellisessa ajattelussa s. 149.

¹⁵⁴ *Lohi*: Aviovarallisuusosoikeus s. 134.

¹⁵⁵ *Norri*: Perintö ja testamentti s. 59. Tarkemmasta rintaperillisten listauksesta ks. *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus I s. 78.

¹⁵⁶ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus I s. 75.

¹⁵⁷ *Aarnio*: Lakiosa ja testamentti s. 16.

¹⁵⁸ *Saarenpää*: Perintö ja testamentti s. 127. *Korpiola* on kiteyttänyt osuvasti lakiosan tarkoituksen kuvailemalla lakiosaa ”suojamekanismiksi, jolla yltiöindividualismin kohtuuttomimpina pidetyt ääriesimerkit saadaan suitsittua ihmisten oikeustajua paremmin tyydyttävään lopputulokseen”. Ks. *Korpiola*: Lakiosasta luopumassa? – oikeushistoriallinen näkökulma lakiosainstituution taustaan ja tehtäviin. LM 7-8/2010 s. 1360.

¹⁵⁹ *Norri*: Perintö ja testamentti s. 347.

¹⁶⁰ Lakiosan suuruus voidaan havainnollistaa hyvin yksinkertaisella esimerkillä: A on naimaton, kahden lapsen isä. A:n omaisuuden suuruus on 140 000 euroa. A:n lapset B ja C ovat A:n ainoat perilliset. Lakimääräisen perimisjärjestyksen mukaan B ja C saivat molemmat 70 000 euron arvoiset perinnöt. Lakiosa sen sijaan on 35 000 euroa.

¹⁶¹ *Aarnio*: Lakiosa ja testamentti s. 17.

Lakiosa mielletään helposti niin, ettei perittävä voisi määrätä testamentissaan lakiosaksi kuuluvasta omaisuudestaan.¹⁶² Kolehmainen ja Räbinä ovat kuitenkin katsoneet tällaisen tulkinnan virheelliseksi. Lakiosajärjestelmän suoja näet perustuu siihen, ettei testamenttia voida panna täytäntöön siltä osin kuin se ylittää lakiosan, jos rintaperillinen *vaatii* lakiosaansa.¹⁶³ Lakiosaa ei siten toteuteta automaattisesti, vaan sitä on vaadittava. Lakiosavaatimus on PK 7 luvun 5 §:n mukaan tehtävä kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun testamentti on annettu PK:ssa säädetyllä tavalla tiedoksi perillisille. Lakiosan ylittäväkin testamentti voi kuitenkin olla tehokas, mikäli testamentinsaaja suorittaa lakiosaansa oikeutetulle perilliselle hänen lakiosaansa vastaavan tai siitä puuttuvan määrän rahana perillisen määräämän kohtuullisen ajan kuluessa eikä rahasuoritusta ole kielletty testamentissa (PK 7:5.2). Rintaperillinen voi toisaalta myös halutessaan luopua kokonaan tai osittain lakiosastaan.¹⁶⁴ Perittävä itse ei pääsääntöisesti voi syrjäyttää lakiosasäännöstä. Poikkeuksen lakiosaoikeudelle tekee PK 15 luvun 4 §, jonka mukaan lakiosaoikeudesta säädetyistä huolimatta perittävä voi tehdä perillisen perinnöttömäksi, jos tämä on tahallisella rikoksella syvästi loukannut perittävä, hänen perimispolvessaan olevaa sukulaistaan, ottoilastaan tai tämän jälkeläistä. Sama on laki, jos perillinen viettää jatkuvasti kunniantonta tai epäsiiveellistä elämää.

Avoliitossa rintaperillisten oikeus lakiosaansa voi toisaalta näyttäytyä myös harvinaisena poikkeustilanteena, jossa rintaperillisen lakiosaoikeus väistyy harkinnanvaraisen avustuksen tieltä.¹⁶⁵ Lakiosaoikeus on kuitenkin lähtökohtaisesti hyvin vahva, minkä vuoksi avopuolisoiden on syytä tunnistaa sen mukanaan tuomat rajoitteet avopuolisoiden keskinäiselle jäämistösuunnittelulle. Avopuolisoilla voi olla esimerkiksi yhteisiä lapsia, jolloin perillisillä on lakiosaoikeus molempien jäämistöön. Voi olla myös, että ainoastaan toisella avopuolisoista on lapsia, jolloin avopuolisoiden keskinäisessä jäämistösuunnittelussa rintaperillisten vaikutus on huomioitava ainoastaan toisen avopuolison jäämistössä. Lakiosajärjestelmä on kohdannut vuosien saatossa oikeuskirjallisuudessa kritiikkiä erityisesti sen tiukkuudesta. Esimerkiksi Kangas on katsonut, että perintöoikeudellisen sääntelyn tulisi nykyisen järjestelmän sijasta rakentua perittävänsä vapaan disponointivallan periaatteen varaan.¹⁶⁶ Järjestelmän tiukkuus voikin korostua erityisesti niissä tilanteissa, joissa välit rintaperillisiin ovat hyvin etäiset, mutta

---

¹⁶² Ks. esim. *Norri*: Perintö ja testamentti s. 348.

¹⁶³ *Kolehmainen – Räbinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 93.

¹⁶⁴ *Aarnio – Kangas – Räbinä*: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset s. 149. Mikäli rintaperillinen haluaa vedota lakiosaansa vain osittain, on tästä hyvä ottaa maininta perukirjaan testamenttia koskevien tietojen yhteyteen.

¹⁶⁵ *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 448.

¹⁶⁶ *Kangas*: Kaikella on aikansa. LM 6-7/1998 s.1083.

perinnöttömäksi tekemisen edellytykset eivät täyty. Lakiosaoikeuden vaikutuksiin avopuolisoiden jäämistösuunnittelussa palataan vielä tarkemmin testamenttia käsittelevän jakson yhteydessä.

3.2 Testamentti

3.2.1 Testamentti oikeustoimena

Testamentista arkikielessä puhuttaessa viitataan yleensä perinnönjättäjän viimeiseen tahtoon tai testamentiksi nimettyyn jälkisäädösasiakirjaan.¹⁶⁷ Juridisesti ymmärrettynä testamentilla taas tarkoitetaan kuolemanvaraista, vastikkeetonta ja yksipuolista oikeustoimea, jolla testamentin tekijä määrää siitä, miten hänen omaisuutensa on jaettava hänen kuolemansa jälkeen.¹⁶⁸ Testamentilla on hyvin keskeinen rooli jäämistösuunnittelussa, ja se onkin todennäköisesti käytetyin jäämistösuunnittelun väline.¹⁶⁹ Testamentin keskeistä roolia korostaa se, ettei sille ole jäämistöoikeudellisesta näkökulmasta katsottuna vastaehdokkaita.¹⁷⁰ Perintökaaren mukaan näet lahjanlupaukseen, jota ei ole täytettävä antajan eläessä on sovellettava, mitä testamentista säädetään (PK 17:2). Siten muussa kuin testamentin muodossa annettu kuolemanvaraislahja¹⁷¹ on perintökaaren nojalla kielletty.¹⁷²

Perintökaari asettaa testamentille varsin tiukat muotoedellytykset. PK 10 luvun 1 §:n mukaan testamentti on tehtävä kirjallisesti kahden todistajan ollessa yhtäikaa läsnä, ja heidän on, sitten kun testamentin tekijä on allekirjoittanut testamentin tai tunnustanut siinä olevan allekirjoituksensa, todistettava testamentti nimikirjoituksillaan. Heidän tulee tietää, että asiakirja on testamentti¹⁷³, mutta testamentin tekijän vallassa on, tahtooko hän ilmoittaa heille sen sisällön.¹⁷⁴ Lainsäädäntö ei aseta velvoitetta, jonka mukaan asiakirja tulisi nimetä

¹⁶⁷ *Aarnio*: Jälkisäädökset s. 23.

¹⁶⁸ *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 585.

¹⁶⁹ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 79.

¹⁷⁰ *Saarenpää*: Testamentti viimeisenä tahtona jäämistöoikeuden järjestelmässä s. 7.

¹⁷¹ Kuolemanvaraislahja on määritelty vastikkeettomaksi omaisuuden luovutukseksi, joka on tarkoitettu toteutettavaksi perittävän kuoleman jälkeen. Ks. *Rautiala*: Perintö ja testamentti s. 412.

¹⁷² *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II s. 24.

¹⁷³ Oikeuskirjallisuudessa tietoisuusvaatimusta on pidetty niin sanottuna testamenttausmonopolin ylläpitäjänä, jonka avulla omaisuudesta voidaan määrätä kuolemanvaralta ainoastaan testamentin muodossa.

Tietoisuusvaatimus on myös ainut selkeä tuntomerkki, joka erottaa sen muista kilpailevassa asemassa olevista oikeustoimista. Ks. *Aarnio*: Muodon uusi tuleminen? LM 3/2004, s. 279.

¹⁷⁴ Vaikka yleisesti ottaen voidaan todeta testamentille asetettujen muotovaatimusten olevan verrattain hyvinkin ankarat, on oikeuskirjallisuudessa esitetty kannanottoja, joiden mukaan testamentille asetetut nykyiset muotovaatimukset eivät turvaisi riittävästi sitä, että testamentti todellisuudessa olisi tekijänsä viimeisen tahdon

testamentiksi. Arvioitaessa sitä, onko kyseessä testamentti vai ei, merkitystä annetaan oikeustoimen todelliselle sisällölle sekä muodolle.¹⁷⁵ Selvyuden vuoksi toki on suositeltavaa nimetä asiakirja testamentiksi. Testamenttia ei tarvitse myöskään päivätä. Päiväyksellä voi kuitenkin olla merkitystä esimerkiksi todistettaessa, että testamentti on laadittu ennen oikeustoimikelpoisuuden menettämistä. Tästä syystä testamentti on syytä päivätä.¹⁷⁶

Kuten sopimuksiin, myös testamenttiin voidaan liittää erilaisia ehtoja. Testamentin yhteydessä puhuttaessa ehdoista, kaikkein tyypillisintä on kutsua ehdoiksi jokaista testamenttiin otettua erityistä määräystä, kuten määräyksiä siitä, mitä omaisuutta testamentilla määrätään ja kenelle omaisuus halutaan antaa.¹⁷⁷ Oikeudellisesti tarkasteltuna testamenttia koskevat ehdot jaetaan tyypillisesti lykkääviin ja purkaviin ehtoihin sekä tarkoittemääräyksiin.¹⁷⁸ Lykkäävillä ehdoilla tarkoitetaan sellaisia määräyksiä, joiden toteutumisesta riippuu testamentissa yksilöidyn oikeuden voimaantulo. Ehkä yleisin lykkäävä ehto on testamentin toissijaisen saajan asettaminen. Tällöin testamentissa määritelty omaisuus siirtyy ensin tietylle henkilölle (ensisaaja), ja hänen oikeutensa lakattua, esimerkiksi kuoleman myötä, omaisuus siirtyy jälkisaajalle. Purkavalla ehdolla sen sijaan tarkoitetaan tilannetta, jossa testamentissa määritellyn oikeuden pysyvyys on asetettu riippuvaiseksi jonkin toisen seikan toteutumisesta.¹⁷⁹ Tarkoittemääräykset tarkoittavat testamentatun omaisuuden vallintaa koskevia määräyksiä. Käytännössä niiden avulla testamentin tekijä voi halutessaan supistaa tai laajentaa testamentinsaajan normaalia omistajan asemaan liittyvää määräysvaltaa. Testamentinsaaja voidaan esimerkiksi velvoittaa tekemään jotakin tai hänen tulee sallia muiden tekvän jotain, esimerkiksi käyttää testamentattua omaisuutta. Esimerkkinä tarkoittemääräyksestä voidaan mainita ehto, jonka mukaan testamentinsaajan tulee asettaa testamentilla saatu omaisuuskokonaisuus näytille, esimerkiksi taidegalleriaan.¹⁸⁰

Testamentin tekijä voikin suhteellisen vapaasti päättää, millaisia ehtoja ja määräyksiä hän haluaa testamenttiinsa sisällyttää. Testamenttausvapautta rajoittaa kuitenkin kielto sisällyttää testamenttiin lain tai hyvän tavan vastaisia ehtoja.¹⁸¹ Kiellettyinä ehtoina voidaan pitää

---

mukainen. Ks. tätä koskevasta keskustelusta esim. *Helin*: Testamentin muoto. LM 7-8/2012 alkaen s. 1165 ja *Kangas*: Kaikella on aikansa. LM 6-7/1998 s. 1984.

¹⁷⁵ *Rautiala*: Perintö ja testamentti s. 212.

¹⁷⁶ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II s. 162–163.

¹⁷⁷ *Aarnio*: Testamenttiehdoista s. 177.

¹⁷⁸ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II s. 574.

¹⁷⁹ *Aarnio*: Testamenttiehdoista s. 178

¹⁸⁰ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II s. 579–580.

¹⁸¹ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 104. Kielto mukaillee oikeuskäytännössämme omaksuttua linjaa, jonka mukaan hyvän tavan vastaisuus voi johtaa sopimuksen pätemättömyyteen. Erityisesti sellaisissa

esimerkiksi sellaisia ehtoja, jotka asettavat testamentinsaajalle velvoitteen käyttäytyä hyvän tavan vastaisesti sekä ehtoja, joiden noudattaminen rajoittaisi kohtuuttomasti testamentinsaajan normaalia elämistä ja toimintaa. Tyypillinen oikeuskirjallisuudessa esitetty esimerkki kielletystä ehdosta on ehto, jonka mukaan testamentinsaaja menettäisi testamentissa määrätyn oikeuden, mikäli hän solmisi avioliiton tietyn henkilön kanssa.¹⁸² Hyvän tavan vastaiseksi luetaan myös ehto, jonka täyttäminen on mahdotonta. Ehtoja laadittaessa on toisaalta huomattava sekin seikka, että testamentin laatimisen ja testamentin täytäntöönpanon välillä voi kulua huomattavan pitkään aika, minkä vuoksi esimerkiksi laatimishetkellä hyvän tavan mukaiseksi katsottu ehto on voinut muuttua täytäntöönpanohetkellä kielletyksi. Tästä syystä ehtojen laatimisessa on syytä käyttää tietynlaista harkintaa ja varovaisuutta.¹⁸³ Myös tarkoitemääräyksiä rajoittaa lain ja hyvän tavan vastaisuus. Testamentin tekijä voi vapaasti valita, kuinka haluaa omaisuutensa tulevan käytetyksi, kunhan määräys ei ole lain tai hyvän tavan vastainen. Tarkoitemääräyksiä rajoittaa toisaalta myös perillisten suojasäännökset, avopuolisoiden tapauksessa rintaperillisten oikeus lakiosaan.¹⁸⁴

Testamentinsaaja voi halutessaan torjua ehtoja sisältävän testamentin kokonaan, osittain taikka hyväksyä testamentin ehdon itseään sitovaksi. Testamentinsaaja ei voi kuitenkaan omaehtoisesti jättää noudattamatta testamenttiin sisältyvää varsinaista ehtoja, jos ehto on lain ja hyvän tavan mukainen sekä toteutettavissa oleva. Ehto näet velvoittaa testamentinsaajaa.¹⁸⁵ Myös tarkoitemääräysten noudattaminen on velvoittavaa. Mikäli testamentinsaaja rikkoo tarkoitemääräyksen asettamaa velvoitetta, voi rikkomisesta aiheutua erilaisia sanktitoimia testamentinsaajaa vastaan. Jos tarkoitemääräyksen kohteena on luonnollinen henkilö, asettaa PK 9:2 kuitenkin rajoituksen tarkoitemääräyksen kestolle. Omaisuutta ei voida luonnollisen henkilön kohdalla määrätä ikuisesti käytettäväksi tietyllä tavalla. Tämä tarkoittaa, ettei tarkoitemääräyksellä voida kiertää niin sanottuja sääntöperintöjä koskevia määräyksiä.¹⁸⁶ Ehdoista ja niiden velvoittavuudesta puhuttaessa on toisaalta huomattava myös testamentin tekijän näkökulma. Esimerkiksi perillisten läpi ajama ehto, jossa testamentin tekijä lupaisi olla

---

tapauksissa, joissa hyvää tapaa loukataan räikeästi sopimuksen ollessa kokonaisuudessaan hyvän tavan vastainen, voidaan tätä linjaa pitää perusteltuna. Ks. *Ämmälä*: Sopimuksen pätemättömyydestä, raukeamisesta ja sovittelusta. LM 7/1985 s. 898.

¹⁸² *Aarnio*: Jälkisäädökset s. 160.

¹⁸³ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 104.

¹⁸⁴ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II s. 580.

¹⁸⁵ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II s. 574–575. Sen sijaan esimerkiksi hyvän tavan vastaisen testamenttiehdon noudattamatta jättämistä ei olla oikeuskäytännössä katsottu syyksi, joka tekisi testamentista mitättömän. Ks. esim. *Ämmälä*: Sopimuksen pätemättömyydestä, raukeamisesta ja sovittelusta. LM /1985 s. 898.

¹⁸⁶ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II s. 582.

peruuttamatta testamenttiaan ei ole sitova. Testamentti ja siinä ilmaistu tahto eivät sido testamentin tekijää. Testamenttiin otettu määräys ei myöskään synnytä velvoiteoikeudellista suhdetta testamentin tekijän ja testamentinsaajan välille.¹⁸⁷ Testamentin tekijä voi siten halutessaan vapaasti perua tai muuttaa testamenttinsa.¹⁸⁸

Testamentin tekijä voi tehdä testamentissaan määräyksiä ainoastaan omasta omaisuudestaan sekä sellaisesta oikeudesta, jonka siirtämiseen hän on oikeutettu testamentilla.¹⁸⁹ Tämä voi vaikuttaa hyvin selkeältä, mutta käytännössä ilmenee usein tilanteita, joissa testamentin tekijä on sisällyttänyt testamenttiinsa määräyksiä, jotka koskevat toiselle kuuluvaa omaisuutta.¹⁹⁰ Esimerkiksi pitkissä parisuhteissa voi olla tavanomaista, että tiettyjen omaisuuksien osalta omistuskysymykset ovat muuttuneet epäselviksi ja henkilökohtaisessa käytössä oleva esine on saatettu mieltää virheellisesti omaksi. Mikäli testamentissa on määrätty kolmannelle kuuluvasta omaisuudesta, on testamentti tältä osin tehoton.¹⁹¹ Avopuolisoiden tapauksessa nimiperiaate asettaa ratkaisevan merkityksen sille, mistä omaisuudesta avopuoliso on oikeutettu määräämään testamentillaan.¹⁹² Myös tästäkin syystä omistuskysymyksien huomioiminen jo hyvissä ajoin avoliiton aikana on avopuolison kannalta tarkoituksenmukaista. Avopuoliso voi testamentissaan määrätä vapaasti koko omaisuudestaan, mikäli hänellä ei ole rintaperillisiä. Mikäli avopuolisolla kuitenkin on rintaperillisiä, tulee hänen tiedostaa lakiosasta johtuvat oikeusvaikutukset.¹⁹³

Erilaisia testamenttiehtoja hyödyntämällä testamentin tekijä voi laatia itselleen tarkoituksiinsa ja haluamaansa lopputulokseen parhaiten sopivan testamentin. Koska useat ihmiset kuitenkin tavoittelevat testamenteillaan samankaltaisia lopputuloksia, on käytännön tasolla muodostunut erilaisia testamenttityyppejä.¹⁹⁴ Varsin tyypillinen tapa on tehdä jako yleistestamentteihin sekä erityisjälkisaädöksiin eli legaatteihin. Testamentilla luotavan oikeuden perusteella testamentit voidaan jakaa myös esimerkiksi omistusoikeus-, hallintaoikeus- ja tuotto-oikeustestamentteihin.¹⁹⁵ Jakoa yleistestamentteihin ja legaatteihin on oikeuskirjallisuudessa pidetty merkityksellisenä erityisesti testamentinsaajan oikeusaseman kannalta tarkasteltuna.

---

¹⁸⁷ *Rautiala*: Perintö ja testamentti s. 263.

¹⁸⁸ *Norri*: Perintö ja testamentti s. 77.

¹⁸⁹ *Aarnio – Kangas – Råbinä*: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset s. 69 ja *Kolehmainen – Råbinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 82.

¹⁹⁰ *Aarnio – Kangas – Råbinä*: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset s. 69.

¹⁹¹ *Kolehmainen – Råbinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 82.

¹⁹² *Kolehmainen – Råbinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 64.

¹⁹³ *Norri*: Perintö ja testamentti s. 81–82.

¹⁹⁴ *Norri*: Perintö ja testamentti s. 94.

¹⁹⁵ *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 591.

Lähtökohtana on pidetty PK 18:1 huomioiden, että yleistestamentinsaaja kuuluu kuolinpesän osakkaisiin, kun taas legaatinsaaja eli legataari ei. Kuolinpesän osakkuus luo monenlaisia oikeuksia, joista yhtenä merkittävimpänä voidaan mainita oikeus vaatia omaisuuden jakoa.¹⁹⁶ Kuolinpesän osakkuuden merkitys konkretisoituu erityisesti siten, että PK:ssa vainajan jäämistöomaisuuden hallintoon kuuluvat oikeudet sekä velvollisuudet kytkeytyvät juuri kuolinpesän osakkuuteen. Jäämistöomaisuuden vallinta kuuluu PK:n mukaan lähtökohtaisesti kuolinpesän osakkaille, joiden tulee määrätessään pesän omaisuudesta toimia yhdessä. Osakkaalla on tyypillisesti myös paremmat mahdollisuudet saattaa kuolinpesä virallisselvitykseen. Asemansa myötä kuolinpesän osakkaalla on lisäksi mahdollisuus turvata tehokkaammin perinnönjaollisen jakoasemansa toteuttaminen.¹⁹⁷ Tästä syystä kuolinpesän osakkuudella on varsin suuri merkitys. Omistusoikeus-, hallintaoikeus- ja tuotto-oikeustestamenttien kohdalla jaottelun perusteena on se, minkä laajuisen ja kuinka pysyvän määräämisvallan testamentinsaaja saa testamentattuun omaisuuteen.¹⁹⁸ Näitä testamenttityyppejä tarkastellaan edempänä laajemmin avopuolisoiden jäämistösuunnittelun näkökulmasta.

Testamenttia suunniteltaessa on peruslähtökohtien lisäksi hyvä ottaa huomioon muutamia käytännön näkökulmia. Usein testamenttia tehtäessä ajatellaan, että asiat tapahtuvat loogisessa järjestyksessä, minkä vuoksi testamentissa varaudutaan hyvin usein ainoastaan normaalina pidettyyn tilanteeseen.¹⁹⁹ Tarkoituksenmukaisen lopputuloksen saavuttamiseksi testamentissa tulisi tosiasiallisesti varautua myös kaikkiin erityisolosuhteisiin sekä erilaisiin vaihtoehtoihin. Hyvä keino testamenttia suunniteltaessa on listata molempien avopuolisoiden omaisuudet sekä laatia molemmista sukupuut. Tällöin omistuksista sekä perillistä saa selkeämmän käsityksen ja erilaisiin vaihtoehtoihin varautuminen on helpompaa.²⁰⁰

Avopuolisoiden on lisäksi hyvä miettiä esimerkiksi sitä, onko tilanteet yhtäläiset riippumatta siitä, kumpi avopuolisista jää leskeksi ja millainen tilanne on silloin, jos avopuolisoiden

---

¹⁹⁶ *Lohi*: Legaatinsaajan oikeusasemasta s. 76.

¹⁹⁷ *Lohi*: Avio-oikeus ja kuolinpesän osakkuus. DF 4/2004 s. 618. Mahdollisuus vaikuttaa kuolinpesän hallintotapaan avaa kuolinpesän osakkaalle myös toisen merkittävän edun. Mikäli kuolinpesän osakas kokee yhteishallinnon omasta näkökulmastaan tarkasteltuna huonoksi vaihtoehdoksi, on hänellä oikeus saattaa jäämistöomaisuus pesänselvittäjän hallinnonalaisuuteen tekemällä asiaa koskevan hakemuksen alioikeudelle. Ks. *Lohi*: Legaatinsaajan oikeusasemasta s. 105. Kuolinpesän osakkaan asemaan kuuluu toisaalta oikeuksien lisäksi myös velvollisuuksia. Näistä voidaan mainita esimerkiksi velvollisuus legaattien täyttämisestä ja kuolinpesän velkojen maksamisesta huolehtimiseen. Ks. *Lohi*: Avio-oikeus ja kuolinpesän osakkuus. DF 4/2004 s. 618.

¹⁹⁸ *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 593.

¹⁹⁹ *Norri*: Kaavakäytäntöä – Testamentin kirjoittamisesta s. 127.

²⁰⁰ *Norri*: Perintö ja testamentti s. 93.

rintaperilliset kuolevatkin ensin.²⁰¹ Testamenttimääräysten avulla avopuolisot voivat myös varautua siihen, ettei heidän omaisuutensa mene sellaiselle henkilölle, jolle he eivät halua sen menevän. Esimerkiksi testamentin vastaanottaminen on vapaaehtoista, ja mikäli testamentissa ei olla varauduttu siihen, ettei nimetty henkilö ota testamenttia vastaan, voi omaisuus siirtyä lakimääräisen perimisjärjestyksen myötä henkilölle, jolle testamentin tekijä ei olisi halunnut sen menevän. Testamentin tekijästä riippumatta voi tulla eteen myös tilanteita, joissa testamentissa yksilöity omaisuus ei enää testamentin täytäntöönpanohetkellä kuulu jäämistöön.²⁰² Tällaisia tilanteita varten voi olla aiheellista määrätä myös siitä, onko testamentin tekijän toiveena, että testamentinsaaja saisi poistuneen omaisuuden sijasta esimerkiksi omaisuuden arvon edestä rahavaroja. Tällaisilla määräyksillä voi olla vaikutusta mahdollisten myöhempien riitojen ja tulkintavaikeuksien ennaltaehkäisyssä.

3.2.2 Testamentti avoliitossa

Kuten edellä on tuotu jo ilmi, on avopuolison jäämistöoikeudellinen asema leskeksi jäätyä hyvin heikko. Avopuolisolta puuttuvat oikeudet pitää ensiksi kuolleen puolisonsa jäämistöä jakamattomana hallussaan, eikä avopuoliso peri ensiksi kuollutta puolisoaan edes niissä tilanteissa, joissa avopuolisolla ei ollut rintaperillisiä. Ensiksi kuolleen avopuolison jäämistö menee tämän lakimääräisille perillisille täysmääräisesti, ellei avopuoliso ollut tehnyt testamenttia. Tämä asettaa testamentin erityisen tärkeään rooliin juuri avoliitossa. Erityisesti pitkäaikaisissa avoliitoissa on tavallista, että avopuolison asemaa halutaan turvata leskeksi jäämisen varalta. Avopuolisoiden laatiessa testamenttia onkin hyvä pohtia ensin, mitä testamentilla halutaan todellisuudessa saavuttaa. Mahdollisina kysymyksinä voidaankin esittää, onko avopuolisoiden tavoitteena turvata esimerkiksi avoleskeksi jäävän asumista, halutaanko omaisuutta jättää mahdollisimman paljon avopuolisolle vai onko kenties tavoitteena turvata avolesken olosuhteita, mutta lopullisena tarkoituksena on kuitenkin jättää omaisuus rintaperillisille. Edempänä käydään läpi tyypillisiä testamentilla tavoiteltuja lopputuloksia ja annetaan esimerkkejä, millaisella testamentilla tavoitteet voisi saavuttaa. Listausta läpikäydessä on hyvä muistaa, että testamenttiehtojen avulla avopuolisot voivat laatia juuri omaan tilanteeseensa sopivan testamentin, eikä kyseessä siten ole tyhjentävä listaus.

---

²⁰¹ *Norri*: Perintö ja testamentti s. 93 ja *Norri*: Kaavakäytäntöä – Testamentin kirjoittamisesta s. 128.

²⁰² *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 80–81.

Omistusoikeustestamentti

Omistusoikeustestamentilla testamentinsaajalle voidaan antaa testamenttityypeistä kaikkein laajin määräämisvalta testamentattuun omaisuuteen. Se tuottaa saajalleen myös PK 18 luvun 1 §:n mukaan kuolinpesän osakkaan aseman. Omistusoikeustestamentinsaaja saa määrätä vapaasti saamastaan omaisuudesta *inter vivos* ja *mortis causa*.²⁰³ Tämä tarkoittaa, että testamentinsaaja saa vapaasti luovuttaa ja käyttää omaisuutta haluamallaan tavalla sekä määrätä siitä myös testamentillaan.²⁰⁴ Mikään ei estä testamentinsaajaa käyttämästä omistusoikeustestamentilla saatua omaisuutta myöskään esimerkiksi velan vakuutena.²⁰⁵ Täysi määräämisvalta tarkoittaa toisaalta myös sitä, että testamentilla saatu omaisuus on mahdollista ulosmitata ja se kuuluu saajansa konkurssipesään.²⁰⁶ Omistusoikeustestamenttia käytetään tyypillisesti silloin, kun omaisuus halutaan jakaa esimerkiksi rintaperillisille taikka yleishyödylliselle yhteisölle. Mikäli perittävän tarkoituksena on turvata sekä puolisonsa että rintaperillistensä asemaa, ei omistusoikeustestamenttia olla pidetty siihen parhaimpana vaihtoehtona.²⁰⁷ Avopuolisoiden tapauksessa omistusoikeustestamentti voisi soveltua tilanteeseen, jossa avopuolisoilla ei ollut rintaperillisiä taikka tilanteeseen, jossa rintaperilliset haluttaisiin sivuuttaa mahdollisimman laajasti. Jälkimmäisessä tapauksessa rintaperillisiä suojaisi kuitenkin heidän PK 7 luvun mukainen oikeus lakiosaan.

Omistusoikeustestamentti voidaan laatia edellä selostetun *täyden omistusoikeustestamentin* sijasta myös *rajoitettuna omistusoikeustestamenttina*. Rajoitetussa omistusoikeustestamentissa testamenttiin on liitetty määräys toissijaisesta omaisuuden saajasta. Määräyksessä voidaan yksilöidä tarkasti tietty toissijainen saaja tai se voidaan tehdä myös väljemmin, toteamalla esimerkiksi, että ensimmäisen saajan kuoltua omaisuus menee perittävän lakimääräisille perillisille.²⁰⁸ Mikäli testamentti ei sisällä mainintaa toissijaisesta saajasta, ei sellaisen voida myöskään olettaa olevan olemassa.²⁰⁹ Toissijaisen saajan asettaminen testamentissa rajoittaa ensisaajan oikeutta siten, ettei hän voi määrätä omaisuudesta testamentissaan. Ensisaaja saa kuitenkin elinaikanaan käyttää omaisuutta haluamallaan tavalla. Hän voi siten halutessaan

²⁰³ *Mikkola*: Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa s. 99.

²⁰⁴ *Aarnio*: Jälkisäädökset s. 214.

²⁰⁵ *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 594.

²⁰⁶ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 132.

²⁰⁷ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II. s. 620. Yksi syy tähän lienee edempänä käsiteltävä omistusoikeustestamentista syntyvä verovelvollisuus.

²⁰⁸ *Aarnio*: Jälkisäädökset s. 214–215.

²⁰⁹ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II s. 623.

esimerkiksi myydä tai pantata omaisuuden.²¹⁰ Rajoitettua omistusoikeustestamenttia hyödynnetään varsin usein puolisoiden keskinäisissä testamentteissa.²¹¹ Tällöin omaisuus testamentataan tyypillisesti ensin täydellä omistusoikeudella eloonjääneelle puolisolle ja molempien kuoltua omaisuus menee toissijaista saajaa koskevan määräyksen perusteella puolisoiden sukulaisille.²¹² Rajoitettu omistusoikeustestamentti sopii erityisesti sellaisiin tilanteisiin, jossa leskeksi jäävän asemaa halutaan turvata, ja luotetaan siihen, ettei leski ensisaajana hävitä omaisuutta.²¹³

Avoliitossa rajoitettu omistusoikeustestamentti voi useissa tapauksissa olla täyttä omistusoikeustestamenttia parempi vaihtoehto, jos avopuolisoilla tai toisella heistä on rintaperillisiä ja tarkoituksena on huomioida myös heidät jäämistösuunnittelussa. Omistusoikeustestamentilla avopuolisolle voidaan siirtää lakiosan sallimissa määrin maksimimäärä omaisuutta, millä voi olla merkittävä vaikutus leskeksi jääneen avopuolison taloudellisen pärjäämisen kannalta. Omistusoikeustestamenttien kohdalla on toisaalta huomioitava myös se, että testamentinsaaja on velvollinen maksamaan saamastaan omaisuudesta perintöveron.²¹⁴ Rajoitetussa omistusoikeustestamentissa verovelvollisuus syntyy ensisaajalle heti perittävän kuolinhetkellä. Toissijaisen saajan verovelvollisuus sen sijaan lykkääntyy siihen hetkeen, jolloin ensisaajan testamentilla saatu oikeus lakkaa, yleensä ensisaajan kuolemaan.²¹⁵

Tiivistetysti voidaankin todeta, että omistusoikeustestamentin hyötyinä voidaan pitää sen antamaa laajaa määräämisvaltaa omaisuuteen ja sitä myötä myös sen mukanaan tuomaa taloudellista turvaa. Avopuolisoiden kohdalla omistusoikeustestamentti voisi toimia erityisesti silloin, kun avopuolisoilla ei ole rintaperillisiä sekä silloin, kun tavoitteena on antaa avoleskeksi jäävälle mahdollisimman paljon omaisuutta vapaasti käytettäväksi. Mikäli avopuolisoilla tai toisella heistä on rintaperillisiä ja myös heidät halutaan huomioida, liittyy omistusoikeustestamenttiin riskejä ensinnäkin rintaperillisten näkökulmasta tarkasteltuna. Avopuoliso voi hävittää omaisuuden, jolloin rintaperillisten asema heikentyy. Toiseksi

---

²¹⁰ *Mikkola*: Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa s. 99.

²¹¹ Keskinäisen testamentin käsitteellä tarkoitetaan kahden henkilön tekemää keskinäistä määräystä, jonka mukaan heistä jälkeen elävä saa pitää molempien omaisuuden itsellään. Ks. *Norri*: Perintö ja testamentti s. 120.

²¹² *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II s. 623. Keskinäiset testamentit suojaavat tilastollisesti erityisesti naisia. Eliniästä tehtyjen johtopäätösten perusteella voidaan todeta, että keskinäisellä testamentilla testamentattu omaisuus tulee leskeksi jääneelle naiselle 75 % tapauksista. Ks. *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II s. 78.

²¹³ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 134.

²¹⁴ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 143.

²¹⁵ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 161.

omistusoikeustestamenttiin kohdistuu verovelvollisuus sekä ensisaajalle että toissijaiselle saajalle. Tämä voidaan nähdä isona miinuspuolena erityisesti silloin, kun jäämistösuunnittelulla halutaan turvaamistoimien ohella tehdä verotuksellisesti järkevää jäämistösuunnittelua.

Käyttöoikeustestamentti

Käyttöoikeustestamentti, toiselta yleiseltä kutsumanimeltään hallintaoikeustestamentti, soveltuu erityisesti tilanteisiin, jossa halutaan turvata ensisaajan asema, mutta halutaan varmistaa, ettei ensisaaja hävitä omaisuutta toissijaisen tai toissijaisten saajien vahingoksi.²¹⁶ Tällainen tavoite voi olla esimerkiksi silloin, kun avopuolisoilla ei ole yhteisiä rintaperillisiä.²¹⁷ Käyttöoikeustestamentti tuottaa ensisaajalleen ainoastaan oikeuden käyttää testamentattua omaisuutta, omistusoikeuden siirtyessä toissijaiselle saajalle.²¹⁸ Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, ettei ensisaaja saa määrätä omaisuudesta elinaikanaan, eikä tehdä sitä koskevaa testamenttimääräystä. Käyttöoikeudensaaja ei ole myöskään oikeutettu hävittämään omaisuutta.²¹⁹ Käyttöoikeus voi koskea koko jäämistöä, tiettyä jäämistöön kuuluvaa esinettä tai osaa esineestä. Mikäli käyttöoikeus kohdistetaan jäämistön murto-osaan, tulee oikeuden kohde yksilöidä testamentissa. Käyttöoikeudensaaja saa suojatun käyttövapauden saamaansa omaisuuteen. Siten jonkun estäessä tai häiritessä käyttöoikeuden toteuttamista, on käyttöoikeudensaajalla oikeus vaatia kanteella häirityn tilan ennalleen palauttamista.²²⁰ Käyttöoikeudensaaja on oikeutettu nauttimaan muun ohella myös omaisuudesta kertyvän tuoton ja koron.²²¹

Käyttöoikeustestamentin saajalle kuuluu oikeuksien lisäksi myös velvollisuuksia oikeuden kohteena olevaan omaisuuteen. PK 12 luvun 3 §:n mukaan käyttöoikeuden saajan tulee ottaa huomioon myös omistajan oikeus ja etu. Käyttöoikeuden kohteena oleva omaisuus tulisi pyrkiä

---

²¹⁶ *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 596. Käyttöoikeustestamentissa määritellään usein toissijainen tai toissijaiset saajat, mutta mitään pakkoa tällaisen määrittelyyn tekemiseen ei ole. Mikäli testamentissa on otettu määräys ainoastaan koskien käyttöoikeutta, menee omistusoikeus perittävän lakimääräisille perillisille. Ks. *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 174.

²¹⁷ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 173.

²¹⁸ *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 596. Käyttöoikeustestamentti voi olla myös omistajattoman tilan testamentti. Tällöin omistusoikeus siirtyy toissijaiselle saajalle vasta ensisaajan käyttöoikeuden päätyttyä. Ks. *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 596–597.

²¹⁹ *Mikkola*: Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa s. 102–103.

²²⁰ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 173.

²²¹ *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 598.

säilyttämään omistajan varalle erillisenä varallisuuskokonaisuutena.²²² Käytännössä tämä tarkoittaa niin sanottua huolellisen perheenisän (*bonus pater familias*) toimintaperiaatteen mukaista toimimista. Omaisuutta ei siten saa tahallisesti tai tuottamuksellisesti vähentää. Periaatteesta johtuen omaisuus tulisi säilyttää myös sellaisenaan eli esinekohtaisesti.²²³ Käyttöoikeuden saaja ei saa myöskään sekoittaa oikeuden kohteena olevaa omaisuutta muuhun omaisuuteen.²²⁴ Kiellon tarkoituksena on taata käyttöoikeuden kohteena olevan omaisuuden yksilöitävyys. Todellisuudessa kieltoa voi olla joissain tilanteissa mahdotonta noudattaa, esimerkiksi silloin, kun käyttöoikeuden kohteena oleva omaisuus kohdistuu puolisoiden yhteisesti omistamaan koti-irtaimistoon.²²⁵

Käyttöoikeustestamentti kuuluu erityisjälkimmäisiin, eli legaatteihin. Tyypillisesti käyttöoikeustestamentilla annettava etuus ilmaistaan testamentissa ”käyttöoikeutena” taikka ”oikeutena hallita jäämistöä”.²²⁶ Koska käyttöoikeustestamentti luetaan legaatteihin, ei tällaisen testamentin saajasta tule kuolinpesän osakasta. Siten käyttöoikeuden testamentilla saanut henkilö ei pääsääntöisesti voi osallistua PK 18:2 mukaiseen kuolinpesän yhteishallintoon.²²⁷ Testamentin tekijä voi kuitenkin halutessaan liittää testamenttiinsa määräyksen, jonka mukaan legaatinsaaja saa kuolinpesän osakkaan aseman. Tällaiset määräykset ovat käytännössä harvinaisia, mutta mikäli tällainen määräys annettaisiin, tulisi sitä noudattaa.²²⁸ Myös käyttöoikeustestamentin kohdalla täytyy lisäksi huomioida rintaperillisten oikeus lakiosaan. Legaattien kohdalla merkittävää on erityisesti PK 7:5.1:n säännös, jonka mukaan testamentti on rintaperillistä kohtaan tehoton siltä osin, kuin se rajoittaa hänen oikeuttaan määrätä lakiosana tulevasta omaisuudesta. Rintaperillisen ei siten tarvitse hyväksyä lakiosansa katteeksi edes osittain sellaista omaisuutta, jota rasittaa esimerkiksi vieras käyttöoikeus.²²⁹ Mikäli jäämistöön kuuluisi esimerkiksi kiinteistö, jonka käyttöoikeus olisi testamentattu avopuolisolle, olisi

²²² *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 176.

²²³ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II s. 674 ja *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 176.

²²⁴ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 176.

²²⁵ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II s. 675.

²²⁶ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II s. 658.

²²⁷ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 173. Puuttuvasta oikeudesta osallistua kuolinpesän yhteishallintoon seuraa myös se, ettei legaatinsaaja voi yhtä tehokkaasti saattaa jäämistöomaisuutta pesänselvittäjän hallintoon kuin kuolinpesän osakas. Vaikka legaatinsaajalla todellisuudessa on oikeus saada jäämistöomaisuus saatetuksi pesänselvittäjän hallintoon, on laissa rajoitettu oikeutta koskemaan ainoastaan laissa tilanteisiin, joissa laissa erikseen määritellyt edellytykset täyttyvät. Käytännössä legaatinsaajan on pystyttävä todistamaan, että hänelle legaatilla kuuluvan oikeuden toteutuminen vaarantuisi ilman pesänselvittäjän määräämistä. Ks. *Lohi*: Legaatin saajan oikeusasemasta s. 106.

²²⁸ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II s. 659 ja *Lohi*: Legaatin saajan oikeusasemasta s. 83.

²²⁹ *Gottberg*: Oikeuskäytäntöä. Omistusasunnon käytöstä parisuhteen päättyessä. LM 4/2007. s. 609.

tällainen testamentti tehokas ainoastaan silloin, kun rintaperilliset saisivat riittävästi muuta omaisuutta vapaaseen määräämisvaltaansa.²³⁰

Käyttöoikeustestamentilla on jäämistösunnittelun näkökulmasta useita merkittäviä hyötyjä. Sen avulla voidaan ensinnäkin edellä mainituin tavoin suojella sekä avopuolisoa että rintaperillisiä turvaten samalla molempien edut. Toiseksi käyttöoikeus itsessään on perintöverosta vapaa.²³¹ Perintöverovelvolliseksi tulee käyttöoikeuden saajan sijasta se tai ne, jotka saavat omistusoikeuden omaisuuteen. Omistajat saavat kuitenkin vähentää omaisuuden arvosta käyttöoikeuden kapitalisoidun arvon. Käytännössä siis omaisuudesta menevä perintövero pienentyy, vaikka testamentatusta omaisuudesta hyöttyy useampi henkilö.²³² Juuri verotukselliset seikat tekevätkin käyttöoikeustestamentista usein tarkoituksenmukaisemman esimerkiksi omistusoikeustestamenttiin verrattuna. Tämä erityisesti silloin, kun tarkoituksena on huomioida sekä avopuoliso että rintaperilliset testamenttia tehdessä. Kolmas käyttöoikeustestamenttiin liittyvä hyöty liittyy siihen, että sen avulla voidaan suojata hyvin tehokkaasti omaisuutta testamentinsaajan yksityisiltä velkojilta. Jäämistöön kuuluvaa omaisuutta ei voida pakkotäytäntöönpanna käyttöoikeuden saajan tai omistajan velasta. Tällä voidaan nähdä olevan merkittävääkin vaikutusta taloudellisten kokonaisuuksien säilyttämisessä.²³³ Käyttöoikeustestamentti voi olla hyödyllinen myös silloin, kun rintaperillinen on esimerkiksi ylivelkaantunut tai hän on huono taloutensa ylläpidossa. Toisaalta tällöinkin on muistettava rintaperillisen oikeus lakiosaan.²³⁴ Vastaavasti käyttöoikeustestamenttia voitaisiin hyödyntää myös silloin, kun avopuoliso on ylivelkainen.

Avopuolisoiden kohdalla käyttöoikeustestamentti voi olla tilanteesta riippuen kaikista kannattavin testamentti. Keskinäisellä käyttöoikeustestamentilla avopuolisot voivat antaa leskeksi jäävälle käyttöoikeuden joko kaikkeen omaisuuteensa, osaan siitä tai vaikka ainoastaan tiettyyn esineeseen. Käyttöoikeustestamentti on hyödyllinen erityisesti silloin, kun halutaan turvata leskeksi jäävän asuminen. Asuminen voidaan turvata niin yhteisesti omistettuun asuntoon kuin toisen puolison kokonaan omistamaan asuntoon. Käyttöoikeustestamentin kohdalla täytyy kuitenkin olla tarkka rintaperillisten lakiosaoikeuden kohdalla. Mikäli avopuolison jäämistö koostuisi ainoastaan asunnosta, jonka käyttöoikeus olisi testamentattu

---

²³⁰ *Lohi*: Legaatinsaajan oikeusasemasta s. 264.

²³¹ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus I s. 119.

²³² *Mikkola*: Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa s. 103.

²³³ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II s. 705.

²³⁴ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösunnittelu I s.173.

leskeksi jääneelle avopuolisolle, saisi avoleski käyttöoikeuden itselleen lakiosaoikeuden vuoksi ainoastaan silloin, kun rintaperilliset suostuvat tähän nimenomaisesti. Rintaperillisten tahdosta riippuen avopuolisot eivät siten voi aina saavuttaa PK 3:1a:n mukaista suojaa edes testamentin avulla. Mikäli siis jäämistöön ei kuuluisi muuta omaisuutta, väistyisi avolesken hyväksi tehty asumissuoja rintaperillisten lakiosan tieltä.²³⁵

Avopuolisot voivat testamentissaan kuitenkin varautua rintaperillisten esittämiin lakiosavaatimukseen, jotka voivat uhata avolesken suojaksi tehtyjä testamenttijärjestelyjä. Keskinäisiin testamentteihin liitetään tyypillisesti toive, jossa rintaperillisten toivotaan jättävän vaatimatta lakiosaansa ensiksi kuolleen puolison jälkeen.²³⁶ Käytännössä tällainen toive itsessään on siinä mielessä merkityksetön, että rintaperilliset voivat toiveesta huolimatta esittää lakiosavaatimuksen. Tällöin se rintaperillisistä, joka vastoin testamentin toivetta vaatii lakiosansa ensiksi kuolleen jälkeen, voi lopulta saada enemmän omaisuutta kuin sellainen rintaperillinen, joka kunnioitti perittävien toivetta.²³⁷ Tästä syystä toivetta on hyvä tehostaa lisäämällä testamenttiin määräyksen, jonka mukaan rintaperillinen, joka on esittänyt lakiosavaatimuksen eloonjääneen puolison vielä eläessä, on oikeutettu saamaan ainoastaan lakiosan ensiksi kuolleen ja viimeksi kuolleen puolison jälkeen ja tästä jääneet vapaaosat jaetaan niiden rintaperillisten kesken, jotka eivät esittäneet lakiosavaatimusta. Määräykseen voidaan lisätä myös, että mikäli kaikki rintaperilliset ovat vaatineet lakiosaansa, testamentta eloonjäänyt puoliso omaisuutensa esimerkiksi jollekin yhdistykselle.²³⁸ Tällaisen määräyksen merkitys ja tehokkuus tulevatkin siitä, että lakiosan vaatiminen ensiksi kuolleen puolison jälkeen olisi kokonaisuudessaan kannattamatonta. Tällainen määräys on mahdollista sisällyttää niin omistusoikeustestamenttiin kuin käyttöoikeustestamenttiinkin.

Esine- ja rahalegaatit

Toisinaan avopuolisot voivat haluta osoittaa testamentissaan toisilleen ainoastaan jonkun tietyn esineen tai tietyn summan rahaa. Tällöin sopivaksi vaihtoehdoksi voi tulla esine- tai rahalegaatti. Käytännössä yksi tärkeimmistä legaattityypeistä on juuri esinelegaatti. Esinelegaatilla määrätään tyypillisesti, että jokin tietty perittävälle kuulunut esine siirretään

²³⁵ *Gottberg*: Oikeuskäytäntöä. Omistusasunnon käytöstä parisuhteen päättyessä. LM 4/2007. s. 609–610.

²³⁶ *Kangas*: Lakiosa eilen, tänään ja huomenna. DL 4/2004 s. 596.

²³⁷ *Norri*: Kaavakäytäntöä – testamentin kirjoittamisesta s. 132.

²³⁸ *Kangas*: Lakiosa eilen, tänään ja huomenna DL 4/2004 s. 596.

legaatinsaajan omistukseen. Esinelegaattina voidaan siirtää esimerkiksi asunto, henkilöauto tai vaikka arvokas perintökoru. Toisaalta esinelegaatin kohteena voi olla myös esimerkiksi asunto-osakeyhtiön osakekirja tai jo edellä läpikäyty käyttöoikeus johonkin esineeseen. Esinelegaattiksi voidaan katsoa myös määräys, jonka mukaan legaatinsaaja vapautetaan velastaan perittävää kohtaan. Rahalegaatissa sen sijaan on kyse tilanteesta, jossa legaatini myötä legaatinsaajalle annetaan oikeus vaatia kuolinpesästä tietyn suuruista rahasummaa. Perinteisesti rahalegaatin kohdalla kuolinpesän osakkaat saavat itse valita, mistä rahavaroista legaatti täytetään. Toisinaan perittävä on kuitenkin voinut määritellä jo ennalta, mistä varoista legaatti tulee täyttää.²³⁹

Esine- ja rahalegaatit voidaan jakaa kahteen ryhmään niiden täyttämistavan perusteella. Legaatti voidaan täyttää joko jakamattomasta kuolinpesästä tai yksittäisen osakkaan osuudesta. Jakamattomasta pesästä täytettävät legaatit tulee täyttää ennen pesänjakoa, pesänselvityksen yhteydessä.²⁴⁰ Tällä tavalla täytettävän legaatini suuri etu on se, ettei legaatinsaajan tarvitse odottaa pesänselvityksen ja perinnönjaon toimittamista.²⁴¹ Mikäli legaatti on määrä täyttää yksittäisen osakkaan osuudesta, on tällöin tietyn ennalta määritellyn kuolinpesän osakkaan tehtävänä täyttää legaatti.²⁴² PK 22 luvun 2 §:n mukaan osakkaan on täytettävä legaatti saatuaan sen täyttämiseen tarkoitetun omaisuuden haltuunsa. Esine- ja rahalegaatteja suunniteltaessa on merkityksellistä huomioida myös PK 11 luvun 3 §, jonka mukaan tiettyä omaisuutta koskeva jälkisäädös tulee täyttää ennen muita, mikäli kaikkia legaatteja ei voida täyttää. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että rahalegaatti voi joutua väistymään esinelegaatin tieltä tilanteessa, jossa kummankin täyttäminen on mahdotonta.²⁴³

Legaatteihin liittyy myös epävarmuustekijöitä. Yksi suurin riski on se, ettei esinelegaatin kohteena oleva omaisuus kuulu enää perittävän kuolinpesään. Omaisuus on voitu esimerkiksi joutua realisoimaan, jotta kuolinpesän velat saadaan katettua. Tällaisissa tilanteissa rahalegaatilla on esinelegaattia parempi asema. Legaatini kohdalla voikin olla järkevä ottaa testamenttiin määräys siitä, että onko testamentintekijän toiveena tällaisissa tilanteissa ollut, että legaatinsaaja saa omaisuuden sijasta sen arvon verran rahavaroja. Toisaalta testamentintekijä voi myös määrätä siitä, mistä omaisuudesta hänen mahdolliset velkansa tulee

---

²³⁹ *Lohi*: Legaatinsaajan oikeusasemasta s. 8–9.

²⁴⁰ *Lohi*: Legaatinsaajan oikeusasemasta s. 9.

²⁴¹ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 127.

²⁴² *Lohi*: Legaatinsaajan oikeusasemasta s. 10.

²⁴³ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 127.

kattaa.²⁴⁴ Joka tapauksessa riskin tunnistaminen on tärkeää, jotta testamentintekijä voi saavuttaa haluamansa tavoitteen mahdollisimman hyvin. Avopuolisoiden tehdessä toistensa hyväksi legaatteja on syytä myös huomata se, missä järjestyksessä perittävän oikeudenomistajien oikeudet toteutetaan. Yleisesti voidaan todeta, että legaatinsaajalle kuuluu se, mitä on jäänyt jäljelle perittävän velkojien, lakiosaan oikeutettujen rintaperillisten, PK 3 luvun mukaisten toissijaisten perillisten sekä tiettyjen avustukseen oikeutettujen tahojen saatua omat osuutensa.²⁴⁵ Legaatinsaajan katsotaan kuitenkin olevan etusijalla lakimääräisiin perillisiin ja yleistestamentinsaajiin nähden.²⁴⁶

Avopuolisoiden kohdalla esine- ja rahalegaatit voivat olla tarkoituksenmukaisia silloin, kun halutaan osoittaa jokin tietty yksilöity esine tai rahasumma avopuolison hyväksi, mutta muutoin omaisuuden halutaan menevän rintaperillisille tai muulle taholle. Esimerkiksi avopuolisoiden yhteiseen koti-irtaimistoon kuuluva esine, kuten arvokas taulu, voisi olla tyypillinen avopuolisolle osoitettava esinelegaatin kohde. Mikäli legaatilla siirretään omistusoikeus esineeseen, voi olla järkevää pohtia ensin sitä, että onko omistusoikeuden siirtäminen välttämätöntä. Erityisesti arvokkaiden omaisuuksien, kuten asunnon kohdalla, voi olla tarkoituksenmukaisempaa siirtää ainoastaan käyttöoikeus avopuolisolle sen vero-oikeudellisen edullisuuden vuoksi. Esine- ja rahalegaatit voisi nähdä kaikkein hyödyllisimpänä silloin, kun avopuolisolle halutaan siirtää pienempiä omaisuuseriä, mutta suurin hyöty halutaan antaa rintaperillisille.

3.3 Henkivakuutus

Henkivakuutuksella tarkoitetaan luonnollisen henkilön vakuutusta, jossa vakuutustapahtumaksi on asetettu vakuutetun henkilön kuolema, elossaolo tiettyinä ajankohtana tai molemmat näistä.²⁴⁷ Henkivakuutus sopimus tehdään vakuutuksenottajan sekä vakuutuksenantajan välillä. Sopimuksessa vakuutuksenantaja (tyypillisesti vakuutusyhtiö)

²⁴⁴ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 127–128.

²⁴⁵ Tavallisesti listaan lisättäisiin myös tasinkoon oikeutettu leski, mutta avopuolisoiden kohdalla tällaista lisäystä ei tarvitse miettiä.

²⁴⁶ *Lohi*: Legaatinsaajan oikeusasemasta s. 338. Tässä yhteydessä todettakoon, että erityisesti silloin, kun kyseessä on esinelegaatit, voi legaatinsaaja suorittaa lakiosaan oikeutetulle rintaperilliselle rahana sen määrän, jolta osin legaatit loukkaisi tämän lakiosaoikeutta. Siten rintaperillisen oikeus lakiosaan ei suoraan tarkoita sitä, etteikö legaatinsaaja voisi saada legaatintähtä olevaa esinettä itselleen, vaikka legaatintähtäminen itsessään loukkaisi rintaperillisen lakiosaoikeutta. Ks. *Kangas*: Lakiosa eilen, tänään ja huomenna. DF 4/2004, s. 581.

²⁴⁷ *Norio-Timonen*: Vakuutus sopimuslain pääkohdat s. 9–10 (e-kirja).

sitoutuu suorittamaan sopimuksessa määritetyille edunsaajalle korvauksen, jos vakuutuksen kohteena olevaa henkilöä kohtaa vakuutustapahtuma, kuten kuolema.²⁴⁸ Henkivakuutukset on mahdollista jakaa kahteen ryhmään, pääomavakuutuksiin sekä riskihenkivakuutuksiin. Pääomavakuutuksissa vakuutuksenottaja suorittaa vakuutuksenantajalle vakuutusmaksuja. Vakuutuksenottaja voi suorittaa useita peräkkäisiä vakuutusmaksueriä taikka tehdä kertaluontoisen suorituksen. Pääomavakuutukset ovat joko kuoleman- tai elämänvaravakuutuksia. Elämän varalle tehtävissä vakuutuksissa vakuutustapahtumaksi asetetaan jonkin tietyn ajankohdan koittaminen ja edunsaajaksi asetetaan tyypillisesti vakuutuksenottaja itse. Tällaisella vakuutuksella vakuutuksenottajan on mahdollista säästää itselleen esimerkiksi lisäeläkettä, jonka hän saa käyttöönsä vakuutuskorvauksen muodossa tiettyä ajankohtana, jos on vielä silloin elossa.²⁴⁹ Kuolemanvaravakuutuksilla tarkoitetaan läheisten hyväksi otettua vakuutusta, jolla vakuutuskorvaus suoritetaan edunsaajille ainoastaan silloin, kun vakuutettu kuolee vakuutusajaksi.²⁵⁰ Vakuutusajaksi voidaan asettaa toisaalta myös koko elinikä.²⁵¹ Kuolemanvaravakuutus on henkivakuutuksen vanhin muoto. Elämän- ja kuolemanvaravakuutukset on mahdollista ottaa yhden sijasta myös kahden henkilön varalle. Elämänvaravakuutus suoritetaan silloin, jos molemmat vakuutetut ovat sopimusajan päätyttyä elossa. Kuolemanvaravakuutuksen vakuutuskorvaus sen sijaan suoritetaan ainoastaan ensimmäisen vakuutusajan aikana tapahtuneen kuolintapauksen jälkeen.²⁵²

Riskihenkivakuutuksilla tarkoitetaan kuoleman varalta tehtäviä vakuutuksia, joilla on merkitystä ainoastaan kuolintapauksissa.²⁵³ Riskihenkivakuutus otetaan tyypillisesti lyhytkestoisen tarpeen vuoksi, esimerkiksi ulkomaanmatkan takia. Tämä perustuu riskihenkivakuutuksen luonteeseen: ne ovat voimassa pääsääntöisesti vain hyvin lyhyen ajan, kuten muutaman viikon, ja sen vakuutusmaksut maksetaan kertasuorituksena.²⁵⁴ Mikäli vakuutettu on elossa riskihenkivakuutuksen sopimusajan päätyttyä, saa vakuutuksenantaja pitää itsellään suoritetun vakuutusmaksun.²⁵⁵ Kuolemanvaraisissa vakuutuksissa ei tavanomaisesti erikseen määritellä sitä, millaiset kuolintapaukset oikeuttavat

---

²⁴⁸ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 258.

²⁴⁹ *Kangas*: Suomen henkivakuutuslaki s. 115. Elämän varalle tehtäviin vakuutuksiin voidaan toisaalta liittää myös ehto, jonka mukaan nimetty edunsaaja saa vakuutussumman itselleen, jos vakuutuksenottaja sattuu kuolemaan ennen sopimuksessa yksilöityä ajankohtaa. Ks. *Kangas*: Suomen henkivakuutuslaki s. 116.

²⁵⁰ *Kangas*: Suomen henkivakuutuslaki s. 117.

²⁵¹ *Antila – Erwe – Lohi – Salminen*: Vapaaehtoinen henkilövakuutus s. 23.

²⁵² *Kangas*: Suomen henkivakuutuslaki s. 120.

²⁵³ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 258 ja *Kangas*: Suomen henkivakuutuslaki s. 118.

²⁵⁴ *Kangas*: Suomen henkivakuutuslaki s. 119.

²⁵⁵ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu I s. 259.

vakuutuskorvauksen saamiseen. Käytännössä kuitenkin itsemurhatapaukset rajataan sopimuksen ulkopuolelle. Tämä rajaus perustuu ajatukseen, jonka mukaan vakuutettu ei voisi itse järjestää edunsaajalle taloudellista hyötyä.²⁵⁶

Henkilövakuutukset, mukaan lukien henkivakuutus, on tehty yksilöiden ja perheiden suojaksi henkilöriskien varalta sitä osin, kuin lakisääteinen sosiaaliturvajärjestelmä jättää suojan puutteelliseksi.²⁵⁷ Henkivakuutuksille on muodostunut merkittävä asema myös jäämistösuunnittelun kannalta. Testamenttia pidetään pääsääntöisesti ainoana mahdollisena kuolemanvaraisena oikeustoimena jäämistöstä, mutta myös henkivakuutuksen avulla perittävä voi tehdä tehokkaalla tavalla määräyksiä omaisuudestaan kuolemansa varalta. Tämä onnistuu ottamalla henkivakuutukseen nimetyn edunsaajan.²⁵⁸ Kuolemanvaraisen henkivakuutuksen on katsottu olevan rinnasteinen oikeusvaikutuksiltaan kolmannen välityksellä annettavaan lahjaan.²⁵⁹ Henkivakuutuksen voidaan nähdä myös muistuttavan jäämistösuunnittelun välineenä testamenttia. Sekä henkivakuutuksessa että testamentissa perittävän tarkoituksena on ohjata varallisuuttaan haluamilleen henkilöille kuolemansa jälkeen.²⁶⁰ Henkivakuutus on siinä mielessä hyvin tehokas jäämistösuunnittelun väline, että sen avulla perittävä voi ohjata varallisuuttaan jäämistönsä ohi.²⁶¹ Vakuutuslainsäädännön (VakSopL 543/1994) 47 §:n mukaan nimittäin edunsaajamääräyksen ollessa voimassa, ei vakuutetun kuoleman johdosta suoritettava vakuutuskorvaus kuulu vakuutetun kuolinpesään.

Henkivakuutuksissa edunsaajamääräysten asettamisen kanssa on syytä olla tarkkana. Edunsaajaksi voidaan asettaa ensinnäkin joko luonnollinen tai juridinen henkilö. Edunsaajalla tarkoitetaan sitä henkilöä, joka on oikeutettu saamaan vakuutustapahtumasta suoritettavan korvauksen. Vakuutuksenottaja on ainut henkilö, jolla on oikeus nimetä edunsaaja sopimukseensa. Jotta vakuutuksenottajan asettama edunsaajamääräys on pätevä, tulee vakuutuksenottajan ilmoittaa siitä kirjallisesti vakuutuksenantajalle.²⁶² Jos edunsaajamääräystä ei tehdä kirjallisesti vakuutuksenantajalle, on määräys pätemätön.²⁶³ Tästä syystä määräyksen

---

²⁵⁶ Antila – Erwe – Lohi – Salminen: Vapaaehtoinen henkilövakuutus s. 143.

²⁵⁷ Antila – Erwe – Lohi – Salminen: Vapaaehtoinen henkilövakuutus s. 82–83. Vastaavan kaltainen huomio on tehty 1990-luvun oikeuskirjallisuudessa, jolloin todettiin, että vapaaehtoisilla henkilövakuutuksilla on joillain aloilla varsin merkittäväkin sosiaalipoliittinen tehtävä. Kirjallisuudessa myös arvioitiin tällaisten vakuutuksien sosiaalipoliittisen roolin kasvavan tulevaisuudessa. Ks. *Järventaus*: Kirjallisuutta. LM 4/1991, s. 461.

²⁵⁸ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus II s. 25.

²⁵⁹ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I s. 259.

²⁶⁰ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I s. 267.

²⁶¹ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I s. 260 ja 267.

²⁶² Antila – Erwe – Lohi – Salminen: Vapaaehtoinen henkilövakuutus s. 211.

²⁶³ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I s. 276.

tekemisessä on oltava erityisen huolellinen. Edunsaajaksi asetetulta henkilöltä ei vaadita suostumusta edunsaajamääräyksen tekemiseen. Edunsaajaksi nimetty henkilö voi toisaalta halutessaan kieltäytyä asemastaan. Usein edunsaajaksi nimetyllä henkilöllä ei toisaalta ole edes tietoa asemastaan ennen sen realisoitumista. Mikäli edunsaajaksi nimetty kuitenkin kieltäytyisi asemastaan, on vakuutusnottajalla oikeus tehdä uusi edunsaajamääräys.²⁶⁴ Vakuutusnottaja voi ottaa edunsaajamääräykseensä testamentin tavoin myös toissijaisen ja myös kolmassijaisen edunsaajamääräyksen. Näissä määräyksissä on mahdollista määrätä toissijainen saaja esimerkiksi ensisijaisen saajan kuoleman varalta, tai siten, että ensisaajan kuoltua vakuutuskorvauksen arvomäärä tulee siirtää toissijaiselle saajalle.²⁶⁵

Usein edunsaajamääräys tehdään yleisessä muodossa, jolloin edunsaajaksi asetetaan esimerkiksi ”omaiset”, ”puoliso” tai ”lapset”.²⁶⁶ Avopuolisoiden on syytä välttää tällaisia ilmauksia, erityisesti, jos heidän tarkoituksenaan on asettaa toisensa edunsaajikseen. Tällaisissa tilanteissa sovellettavaksi tulee VakSopL 50 §, jonka mukaan puolisollla tulkitaan tarkoitettavan sellaista henkilöä, jonka kanssa vakuutusnottaja oli avioliitossa kuolinhetkellään. Lapsilla tulkitaan tarkoitettavan vakuutusnottajan rintaperillisiä ja omasilla aviopuolisoa sekä rintaperillisiä. Siten puolisollla tai omaisilla ei lähtökohtaisesti voida katsoa tarkoitettavan avopuolisoa. Toisaalta VakSopL 50 §:ää noudatetaan ainoastaan silloin, kun määräyksestä tai olosuhteista ei muuta seuraa. Omaisten hyväksi tehtyä edunsaajamääräystä on tulkittu avopuolison kannalta seuraavassa KKO:n ratkaisussa vuodelta 2004:

KKO:2004:40 (ään.) Selektia-sijoitus-henkivakuutus sopimuksessa edunsaajaksi oli merkitty vakuutusnottajan omaiset. Korkeimman oikeuden tuomiossa luetellut seikat huomioiden edunsaajamääräyksen tulkittiin siten, että se oli voimassa vakuutusnottajan avopuolison hyväksi.

Ratkaisussa todettiin ensinnäkin, että kyseessä olevassa sopimuksessa oli kyse enemmänkin talletuksesta kuin henkivakuutuksesta, minkä vuoksi sopimukseen ei sovelleta vakuutusopimuslakia. Edunsaajamääräyksen tulkinnan osalta korkein oikeus viittasi vakuutusopimuslain esitöihin, joiden mukaan edunsaajamääräystä tulkittaessa on pyrittävä ensisijaisesti sellaiseen lopputulokseen, jonka voidaan olettaa vastanneen määräyksen antaneen tahtoa. Asiassa oli tullut ilmi, että ”omaiset”-edunsaajamääräys oli tulostunut sopimukseen oletuksena, eikä kyseessä ollut vakuutusnottajan valinta. Korkein oikeus piti myös

²⁶⁴ Antila – Erwe – Lohi – Salminen: Vapaaehtoinen henkilövakuutus s. 211.

²⁶⁵ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I s. 277.

²⁶⁶ Ibid.

mahdollisena, ettei vakuutuksenottaja ollut ymmärtänyt sitä, että omaiset-määräyksen jäädessä sopimukseen, ei hän voinut määrätä sijoitetuista varoistaan testamentilla. Vakuutuksenottaja oli elinaikanaan myös ilmaissut useammalle henkilölle halustaan jättää omaisuutensa avopuolisolleen sukulaistensa sijasta. Hän oli myös tehnyt avopuolisonsa hyväksi testamentin, jossa määräsi koko omaisuutensa menevän avopuolisolleen. Kokonaisarvioinnissa korkein oikeus päätyi katsomaan vakuutuksenottajan tarkoituksena olleen avopuolisonsa asettaminen edunsaajaksi.

Ratkaisu on hyvä esimerkki siitä, miksi erityisesti avopuolisoiden on syytä ottaa henkivakuutukseen erityinen edunsaajamääräys. Erityisellä edunsaajamääräyksellä edunsaaja tai -saajat yksilöidään nimeltä. Toisaalta erityisen edunsaajamääräyksen riskinä on se, ettei se laajennu lainkaan nojalla koskemaan muita kuin sopimuksessa nimettyjä henkilöitä. Tämä voisi olla ongelma esimerkiksi silloin, kun edunsaajiksi on yksilöity nimeltä lapset, mutta myöhemmin syntyisikin lisää lapsia. Mikäli määräystä ei päivitetäisi, eivät myöhemmin syntyneet lapset olisi edunsaajan asemassa.²⁶⁷ Erityinen edunsaajamääräys onkin tarkoituksenmukainen silloin, kun avopuoliso halutaan asettaa edunsaajaksi. Edunsaajamääräyksen avulla voidaan lisäksi varautua vakuutuksenottajien velkojien varalta. Silloin, kun vakuutuskorvausta ei katsota kuolinpesään kuuluvaksi, ei sitä voi myöskään käyttää vakuutuksenottajan tai hänen kuolinpesänsä velkojen kattamiseksi.²⁶⁸

Myös henkivakuutuksen kohdalla on lisäksi huomioitava rintaperillisten vaikutus. PK 7 luvun 4 §:n mukaan perittävän henkivakuutuksesta suorittamat vakuutusmaksut on luettava perintöosaa määrättäessä pesän varojen lisäykseksi, jos perittävä on kuolemansa varalta ottamassa henkivakuutuksessa määrännyt edunsaajaksi kolmannen henkilön tai siirtänyt henkivakuutuksensa kolmannelle henkilölle, eivätkä suoritetut vakuutusmaksut ole olleet kohtuullisessa suhteessa hänen oloihinsa ja varoihinsa. Maksut luetaan pesän varojen lisäykseksi kuitenkin enintään vakuutusmäärään saakka. Mikäli perittävä olisi saanut vastiketta edunsaajan määräämisestä tai vakuutuksen siirtämisestä, vähennettäisiin vastike vakuutusmaksuista. Tämä on huomionarvoinen seikka jäämistösuunnittelua tehtäessä.

Avopuolisoiden kohdalla henkivakuutuksella on siinä mielessä merkittävä vaikutus, että lainsäädäntö ja sosiaaliturvajärjestelmä jättävät avoleskeksi jäävän käytännössä pitkälti ilman suojaa. Henkivakuutus tarjoaa testamentin ohella mahdollisuuden tehdä kuolemanvaraisia

---

²⁶⁷ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I s. 277.

²⁶⁸ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I s. 292.

oikeustoimia avopuolison hyväksi. Henkivakuutuksen erityisenä hyötynä voidaan pitää sen tarjoamaa mahdollisuutta siirtää omaisuutta jäämistön ohi. Tällöin avopuoliso joutuu todennäköisesti harvemmin mahdollisten perintöriitojen osapuoleksi. Koska vakuutuskorvaus voi olla jäämistöön kuulumaton, on todennäköistä, että henkivakuutuksella avopuoliso saisi itselleen taloudellisen avun mahdollista perintöä nopeammin. Tälläkin voi olla suuri merkitys avolesken taloudellisen pärjäämisen kannalta. Avopuolisoiden kannalta hyödyllisimpiä ovat todennäköisesti kuolemanvaraiset pääomavakuutukset, joko molempien varalle tehtynä taikka ainoastaan toisen. Edunsaajamääräykseen on syytä nimetä selvästi avopuoliso, jotta vältetään tulkintaongelmilta. Henkivakuutus voi olla oiva väline myös silloin, kun varsinainen perintö halutaan jättää rintaperillisille, mutta myös avopuolison asemaa halutaan taloudellisesti turvata. Henkivakuutus sopiikin hyvin monenlaisiin tilanteisiin.

4 Avoleskeksi jäävän asema muissa Pohjoismaissa

4.1 Avoliittojen yleistyminen

Avoliitoilla on varsin pitkä historia Pohjoismaisessa oikeudessa. Muodollisten avioliittoseremonioiden tullessa pakolliseksi edellytykseksi avioliiton solmimiselle, osa pariskunnista ei halunnut tai pystynyt solmimaan avioliittoa, vaan päättivät elää avoliitossa. Esimerkiksi yli sata vuotta sitten Ruotsissa ja myös Suomessa moni nainen suosi epävirallista avoliittoa avioliiton sijasta, jotta he pystyivät välttämään puolisonsa määräämisvallan alaiseksi joutumista.²⁶⁹ Nykyisen modernin avoliiton juuret ulottuvat Pohjoismaissa myöhäiselle 1960-luvulle. Tällöin useat avioliitot päättyivät ja samaan aikaan avoliitot ja avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset yleistyivät merkittävästi. Muutoksen myötä myös asenteet muuttuivat hyväksyvämmäksi avioliiton ulkopuolista perheen perustamista kohtaan. Avoliittojen yleistyttyä Pohjoismaissa heräsi keskustelua siitä, tulisiko avoliittoja säännellä erityisillä laeilla, ja mitkä jo olemassa olevat lait ja säännökset soveltuisivat myös avoliittoihin.²⁷⁰ Kehityksen myötä avoliitot ovat tänä päivänä laajalti sosiaalisesti hyväksytyt parisuhdemuoto kaikkialla Pohjoismaissa ja se valitaan usein myös varsin tietoisesti parisuhteen muodoksi avioliiton mukanaan tuomien oikeusvaikutuksien välttämiseksi. Toisaalta moni avoliitossa elävä on samanlaisen lain tarjoaman taloudellisen turvan tarpeessa kuin aviopuolisot.²⁷¹

Avoliittojen yleistymisessä on tilastollisella tasolla suuriakin eroja eri Pohjoismaiden välillä. Siinä missä avoliittojen osuus kaikista perhemuodoista oli esimerkiksi 1985-luvulla Suomessa 10,1 %, oli vastaava luku Ruotsissa jo noin 20 % luokkaa.²⁷² Ruotsissa avoliittojen osuus on pysynyt koko kehityksen ajan Suomeen verrattuna suuremmalla tasolla. Esimerkiksi vuosina 2000–2001 tehdyn tilastotutkimuksen mukaan Ruotsissa 20–29-vuotiaiden ikäluokassa 85 % yhdessä asuvista pareista oli keskenään avoliitossa. Ero Suomeen oli yli kymmenen prosenttia.²⁷³ Tilastollisesti merkittävää on myös se, että samassa tutkimuksessa havaittiin, että Ruotsissa 30–39-vuotiaiden ikäluokassa, jossa useilla pareilla on lapsia ja heidän voidaan olettaa vakiinnuttaneen suhteensa, avoliittojen osuus oli 48 % avioliittojen osuuden ollessa ainoastaan hieman suurempi, 53 %. Suomessa vastaava luku avoliittojen osalta oli 36 % ja

²⁶⁹ *Asland – Brattström – Lind ym.*: Nordic Cohabitation Law s. 1.

²⁷⁰ *Asland – Brattström – Lind ym.*: Nordic Cohabitation Law s. 1–2.

²⁷¹ *Asland – Brattström – Lind ym.*: Nordic Cohabitation Law s. V ja 10.

²⁷² Perheet tyypeittäin vuosina 1990–2019. Tilastokeskus sekä *Asland – Brattström – Lind ym.*: Nordic Cohabitation Law s. 6.

²⁷³ *Kiernan*: Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe s. 38.

avioliittojen osalta 64 %.²⁷⁴ Tämän perusteella onkin mahdollista tulkita, että Ruotsissa avoliitto on vakiinnuttanut jo hyvän aikaa sitten tasavertaisen aseman avioliiton rinnalle. Vuonna 2010 avoliittojen osuudeksi Ruotsissa arvioitiin 40 %.²⁷⁵ Suomessa vastaava luku oli 21,6 %.²⁷⁶ Norjassa sen sijaan modernien avoliittojen kehitys tapahtui Ruotsia ja muita Skandinaavisia maita hitaammin. Maiden väliset erot ovat kuitenkin kaventuneet vuosien myötä ja 2010-luvulla avoliittojen määrä Norjassa oli 26 % kaikista yhdessä asuvista pariskunnista.²⁷⁷ Tämä oli hieman korkeampi määrä, mitä Suomessa. Nykyisin avoliitto varsinkin ennen avioliittoa nähdään Norjassa normaalina käytänteenä ja suuri osa pariskunnista saa lapsen ennen mahdollista myöhempää avioliittoa.²⁷⁸

4.2 Ruotsi

Ruotsissa avoliittojen yleistymisen myötä heränneeseen kysymykseen avoliittojen nimenomaisen sääntelyn tarpeesta herättiin jo vuonna 1969, jolloin nimenomaisesti osoitettu perheoikeudellinen komissio (familjelagssakkunniga) asetettiin tutkimaan avoliittojen lainsäädännöllistä tarvetta.²⁷⁹ Asiat etenivät tämän jälkeen nopeasti, minkä johdosta Ruotsista tuli ensimmäinen Pohjoismaa, joka säätöi avoliittoja nimenomaisesti koskevan lain.²⁸⁰ Lag (1973:651) om ogifta samboendes gemensamma bostad (laki naimattomien avopuolisoiden yhteisestä asunnosta²⁸¹) tuli voimaan vuonna 1973. Laki mahdollisti asuntoa enemmän tarvitsevalle avopuolisolle mahdollisuuden saada käyttöoikeuden avopuolisoiden yhteisenä asutonta käytettyyn vuokra- tai asumisoikeusasuntoon. Vuonna 1987 säädetyssä laissa (lag 1987/232) om sambors gemensamma hem (laki avopuolisoiden yhteisestä kodista²⁸²) avopuolisoiden oikeuksia lisättiin siten, että käyttöoikeuden pystyi saamaan myös kiinteistöön sekä sellaiseen koti-irtaimistoon, jonka toinen avopuolisista oli hankkinut yhteiseen

²⁷⁴ *Asland – Brattström – Lind ym.*: Nordic Cohabitation Law s. 6 ja *Kiernan*: Redrawing the Boundaries of Marriage s. 982.

²⁷⁵ *Walleng*: Att leva som sambo s. 89. Lukuna tämä tarkoittaa yli miljoonaa avoparia. Ks. *Agell – Brattström*: Äktenskap, Samboende, Partneskap s. 246.

²⁷⁶ Perheet tyypeittäin vuosina 1990–2019. Tilastokeskus

²⁷⁷ *Noack*: Cohabitation in Norway: an accepted and gradually more regulated way of living s. 102 ja *Wiik*: Socioeconomic differentials in the transition to first cohabitation in Norway s. 533.

²⁷⁸ *Syltevik*: Sense and sensibility: cohabitation in “cohabitation land” s. 444.

²⁷⁹ *Asland – Brattström – Lind ym.*: Nordic Cohabitation Law s. 12–13.

²⁸⁰ *Asland – Brattström – Lind ym.*: Nordic Cohabitation Law s. 14.

²⁸¹ Suomenos ks. *Lötjönen*: Yhteistalouden purkaminen avoliitossa. LM 7-8/2010 s. 1329.

²⁸² Suomenos ks. *Lötjönen*: Yhteistalouden purkaminen avoliitossa. LM 7-8/2010 s. 1330.

käyttöön.²⁸³ Nykyinen ruotsin avoliittolaki, sambolagen (2003:376), tuli voimaan vuonna 2003. Laki sisälsi uutena edeltäjiinsä verrattuna lähinnä täydentäviä ja selventäviä säännöksiä.²⁸⁴ Ruotsin avoliittolaki määrittelee avopuolisoiksi kaksi yhdessä vakituisesti asuvaa parisuhteen osapuolta, joilla on keskenään yhteistalous. Määritelmä kattaa sekä samaa että eri sukupuolta olevien avoliitot.²⁸⁵

Ruotsin avoliittolain tarkoituksena on tarjota rajoitettuja ratkaisuja avoliittojen käytännön ongelmiin, siten kuin se on tarkoituksenmukaista heikomman osapuolen suojelemiseksi. Lain säännökset painottuvat pitkälti yhteistalouden purkamiseen, eli asunnon ja kodin irtaimiston jakamiseen. Laki sisältää lisäksi myös joitain avolesken asemaa turvaavia säännöksiä.²⁸⁶ Ruotsin avoliittolain on katsottu luovan avopuolisoiden välille ikään kuin avio-oikeuden kaltaisen omaisuuden, jota voidaan kutsua ”avoliitto-omaisuudeksi”. Tähän kuuluu avopuolisoiden yhteisenä kotina käytetty asunto²⁸⁷ sekä *yhteinen* koti-irtaimisto.²⁸⁸ Lain tarkoituksena on säännellä ainoastaan avopuolisoiden pysyvästi yhdessä käyttämää asuntoa sekä siihen kuuluvaa koti-irtaimistoa.²⁸⁹ Koti-irtaimistoon voidaan lukea kuuluvaksi esimerkiksi huonekalut, keittiötarvikkeet sekä taideteokset. Koti-irtaimistoon lasketaan kuuluvaksi myös sellaiset esineet, joilla voidaan katsoa olevan sijoitusarvoa. Sen sijaan esimerkiksi toisen avopuolison yksin omistamaa kesämökkiä ei katsota avoliitto-omaisuuden alaan kuuluvaksi, vaikka sitä käytettäisiinkin yhdessä.²⁹⁰ Avoliitto-omaisuuteen ei kuulu myöskään avopuolison yksin perintönä, lahjana tai testamentilla saama omaisuus.²⁹¹

Avopuolisot voivat vaatia avoliitto-omaisuuden jakamista avoliiton päätyttyä eroon tai toisen avopuolison jäädessä avoleskeksi.²⁹² Avoliitto-omaisuuden jakamisen päällimmäisenä tarkoituksena on suojata taloudellisesti heikommassa asemassa olevaa avopuolisoa avoliiton päättymisen vaikutuksilta. Avopuolisot voivat sopia itse avoliitto-omaisuutensa jakamisesta ja mikäli he eivät pääse yhteisymmärrykseen, voivat he hakea oikeudelta omaisuuden jakamisen

---

²⁸³ *Agell – Brattström: Äktenskap, samboende, partnerskap* s. 246.

²⁸⁴ *Håkansson: Sambolagen* s. 1.

²⁸⁵ *Håkansson: Sambolagen* s. 11–12.

²⁸⁶ *Ibid.*

²⁸⁷ Avoliitto-omaisuuteen kuuluva asunto voi olla edellä esitetyn mukaisesti yhteisesti omistetun asunnon ohella myös kiinteistö, jonka ainoastaan toinen avopuolisoista omistaa tai toisen avopuolison omistama asumisoikeus- tai vuokra-asunto. Ratkaisevaa on se, että asuntoa käytetään pääosin avopuolisoiden yhteisenä kotina. Ks. *Grauers: Ekonomisk familjerätt* s. 230.

²⁸⁸ *Grauers: Ekonomisk familjerätt* s. 230.

²⁸⁹ *Håkansson: Sambolagen* s. 20.

²⁹⁰ *Grauers: Ekonomisk familjerätt* s. 232.

²⁹¹ *Håkansson: Sambolagen* s. 26.

²⁹² *Grauers: Ekonomisk familjerätt* s. 230.

toimittamista.²⁹³ Ruotsin avoliittolain avoliitto-omaisuutta koskevia säännöksiä on perusteltu etenkin sillä, että avoliitossa avopuolisoiden taloudet kietoutuvat tavanomaisesti toisiinsa. Tämän lisäksi avoliitto-omaisuus on rajattu koskemaan ainoastaan osaa avopuolisoiden omaisuudesta. Ruotsin avoliittolaki tarjoaa siten rajallista suojaa myös avoleskeksi jääneelle avopuolisolle.²⁹⁴ Suomen tapaan avopuolisot voivat lisäksi sopia, ettei Ruotsin avoliittolain säännöksiä sovelleta heidän suhteeseensa. He voivat halutessaan laatia myös erilaisia avoliitto-omaisuuttaan koskevia sopimuksia, kuten omaisuuden jakamista koskevan sopimuksen tai tällaisen sopimuksen esisopimuksen. Sopimustoimin avopuolisot voivat siten myös varautua ennalta sen varalle, että toinen heistä jäisi avoleskeksi.²⁹⁵

Ruotsissa avopuolisot eivät ole oikeutettuja perimään toisiaan. Avoleskeksi jääneestä ei siten tule ensiksi kuolleen avopuolisonsa perillistä.²⁹⁶ Mikäli avopuolisot haluavat perimisoikeuden toistensa jälkeen, tulee heidän tehdä testamentti toistensa hyväksi. Puuttuvaa perintöoikeutta on perusteltu Ruotsissa sillä, että sellaisia pitkäaikaisia avoliittoja, joissa avopuolison voitaisiin perustellusti ja kohtuullisesti arvioituna katsoa ansaitsevan perintöoikeudellisen aseman ensiksi kuolleen puolisonsa jälkeen, olisi todennäköisesti hyvin vähän. Lisäksi perusteluissa on viitattu avopuolisoiden valinnanvapauteen. Osa avoliitossa elävistä kun on voinut valita avoliiton tietoisesti sen oikeusvaikutuksien tai niiden puuttumisen vuoksi.²⁹⁷ Täysin suojaton avolesken asema ei Ruotsissa kuitenkaan pelkän lainsäädännön myötä ole, sillä avopuolisoiden asemaa on turvattu avoliitto-omaisuuden muodossa jo vuodesta 1987.²⁹⁸ Avoleskeä turvaavana säännöksenä Ruotsin avoliittolaki sisältää lisäksi säännöksen, jonka mukaan eloonjääneellä avopuolisolla on oikeus avoliitto-omaisuuden jaossa saada omaisuutta sen verran, että velkojen vähentämisen jälkeen sen arvo on tuplasti hintaperusmäärän (prisbasbeloppet) verran.²⁹⁹

Suomeen verrattuna Ruotsin avoliittojen sääntelyssä huomio kiinnittyy erityisesti sen historiaan ja edistykellisyYTEEN. Siinä missä Ruotsissa avoliittoja on säännelty lailla jo vuodesta 1973, tuli Suomessa ensimmäinen avoliittoja koskeva laki, avoliittolaki, voimaan vasta vuonna 2011. Suomen hitautta avoliittojen sääntelyn suhteen on ihmetelty esimerkiksi Gottberg.³⁰⁰

---

²⁹³ *Grauers*: Ekonomisk familjerätt s. 240.

²⁹⁴ *Håkansson*: Sambolagen s. 42.

²⁹⁵ *Håkansson*: Sambolagen s. 47.

²⁹⁶ *Eriksson*: Den nya familjerätten s. 81.

²⁹⁷ *Håkansson*: Sambolagen s. 70.

²⁹⁸ *Asland – Brattström – Lind ym.*: Nordic Cohabitation Law s. 164.

²⁹⁹ *Håkansson*: Sambolagen s. 97.

³⁰⁰ *Gottberg*: Perhe, elatus ja sosiaaliturva s. 410. 1990-luvulla muissa Pohjoismaissa oli ryhdytty toimenpiteisiin avoliittojen sääntelyn suhteen, kun taas Suomessa keskustelu avoliittojen sääntelyn tarpeesta oli osittain jopa tyrehtynyt.

Perintöoikeus sen sijaan vastaa tilanteeltaan ja perusteluiltaan pitkälti Suomessakin omaksuttua linjaa. Merkittävä ero tulee kuitenkin Ruotsissa käytössä olevasta avoliitto-omaisuudesta, joka tarjoaa avopuolisolle selkeästi enemmän suojaa kuin Suomen avoliittolaki. On totta, että usein avoliittojen päätyttyä ongelmat kulminoituvat nimenomaan avopuolisoiden yhteisenä kotina käytettyyn asuntoon ja sen tavanomaiseen irtaimistoon. Tästä syystä voidaankin nähdä perusteltuna, että lainsäädäntöön on Ruotsissa otettu säännökset tällaisen omaisuuden jakamisesta siten, että molempien asemaa on pyritty turvaamaan. Tämä näkyy tarkoituksenmukaisena erityisesti niissä tilanteissa, joissa avoliitto on ollut pitkä ja molemmat osapuolet haluavat turvata toistensa asemaa. Tälle on mahdollista kuitenkin esittää kritiikkiäkin, sillä osa avopareista voi valita avoliiton juuri siksi, ettei se tuo mukanaan juurikaan oikeusvaikutuksia avopuolisoiden välisiin suhteisiin. Toisaalta tämäkin on otettu Ruotsin lainsäädännössä huomioon, sillä avopuolisot voivat halutessaan sopia, ettei säännöksiä sovelleta heihin.

4.3 Norja

Norjassa avoliitot olivat joidenkin muiden maiden tapaan aikanaan lailla kiellettyjä. Avoliitot kiellettiin Norjassa vuoden 1902 rikoslilla, jonka mukaan henkilö, joka viranomaisten varoituksista huolimatta jatkoi moraalittomassa parisuhteessa elämistä vastakkaisen sukupuolen kanssa, saattoi kohdata sakko- tai vankeusrangaistuksen.³⁰¹ Säännös kumottiin vasta vuonna 1972.³⁰² Norjassa avoliittojen sääntelyn tarpeesta alettiin käymään keskustelua pian tämän jälkeen, 1980-luvulla. Tuolloin hallituksen aloitteesta tehtiin erilaisia katsauksia avoliittojen sääntelyn tarpeesta. Toimet johtivat 1980-luvulla ensimmäisen raportin (NOU 1980:50 Om enkelte lovregler i tilknytning til samliv uten vigsel) antamiseen, joka sisälsi sääntelyehdotukset koskien avopuolisoiden yhteistä kotia avoliiton päätyttyä. Vuonna 1988 annettiin toinen raportti (NOU 1988:12 Husstandsfellesskap), joka sisälsi ehdotukset avopuolisoiden yhteisen kodin ja siihen kuuluvan koti-irtaimiston sääntelystä. Sääntelyehdotuksien tarkoituksena oli estää kohtuuttomat lopputulokset tilanteissa, joissa avoliitto päättyy joko eroon tai toisen puolison kuolemaan. Ehdotukset johtivat lopulta Norjan ensimmäisen avoliittoja koskevan lain (*Husstandsfellesskapsloven*, lov av 4. juli 1991 nr. 45 om

---

³⁰¹ *Syltevik*: Cohabitation from illegal to institutionalized practice s. 518.

³⁰² *Noack*: Cohabitation in Norway: an accepted and gradually more regulated way of living s. 107. Säännös oli voimassa 70 vuotta, mutta tiedossa ei ole yhtäkään tapausta, jossa säännös olisi johtanut rangaistukseen.

rett til felles bolig og innbo når husstandsfelleskap opphører) antamiseen. Laki tuli voimaan vuonna 1991.³⁰³

Husstandsfelleskapsloven sisältää rajalliset suojaäännökset yhteiselämän päättymisen varalle ja muistuttaa pitkälti Ruotsin vuoden 1973 lakia.³⁰⁴ Lakia sovelletaan lain 1 §:n mukaan kun kaksi tai useampi täysi-ikäinen naimaton henkilö asuu yhteistaloudessa ja yhteisasuminen päättyy jonkun kuolemaan tai jollain muulla tavoin. Laki tulee sovellettavaksi, kun yhteiselo on kestänyt vähintään kaksi vuotta tai avopuolisoilla on, on ollut tai he odottavat yhteistä lasta. Laki soveltuu siten avoparien ohella myös yhdessä asuviin, joilla ei ole keskenään romanttista suhdetta. Vuonna 1996 Norjan hallituksen toimesta alettiin tutkimaan avioliittoa koskevia ongelmia tarkemmin. Avopuolisot määriteltiin tällöin henkilöiksi, jotka asuivat vakaassa, avioliittoa muistuttavassa parisuhteessa. Tarkoituksena oli selvittää, kuinka pitkälle yhteiskunnan tulisi mennä avo- ja avioliittojen yhtenäistämässä. Tutkimuksen lopputuloksena syntyi raportti (NOU 1999:25 Samboerne og samfunnet), jossa katsottiin, että avioliittojen osalta heikompa osapuolta tulee suojata ja erityistä huomioita tulisi antaa lapsen edun turvaamiselle niissä tilanteissa, jossa avopuolisot eroavat.³⁰⁵ Raportissa katsottiin kuitenkin, ettei avo- ja avioliittoja tulisi yhdenmukaistaa oikeusvaikutuksiltaan.³⁰⁶

Raportin antamisen jälkeen Norjan hallitus antoi sellaiselle avoleskelle, jolla on yhteisiä lapsia ensiksi kuolleen avopuolisonsa kanssa, oikeuden pitää jakamattomana hallussaan avopuolisoiden yhteisen asunnon sekä siihen kuuluvan koti-irtaimiston. Lisäksi avopuolisolle annettiin perintöoikeus toistensa jälkeen.³⁰⁷ Perintöoikeus kattaa ainoastaan avopuolisot, joilla on yhteisiä lapsia. Siten sellaiset avopuolisot, joilla ei ole yhteisiä lapsia, eivät saa perintöoikeutta toistensa jälkeen.³⁰⁸ Avopuolisoin oikeusasemaa alettiin perintöoikeuden lisäämisen ohella laajentamaan aktiivisesti myös muilla osa-alueilla vuodesta 2003 alkaen.³⁰⁹

Tänä päivänä Norjan lainsäädäntö kohtelee pääsääntöisesti eri tavalla avopuolisoita ja aviopuolisoita. Lainsäädännössä esiintyy tosiasiallisesti kuitenkin avo- ja aviopuolisoiden

---

³⁰³ *Asland – Brattström – Lind ym.*: Nordic Cohabitation Law s. 20–21. Tässäkin huomio kiinnittyy sääntelyn pitkään keston Suomeen verrattuna. Norjassa avioliitot pääsivät lain soveltamisen piiriin kaksi vuosikymmentä Suomea aikaisemmin.

³⁰⁴ *Ibid.*

³⁰⁵ *Asland – Brattström – Lind ym.*: Nordic Cohabitation Law s. 21.

³⁰⁶ *Syltevik*: Cohabitation from illegal to institutionalized practice s. 522.

³⁰⁷ *Asland – Brattström – Lind ym.*: Nordic Cohabitation Law s. 23.

³⁰⁸ Norjan hallitus: Avioliitto ja parisuhteet.

³⁰⁹ *Syltevik*: Cohabitation from illegal to institutionalized practice s. 523.

rinnastamista joillain lainsäädännön osa-alueilla.³¹⁰ Norjassa avopuolisolle tarjotaan kaikista Pohjoismaista laajin perintöoikeudellinen suoja. Vuonna 2009 Norjan perintölakeja muutettiin siten, että avopuoliso, jolla on yhteisiä lapsia edesmenneen avopuolisonsa kanssa, sai automaattisen perintöoikeuden avopuolisonsa jälkeen. Vuonna 2013 perinnön suuruus oli korkeimmillaan noin 4250 euroa. Perintölakien mukaan avopuolisot, joilla on ainoastaan yhteisiä lapsia, eivät saa myöskään antaa perintöä perillisilleen ennen kuin molemmat avopuolisoista ovat kuolleet.³¹¹ Perintöoikeuden lisäksi avopuolisolle, jolla on, on ollut tai joka odottaa yhteistä lasta ensiksi kuolleen avopuolisonsa kanssa, annettiin oikeus pitää hallussaan jäämistöä jakamattomana. Lapsettomat avoparit voivat saada vastaavan oikeuden ainoastaan tekemällä testamentin toistensa hyväksi.³¹² Lapsettomat avoparitkaan eivät jää Norjassa ilman minkäänlaista perintöoikeudellista suojaa lainsäädännöstä, sillä Norjan perintölakien mukaan lapsettomat avopuolisot saavat testamentata toisilleen omaisuutta nelinkertaisen kansallisen sosiaalivakuutuksen arvosta ilman, että heidän tarvitsee ottaa huomioon omat lakimääräiset perillisensä.³¹³ Tämän voisi tulkita mahdollistavan avopuolisolle täyden etusijan kuolleen avopuolison omaisuuteen, jos tämän jäämistö on ollut pieni. Lakimääräiset perilliset eivät siten välttämättä saisi mitään jäämistöstä.

Norjan Ruotsista ja Suomesta hyvin poikkeava lähestymistapa avoliittojen sääntelyyn näyttäytyy varsin mielenkiintoisena ratkaisuna. Erityisesti avoleskelle lainsäädännössä annettu verrattain hyvin vahva jäämistöoikeudellinen suoja erottautuu vahvasti muista Pohjoismaista. Norjassakin omaksutun lainsäädännöllisen lähtökohdan perustelut ovat helposti ymmärrettävissä. Avopuolison jäädessä leskeksi varsinkin pitkän avoliiton jälkeen, on eloonjääneellä avopuolisolla pääsääntöisesti jonkinlainen suojan tarve. Norjan lainsäädäntö varmistaa, että eloonjäänyttä avopuolisoa ei jätetä niin sanotusti oman onnensa nojaan. Varsinkin avopuolisoiden, joilla on oikeus pitää yhteisenä kotina käytetty asunto ja siihen kuuluva koti-irtaimisto jakamattomana hallussaan tarjoaa jo itsessään varsin vahvan suojan, minkä lisäksi suojaa vahvistaa entisestään avopuolisolle annettu perintöoikeus. Lapsettomien avopuolisoidenkaan suoja ei missään nimessä ole olematon, sillä mahdollisuus laajempaan testamenttausvaltaan ilman lakimääräisten perillisten vaikutuksen huomioimista tarjoaa avopuolisoille vahvan keinon turvata avolesken asemaa. Suomessakin on toki mahdollista

---

³¹⁰ Norjan hallitus: Avioliitto ja parisuhteet.

³¹¹ *Syltevik*: Cohabitation from illegal to institutionalized practice s. 523.

³¹² *Asland – Brattström – Lind ym.*: Nordic Cohabitation Law s. 182.

³¹³ *Asland – Brattström – Lind ym.*: Nordic Cohabitation Law s. 176.

turvata avolesken asemaa testamentin avulla, mutta tätä oikeutta rajoittaa vahvasti rintaperillisten oikeus lakiosaan, jota ei ole mahdollista kaventaa Norjan tapaan. Norja tarjoaakin käytännössä lapsettomille avopareille mahdollisuuden, jota he voivat oman halunsa mukaan hyödyntää.

Norjan mallia voidaan pitää kritiikille alttiina erityisesti niiden avopuolisoiden osalta, joilla on yhteisiä lapsia, mutta jotka haluaisivat pitää omaisuutensa täysin irrallisena toisistaan. Norjassa omaksutusta sääntelystä onkin mahdollista päätellä, että Norjassa avoliittojen sääntelyssä heikomman osapuolen suojaamisen tarve on arvostettu yksilön valinnanvapauden edelle. Tämä linja istuu sinänsä varmasti hyvin yleiseen oikeustajuun, mutta voi kohdata kritiikkiä sen yksilön valinnanvapautta kaventavan vaikutuksen puolesta. Tämä korostuu erityisesti silloin, kun Norjan linjaa verrataan muiden Pohjoismaiden sääntelyihin.

5 Lopuksi

Avoliitot ovat kiistatta vakiinnuttaneet asemansa niin suomalaisessa kuin pohjoismaalaisessakin perheoikeudellisessa arvomaailmassa. Avoliitot jatkavat todennäköisesti nykyisen kaltaista kehityssuuntaansa ja tulevat yleistymään tulevaisuudessa entisestään. Erityisesti läpi elämän kestävien avoliittojen yleistymisestä seuraa, että yhä useammat joutuvat huomioimaan avoliittoja koskevan sääntelyn vaikutukset perhevarallisuusoikeudellisen asemansa muotoutumiseen sekä avoleskeksi jäävän asemaan. Usein tällaisia kysymyksiä aletaan pohtimaan silloin, kun omaisuutta on jo kertynyt ja avoliitosta on syntynyt mahdollisesti lapsia. Avoliittojen oikeudellisen aseman vuoksi näitä kysymyksiä tulisi todellisuudessa miettiä jo aivan liiton alusta alkaen.

Lainsäädäntömme ei tarjoa avopuolisille juurikaan suojaa varallisuus- ja jäämistöoikeudellisista näkökulmista tarkasteltuna. Tämän vuoksi avopuolisoiden on syytä valvoa etujaan ja oikeuksiaan keskinäisessä suhteessaan tarkasti. Avopuolisoiden omistussuhteiden ratkaisemisessa nimiperiaatteella on hyvin keskeinen vaikutus. Koska omaisuus kuuluu periaatteen mukaan lähtökohtaisesti sille, kenen nimiin se on hankittu, on avopuolisoiden kannalta äärimmäisen tärkeää hankkia omaisuus jo alusta alkaen sen nimiin, kelle se on tarkoitettu. Yhteiset hankinnat tulisi aina kirjata molempien nimiin. Avoliitossa ei ole varaa tyytyä ainoastaan siihen, että jokin omaisuus on tosiasiallisesti molempien käytettävissä. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että avoliiton päättyessä eroon tai toisen puolison kuolemaan, omistussuhteet määrittelevät hyvin pitkälle avopuolison taloudellisen aseman ja sitä myös sen, kuinka avopuoliso pärjää itsenäisesti.

Avoliitossa onkin järkevää pohtia jo alusta alkaen toisten mielestä pessimististä, toisten mielestä taas realistista kysymystä siitä, mitä jos avoliitto päättyy. Tämän kysymyksen realisoinnin varalta avopuolisot voivat tehdä keskenään erilaisia elinaikaisia oikeustoimia. Erityisesti elinaikana tehdyt lahjoitukset avopuolisoiden välillä vaikuttavat suoraan myös avoleskeksi jäävän asemaan. Avopuolisoiden väliset sopimukset esimerkiksi yhteistalouden hyväksi annettujen panoksien hyvittämisestä sekä avoliiton päättymisen varalta taas saavat suurimman merkityksen avoliiton päättyessä eroon, vaikkakin tällaisilla sopimuksilla voi olla todellisuudessa mahdollista näyttöarvoa myös avoliiton päättyessä toisen avopuolison kuolemaan.

Avopuolisoiden on syytä tiedostaa jo alusta alkaen myös se, ettei eloonjääneellä avopuolisolla ole perintöoikeutta ensiksi kuolleen avopuolionsa jälkeen. Tästä johtuvat oikeusvaikutukset voivat toisinaan yllättää ”raakuudellaan”, sillä moni ei välttämättä ajattele etukäteen sitä, ettei avopuolisolla ole oikeutta pitää aviopuolison tapaan edes yhteistä kotia ja sen tavanomaista koti-irtaimistoa hallinnassaan. Avopuolisot voivat kuitenkin omilla toimillaan turvata myös avoleskeksi jäävän asemaa. Parhaimmat vaihtoehdot tähän ovat avopuolison hyväksi tehty testamentti tai henkivakuutus. Näiden kohdalla on toisaalta huomattava se, ettei avopuoliso ole rintaperillisiin nähden missään erityisessä asemassa. Siten testamenttia ja henkivakuutusta tehtäessä on huomioitava rintaperillisten lakiosaoikeuden vaikutus. Voikin olla, että joissain tilanteissa rintaperillisten lakiosaoikeudesta johtuen avopuoliso ei lopulta saa juuri mitään turvaa itselleen oikeustoimista huolimatta.

Edellä esitetyt esimerkit havainnollistavat puhtaasti lainsäädäntömme asettaman lähtökohdan, jonka mukaan avopuolisolle ei tarjota lainsäädännön kautta suoraan juuri minkäänlaista suojaa avoliiton päättymisen varalle. Mikäli avopuolisot tällaista suojaa haluaisivat, on toimintavelvollisuus asetettu avopuolisolle itselleen. Lainsäädäntömme mahdollistaa kylläkin erilaisten avopuolison hyväksi tehtyjen oikeustoimien tekemisen, mutta niillä ei voida saavuttaa yhtä kattavaa suojaa, mitä lainsäädäntö tarjoaa aviopuolisolle. Ei edes silloin, kun avopuolisot itse haluaisivat toimillaan saavuttaa yhtä laajan suojan. Tästä johtuen monet avopuolisot voivat solmia avioliiton puhtaasti sen mukanaan tuoman varallisuus- ja jäämistöoikeudellisten suojan vuoksi. Tällä voisi katsoa olevan vaikutusta tulevaisuudessa sen suhteen, että yhä useampi solmisi avioliiton puhtaasti niin sanottuna varallisuus- ja jäämistöoikeudellisena sopimuksena, eikä niinkään sen perinteisen symbolisen luonteen vuoksi.

Lainsäädännössämme omaksuttu lähtökohta näyttäytyy varsin mielenkiintoisena Ruotsissa ja Norjassa omaksuttuihin linjoihin verrattuna, sillä sekä Ruotsi että Norja tarjoavat avopuolisolle Suomea kattavampaa suojaa suoraan lainsäädännön nojalla. Suomen lähtökohtaa on perusteltu muun muassa yksilön valinnanvapaudella sekä sillä, että avopuolisot voivat halutessaan solmia avioliiton ja päästä sitä myötä kattavampien suojasäännösten soveltamisen piiriin. Ruotsissa ja Norjassa taas tunnutaan omaksuneen enemmänkin heikomman osapuolen suojaamisen tarve lähtökohtana sääntelylle. Voidaankin kysyä, että onko Suomessa omaksuttu linja tarkoituksenmukaisin, ottaen huomioon, että varsin usein avoliitossakin elävät ovat maalikkoja, jotka eivät välttämättä ole tietoisia avoliiton ja avioliiton kaikista oikeusvaikutuksista ja niiden eroista. Erityisesti yhteisen kodin ja sen irtaimiston kohdalla nykyinen avoliittojen sääntely voi pahimmillaan johtaa avolesken kannalta hyvin riskialttiiseen ja taloudellisesti turvattomaan

asemaan. Kysymyksen pohtimisen tekee relevantiksi juuri avoliittojen yleistyminen ja aikaisempaa pidempi kesto. Kehityssuunta pysyy todennäköisesti tulevaisuudessa samankaltaisena, minkä vuoksi sääntelyn vaikutukset koskettavat jatkossa yhä useampia henkilöitä.